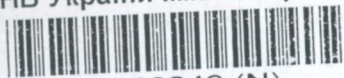


ЛННБ України ім.В.Стефаника



01160249 (N)

2012

РОДНА СТРѢХА

ВЫДАНОЕ ВАСИЛЯ ЛУКИЧА.

ПЕРЕДРУКЪ ЗЪ КАЛЕНДАРЯ ТОВАРИСТВА ПРОСВѢТА

на рѣкъ 1894.

Цѣна 25 кр. а. в.

ЛВѢВЪ, 1894.

Накладомъ Товариства Просвѣта.

Зъ друкарнѣ Наукового Товариства имени Шевченка.
подо зарядомъ К. Бедварского.

Въ тов. „Просвѣта“ при улицѣ вѣрменской ч. 2. можна дѣстати:

I. КНИЖКИ ДЛЯ НАРОДУ.

18. Коляды и щедровки	12 кр.
20. Перекотиполе	8 „
25. XII пѣсней о св. Николаю	5 „
26. Ягъ ярмаркувавъ Тарасъ	6 „
28. Мотыль, читанка для руского народу	10 „
29. Старый Ефремъ, Н. Устіяновича	10 „
32. Росказы про небо и землю	12 „
33. 34. Росказы про силы природы, Ч. I. и II. по	10 „
35. Вексель и лихва, наша бѣда	12 „
36. Оповѣданя о житю св. Бориса и Глѣба	10 „
37. Житє Т. Шевченка	14 „
38. Повѣстки для дѣтей	15 „
39. Що то таке провизорія?	8 „
40. Сестра. Оповѣданя М. Вовчка	5 „
41. Байки Павла Свого	12 „
42. Трийцять лѣтъ тверезости	20 „
43. У пропасть дорога ховзка	18 „
44. Вѣнокъ	8 „
45. Нива	10 „
48. Про житє	8 „
49. Зорь	12 „
50. 52, 70, 80, Исторія Руси. ч. I. 15 кр., ч. II. 13 кр. ч. IV. 16 кр. ч. V. 18 кр., разомъ	62 „
51. Звѣрята шкѣбніи и пожиточніи	32 „
55. На досвѣдкахъ	12 „
62. Житє св. Кирила и Методія	12 „
64. Денъ и конопля	14 „
66. Рогата худоба	35 „
67. Житє св. великомучен. и лѣкаря Панталеймона	10 „
68. Помѣч власна Смайлъса, Часть I.	15 „
71. Про живоплоты и лѣсы	10 „
75. Вениаминъ Франклинъ	12 „
78. Споминки про житє Волод. Барвѣньского	6 „
79. Вѣдритє Америки	6 „
81. Про законъ о товариствахъ	30 „
84. Житє св. Евстахія	10 „
87. Дрѣбна птица господарска	10 „
88. Рѣдна мова, літературна часть календаря за р. 1886	10 „
89. Исторія Украины: Полуботокъ и Кальнишевскій	10 „
90. Ставроигійске Братство	16 „
91. Праведный Товія	8 „
92. Про хованє свиней	30 „
93. Оповѣданя про рослины, О. Степовика	30 „
95. Маркіянъ Шашкевичъ. Про его житє и пѣсьма	18 „
98. Географія Руси, въ мапоу	45 „
114. Порадникъ лѣкарскій, Іос. Селюха	24 „
122. Середъ ледового моря. В. Чайченна	15 „
125—126. Илюстрована исторія Руси	50 „
130. Про управу ячменю и вовсѣ	12 „
131. Образы страстей Исуса Христа	10 „
132. Иванъ Котляревскій, В. Чайченна	10 „
133. Лѣкаръ Исаакъ	10 „

РѠДНА СТРЪХА

ЛЮСТРОВАНЫЙ ЛІТЕРАТУРНЫЙ ЗБѠРНИКЪ

выдавъ

ВАСИЛЬ ЛУКИЧЬ.

КОШТОМЪ ТОВАРИСТВА „ПРОСВѠТА“.

Цѣна 25 кр. а. в.

ЛВѠВЪ, 1894.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

1.20p

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И-36332

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

И.30265

З М І С Т.

I. Поезія.

	Стор.
З пісень про рідний край	20
<i>Степан В. Руданський</i> : Павло Апостол	21
<i>Вол. Лісковацький</i> : Старий гетьман	23
„ „ Люд то коріне [сонет]	45
„ „ Панич і дівчина [з Міцкевича]	50
<i>О. Філяретів</i> : Заснів до поеми „Іван Богун“	23
„ Сьпівати буду	49
„ До * * *	50
<i>Вас. Лиманський</i> : Самотні пісні і думи I. На прощань з Україною II. Під стріхою і III. Три деревини	43
<i>Павло Граб</i> : Ідеали	45
„ „ Переклади	68
<i>Д-р Волод. Александрів</i> : Діди [з Міцкевича]	50

II. Проза.

<i>Ів. Спілка</i> : Переселенці, оповідань	1
„ Бавовна	92
<i>В. Чайченко</i> : Маруся, оповідань	25
„ Євген Гребінка	73
<i>Павло Граб</i> : Христос воскрес, оповідань	46
<i>Т. Устенко-Гармаш</i> : Чудак, малюнок з життя	51
<i>Вас. Лукич</i> : На святій вечір [переклад оповідання Олени Бердяєвої]	63
„ „ Іван Белей	104
<i>Данило Мордовець-Білило</i> : Українська улица і москальomanія	70
<i>Олекс. Торонський</i> : <u>Про катакомби</u>	87
— — Корнило Устиянович	96
— — Михайло Старицький	98
— — Олександр Корсун	99
<i>Др К. Лучаківський</i> : <u>др Юліян Целевич</u>	101
Сьмішне	107

Ілюстрації.

Корнило Устиянович	5
Михайло Старицький	19
Олександр Корсун	41
Д-р Юліян Целевич	67
Евген Гребінка	85
Іван Белей	105
Камінь Довбуша	11
Запорожець	15
Група селян з Садогори	27
Побережники зпід Калуша	33
Ікона сьв. Покрови з молющими ся Запорожцями в Нікополі	47
Ніч під Івана Купала	55





ПЕРЕСЕЛЕНЦЪ.

Оповѣданнє ИВАНА СПѢЛКИ.

I.

Бувъ теплый осѣнный день. Сонце добре угрѣвало землю. Воно мовбы то хотѣло налякати холодъ и выявляло задля сього усю свою старечу силу. Правда це була ще справжня¹⁾ соняшна сила, але-ж така, що отъ-отъ незабаромъ надломить ся. Отже у молотникѣвъ, щѣ молотили на хуторѣ²⁾ у Миколы Савоськи, добре угрѣли ся чуби: пѣтъ такъ и котивъ.

— Ну, й пече, мовъ у лѣтку, — втираючи рукавомъ мокрого лоба, промовивъ одинъ изъ молотникѣвъ, Хома Ревунъ.

— Е, це воно сердить ся, що швидко вже йому кѣнець буде, годъ вже панувати, — жартовливо вѣдказавъ Петро Проноза.

Це бувъ чоловѣкъ середнихъ лѣтъ, на зрѣсть низенькій, але, якъ кажуть, натоптуваний. На виду у його були зморшки, видко було, що житте не гладило його по головцѣ. Вѣнъ, вѣдколи його знае село, пѣшовъ по людяхъ. Перше робивъ у своєму селѣ, а якъ пѣдрѣсь, пѣшовъ и далѣ шукати свои долѣ. Багато разѣвъ вѣнъ бувъ на Чорноморю, и на Терецѣ, бувъ не разъ и на Кавказѣ. Инодѣ зѣстававъ ся тамечки на зарѣбѣткахъ и зимою, але бѣльше вертавъ ся въ осени до дому. Отъ и сеи осени вѣнъ недавно прийшовъ зъ Чорноморя. Микола, приѣхавши у недѣлю до церкви въ село, побачивъ Петра и покликавъ до себе молотити. Петро обѣцявъ ся прийти и справдѣ прийшовъ, ще навѣтъ привѣвъ и другого зъ собою молотника.

Хутѣръ Миколинъ бувъ верстовъ на чотыри вѣдъ села Комарѣвки. Вѣнъ бувъ невеличкій — усього десятинь тринадцять крѣ-

¹⁾ Справжній = правдивый. ²⁾ Хутѣръ = гасдѣвство, котре стоить за селомъ, фѣльварокъ.

посной землі и стоявъ у балць.³⁾ Опрѣчь сеи землі Микола користував ся ще и громадськими надѣлами на три душѣ. Хата у нього, хочь на поглядь була и нечепурна, але-ж зъ доброй, товстою⁴⁾ деревнѣ.⁵⁾ Насупроти хаты була повѣтка,⁶⁾ а далѣ за нею хлѣвъ. Укушѣ-жъ зъ хатою пѣдъ одною кришею⁷⁾ стоявъ хлѣвчикъ, куды загонили ся вѣвць, гусы и телята. Опрѣчь овецъ у Микола была пара волѣвъ, коняка и двѣ коровы. Тутечки біля хаты рѣсь густый вишникъ та сливникъ, де по веснѣ такъ гарно щебетали соловейки.

Не обѣдивъ Богъ Миколу и сѣмєю.⁸⁾ Опрѣчь жѣнки у нього було двѣ дочки: Стесѣ ишовъ уже чотырнадцятый, а Маринцѣ тѣльки девятый. Старшій сынъ його Корній бувъ на девятнадцятѣмъ рѣць и все хворавъ. Отже не дивлячись на це Микола думавъ сеи осени оженити його; меншій Василь бувъ здоровѣйшій вѣдъ старшого и йому ишовъ одинадцятый рѣкъ.

Самъ Микола бувъ великій, товстый чоловѣкъ и якъ завжди буває зъ такими людьми, дуже неповороткій: очи у нього, власне не очи а вѣки, вѣдъ якось хворобы завжди були червоны, черезъ це саме Миколине обличче зъ першого погляду робило недобре вражѣнне. Проте-жъ придививши ся пильнѣйше на його видѣ, можна було сказати, що Микола бувъ добрый чоловѣкъ. Та вѣнь и бувъ такимъ. Отже у нього було одно бажанне розжити ся яко мога⁹⁾ швидче. Земля и хазайство,¹⁰⁾ що вѣнь мавъ, не вдовольняли його: йому хотѣло ся бѣльшого. Але-жъ кѣлька недорѣднхъ пѣдспѣль¹¹⁾ рокѣвъ не давали змоги йому багатѣти.

Вѣнь не разъ уже чувъ, що у селѣ дехто збираеть ся по веснѣ ити „на линію“, „на Кавказъ“, „на Терекъ“, але-жъ нѣчого не чувъ, яка тамъ земля, яке повѣтре, якѣ люди — нѣчого сього вѣнь не знавъ. Не знавъ вѣнь и того, яку вѣльготу¹²⁾ мати муть тѣ люди, що збирають ся кидати село зовсѣмъ. Йому хотѣло ся дѣзнати ся про все це, отже и тѣ люди, що збирали ся ити по веснѣ, сами нѣчого не знали. Черезъ це Микола и покликавъ Петра до себе молотити. „Вѣнь тамъ зрѣсь, вѣнь добре знає тамошне життє, вѣдъ нього я про все дѣзнаюсь“, — думавъ Савоська. Але-жъ про це нѣкому зъ сѣмѣ нѣчого не казавъ. Не казавъ вѣнь поки навѣтъ и жѣнцѣ.

Мотря, жѣнка його, була зовсѣмъ супротивна истота. Низенька на зрѣсть, зъ гострымъ пташиннымъ носомъ, зъ маленькими очима вона здавала ся невродливою. Видѣ еи укушѣ зъ очами бувъ якийсь плакучій; кождый, хто въ першій разъ бачивъ еѣ, думавъ що оть-отъ вона заплаче. Хазайка¹³⁾ зъ неѣ була, можна сказати, не те що гарна, а отъ якъ и багато такихъ: не дуже чепурна, не дуже

3) Балка = долина въ степу. 4) Товстый = грубый. 5) Деревня = дерево, матеріалъ на будѣвлю. 6) Повѣтка = пѣддаше, шопа безъ стѣнъ. 7) Криша = дахъ 8) Сѣмя = родина. 9) Яко мога = о кѣлька можна. 10) Хазайство = газдѣвство. 11) Пѣдспѣль = оденъ за другимъ. 12) Вѣльгота = полегкѣсть, пѣльга, користь. 13) Хазайка = газдиня.

щира: усього по грошки. Рѣдко коли вона змагала ся зъ своимъ чоловікомъ, та й то у жѣночному дѣлѣ. Мотря не дуже була стара, але-жь часто и думала, и навѣть казала инодѣ въ балацѣ,¹⁴⁾ що вона нѣякъ не дѣждеть ся невѣстки. „Я вже стара, вѣдрила своє“, казала вона деякимъ жѣнкамъ.

Микола сьгодня молотивъ укупѣ зъ молотниками: вѣнь тежь заморивъ ся, пѣть зъ нього котивъ, мовъ градъ, грубыми краплями и вѣнь помочивъ увесь рукавъ, що хвилины втираючись.

— Еге, припѣкає добре, а вже, якъ сонце зѣйде на пѣзній упругъ, такъ вѣдразу и холодно стане, — обѣзвавъ ся Микола до молотникѣвъ. — А ввечерѣ и зовсѣмъ холодно: безъ свиты вже и не можна.

— А то-жь, — ствердивъ Ревунъ, — не даромъ приказка є: „Прийшовъ Спасъ, держи рукавички про запасъ, а воно вже, слава Богови и Здвиженне поминуло“.

— А отъ тамечки, де я бувъ, такъ и на Михайла ще лѣто, та що на Михайла, навѣть на Веденне, теплѣнь така бува, що въ свитѣ душно ходити, — промовивъ Петро Проноза.

— Де це така теплѣнь? — спитавъ ся Микола.

— Далеко ажъ на Кавказѣ, тамъ де Терекъ та Кубань, ще навѣть и геть далѣ, — почавъ Петро.

— А що це воно Терекъ, гѣродъ¹⁵⁾ який, чи слобода? — зацѣкавивъ ся Ревунъ.

— Нѣ не гѣродъ, не слобода, а рѣчка и Кубань рѣчка. Кубань чимала рѣчка, а Терекъ невелика и мѣлка, але-жь така прудка, що и сказати не можна: чоловікъ не може встояти, такъ його и несе, та що чоловікъ, коли камѣнне таке валить, що тѣльки дивуєшь ся.

— Та чого-жь вона така прудка?

— Черезъ те, що бѣжить зъ дуже високои горы. На Кавказѣ тамъ є такї высокї горы, що хмары, якъ ходять, то чѣпляють ся обѣ шпилѣ и розривають ся. Якъ зѣйдешъ на таку гору, то пѣдѣ тобою у низу ходять хмары и скрѣзь сѣ хмары нѣчого на землю не видко, ажъ поки вони не розѣйдуть ся. Тамъ єсть такї высокї горы, верстовъ, кажуть, на пять заввышки, що снѣгъ на нихъ лежить нероставаючи и зиму и лѣто. Отъ зъ такихъ гѣръ беретъ ся и Терекъ та Кубань. Я оце бувъ ажъ геть-геть за Кубаню, тамъ живуть козаки. Ой та и землѣ-жь у нихъ багато: вони всю єѣ и не обробляють.

— А якъ-же? Такъ та земля и пустує? — спитавъ Микола.

— Козаки наймають єѣ и дуже дешево: по цѣлковому а то и по коповику за десятину.

— Може тамъ земля така, що и задаромъ не треба — обѣзвавъ ся Ревунъ.

— Е, нѣ, земля тамъ гарна, не выроблена, багато єсть и такой, що навѣть и доси не рушена, та що и казати! Коли-бъ земля тамъ

¹⁴⁾ Балачка = розмова. ¹⁵⁾ Гѣродъ = мѣсто.

була погана, то хіба-бъ родивъ такъ хлѣбъ, якъ вѣнъ завжди тамечки родить; недородѣвъ тамъ нѣколи не знають. Оце стѣльки не идешъ полемъ, такъ усе тобѣ одна пшениця, та така-жь, що и сховаешъ ся въ нѣй, тамъ бачъ жита не сѣють, а пшеницю. И куды не глянь, усюды рѣвна, усюды однакова. Е, як-бы тамъ земля була негарна, то хіба козаки жили-бъ такечки, якъ вони заразъ живуть. А нѣ жаденъ зъ нихъ не знае, що то воно таке за убожество: кождый живе, мовъ той панъ. Чи сядуть вони вѣсти — не душать ся самымъ сухимъ хлѣбомъ, якъ у насъ бѣльшѣсть живе, чи одягнеть ся въ убраннѣ — гарно и подивити ся. А хазяйство яке у козакѣвъ! Тутъ у насъ и нема такихъ людей. На що вже Серьога Сохвѣенко або Василь Гребеникъ, а й тымъ далеко до козакѣвъ!

— А лѣсу тамъ, такъ мабуть нѣколи йому и переводу не буде! А горѣхѣвъ тамъ стѣльки по лѣсахъ, та не такі, якъ у насъ, а великі, що звуть ихъ волоськими, мѣшкѣвъ по 20 по 30 назбируютъ люди. Овочѣвъ по лѣсахъ, якъ отъ яблукъ, грушокъ, сливъ и инш. така страшенна сила, що и подумати не можна. Та овочѣ які, не те, що у насъ погані, тї кислицѣ та грушки, що такъ ними и давишь ся и вѣсти не можна. Ехъ, тамъ раюваннѣ, а не життѣ!

Такъ выхвалювавъ Петро життѣ за Кубанью. Кождаго разу, якъ тѣльки вѣнъ оповѣдавъ про тамошній мѣсяцъ, знаходивъ що небудь нове гарне принадле задля слухачѣвъ, наибѣльше задля Миколы и його сына Корнія. Въ очахъ у нихъ займавъ ся огонь и виявлявъ, що обидва вони, батько зъ сыномъ, витають тамъ десь въ далекому гарному краю, де можна навѣть и не робити а жити справжнимъ паномъ. Пѣсля Петровыхъ оповѣданъ у батька и въ сына была одна думка: спродати свою землю и вѣхати за Кубань. Думка ся, що далѣ, усе росла и ширила ся, особливе у Миколы: про вѣщо-бъ вѣнъ не думавъ, про вѣщо-бъ не балакавъ, а зведе на те, що йому запало въ голову. Нарештѣ ся думка вже такъ запанувала надъ усею Миколиною истотою, що вѣнъ не мѣгъ уже далѣ мовчати и виявивъ еъ Корніеві. Корній ажъ зрадѣвъ, почувши це вѣдъ батька и самъ розказавъ йому про свои думки. Не сподѣвавъ ся сього старый: вѣнъ думавъ, що йому доведеть ся умовляти сына, а може и пристрахати, ажъ воно такъ легко дѣстало ся... „Ну, стару не легко буде вгамувати, це вже я певный. Але-жь люди навѣть и дикихъ коней зануздукють и роблють ихъ покѣрными, а тѣльки все це не вѣдразу робить ся, вѣдразу нѣчого не вдѣешь: помаленьку та потихеньку та и дѣйдешъ таки до своєї меты“, — такъ думавъ Микола.

II.

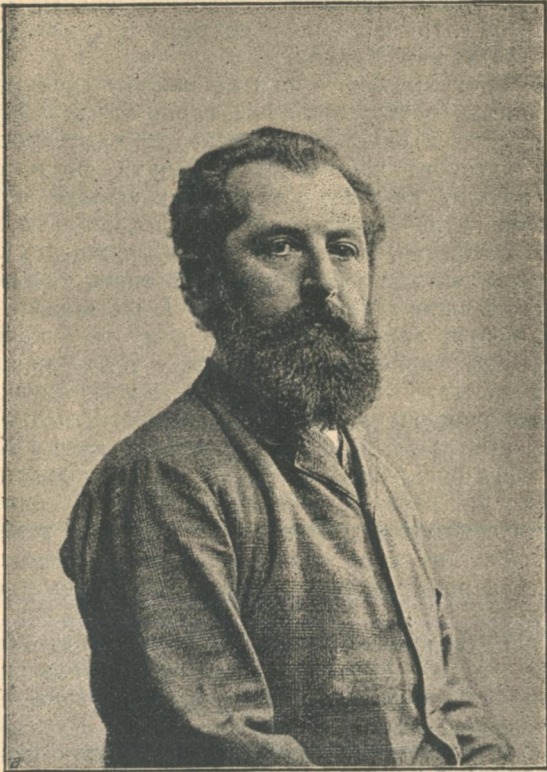
— Робишь, гнешъ спину, надсаджуешъ ся и ходишь обшарпанцемъ, та ще и не доѣси и не допешъ... — нарѣкавъ на свое життѣ Микола днѣвъ черезъ кѣлька пѣсля балачки зъ сыномъ, розмавляючи зъ Мотрею.

— А чого-жь тобѣ ще треба: хлѣбъ, слава Богови, есть, одежда, хочъ яка небудь есть...

— Хлѣбъ, одежда! — перекрививъ тѣй Микола — а який хлѣбъ, яка одежда! Та хиба не знаєшь, що навѣть и нѣякого хлѣба не було. А одежда! Въ такій одежѣ, якъ мы ходимо, соромъ и въ люди показовати ся.

— Ну, що-жъ поробишь, — вѣдказувала Мотря, — проти Бога нѣчого не вдѣєшь...

— На що сюды тулити Бога? — нѣбы сердячись казавъ Микола, — онъ живуть же люди, та ще якъ...



Корнило Устияновичъ.

— Де? Якій? — пытала нетерпляче жѣнка.

— Якій-жъ — такій, якъ и мы! Хиба не чула, що Петро розказувавъ про тѣ мѣся, що за Кубанью.

— Ну, то що?

— Чому-жъ и намъ такъ не жити!

Мотря дивила ся на Миколу, дуже роскрывши очи: певне вона ще не зрозумѣла Миколиной думки, але-жъ би обличче зробило ся якесь неспокоѣне, мовъ бы серце вѣщувало тѣй щось неприємне.

— Та якъ це такъ, я не розумѣю? — пытала ся вона.

— Та такъ: спродати тутечки землю, поѣхати туда та тамъ и осѣсти ся.

— Та сього зъ роду-вѣку не буде, — раптомъ промовила вона: — покинути рѣдну землю, де поховані батько и матѣрь, де живуть усѣ твой родичѣ, де зросла, и йти хто зна куды, та навѣщо це схоже, до чого воно це подѣбно?! Тутъ тебе усѣ знають и ты усѣхъ знаєшь, а тамъ усѣ тобѣ чужі, незнайомцѣ — та тамъ зъ нудьги можна пропасти!... — и вона вѣдразу залила ся слѣзми.

— Тю, дурна, хйба я тобѣ що кажу... такъ наче¹⁶⁾ мала дитина слѣзки пустила, — промовивъ незавдоволенный Микола и выйшовъ зъ хаты, бо слѣзъ вѣнъ ненавидѣвъ. — „Ну, нехай ще на другий разъ“ — подумавъ Микола.

Зъ сього часу Микола трохи не кождый день казавъ жѣнциѣ про те, якъ погано тутъ жити и якъ гарно тамъ за Кубанью: вѣнъ доводивъ їй усякъ и оповѣдавъ усе те, що самъ чувъ гарного про тѣ мѣся. А поганого вѣнъ и не мѣгъ чути, бо зъ тыхъ, хто це казавъ, анѣ жадець не живѣ у тѣмъ краю завжди, а бувавъ тѣльки тамъ дочасно на заробѣткахъ, та и тѣ переходивъ за дѣто у кѣлька мѣсцевостей. А звѣстно, коли який чоловѣкъ живе у якому небудь мѣся на деякий часъ, то не може вѣнъ знати той мѣсяины такъ, якъ той, хто завжди тамечки живе. А ще бѣльше бува й такъ. Прийде який небудь заробѣтчанинъ до дому та й почне оповѣдати кому небудь, якъ гарно люди живуть у тѣмъ краю, де вѣнъ робивъ. А то й третьому, а третій жѣнциѣ, а жѣнка сороцѣ, а сорока воронѣ та таке наплещуть, що навѣтъ и той, хто найперше розказувавъ, здивувавъ ся-бъ вѣдъ такои нѣсенѣтницѣ. Коли-бъ йому сказали, що вѣнъ оповѣдавъ, то певне вѣнъ вѣдхрещувавъ ся-бъ и вѣдмолювавъ ся. А тѣ, кому живеть ся погано, пильно слухають про инше краще життѣ и думаютъ, що и имъ бы тамечки жило ся дуже гарно. Та якъ и не вѣрити! У нихъ инодѣ и цвѣлого¹⁷⁾ шматка¹⁸⁾ хлѣба нема: вони радѣ-бъ були за шматокъ хлѣба робити цвѣлый день.

Мотря перше, якъ тѣльки Микола починавъ казати про Кубань, плакала, змагала ся, але-жъ нарештѣ почала звикати до сеи думки. А далѣ и зовсѣмъ звикла. Опѣсля вже вона и сама роспытувала про тамошній мѣся.

— Правду кажучи хйба це життѣ! — казала вона знайомимъ жѣнкамъ. — Вже мабутъ такого життѣ нѣгде не знайти якъ тутъ: бѣдкаєшь ся, турбуєшь ся, не досыпляєшь ся, а що у насъ є? Ажъ нѣчогѣсѣнько!

— Що й казати! — стверджували Мотрині слова слухаючі жѣнки, хочъ опѣсля казали одна другѣй:

— И якого имъ бѣсового батька ити за Кубань! Земля є, худобы доволѣ: и вѣвцѣ, и скотинка й шкапа, люди онѣ нѣчого не мають, та и не кидають своєи оселѣ. Такъ захотѣло ся панувати!

¹⁶⁾ Наче = немовъ. ¹⁷⁾ Цвѣлый = сплѣснѣлый. ¹⁸⁾ Шматокъ = кусникъ.

— Не бійсь! Ті, хто плече та вихваляє тамошній мѣся, не дуже то кваплять ся туды йти, навѣть не хочуть зовсѣмъ, не кидають свого рѣдного села, хочъ тамъ краще; пѣдуть, пороблять ся та зновъ сюды вертають ся, — додавали другі.

Інші найсмѣливѣйші, найзнайомѣйші казали навѣть и самѣй Мотрѣ.

— И чоґо васъ туды понесе! Тутъ хочъ тѣсно, та мѣцно.

— Усюды гарно, де насъ нема, — додавали другі, щѣ зовсѣмъ и въ думкахъ не покладали кидати свою рѣдну батькѣвщину.

Мотря и сама згоджувалась зъ цими рѣчами, але-жъ думка гарно жити и затого нѣчого не робити, бути якоюсь панею, була дужча вѣдъ того, що казали їй жѣнки. Ся думка теперъ и єѣ, якъ и Миколу, захопила усю и вона не мала вже змоги супротивити ся їй? Правда на серци у неѣ инодѣ щемѣло, въ душѣ щось во-рушило ся, це щось бувъ ѣстрахъ, ѣстрахъ за невѣдомый край, за незнайоме життє, за темну будуччину. Инодѣ у неѣ зъявляли ся думки: „Добре, якъ добре, а якъ же — нѣ? Усѣ кажуть, що гарно, навѣть и тѣ, хто тамъ и не бувъ, отже буває и такъ, що мягко стелють, а твердо спати. А все таки треба про це гараздъ побалакати зъ Миколою, якъ вѣнъ думає туды ити.“

И вона дѣйсно, коли Микола забалакавъ зновъ про Кубань, спытала його:

— Ну, якъ же ты думаєшь ити туды? А земля, а худоба — спродувати мешъ, чи що?

— Нѣ упередъ треба буде поѣхати туды, пожити, роздивити ся, а тодѣ, якъ що подобаєть ся, можна буде спродати свое та й гайда. Хиба теперъ по чавунцѣ¹⁹⁾ забаришь ся? За день-за два хто зна де будешь. Осѣ по веснѣ, якъ обѣємъ ся я й поѣду туды; поживу, побачу, тодѣ видко буде, тодѣ саме дѣло покаже, що робити. А ты-жъ якъ думала?

— Я думала, що ты зараздъ поспродуєшь усє, щѣбъ на весну усѣмъ туды и ѣхати, — казала Мотря.

— Е, мы ще и Корнѣя тутъ оженемо, вѣдсѣля²⁰⁾ мы вже выѣдемо зовсѣмъ ажъ въ осєни, така моя думка, — казавъ Микола.

— Ну, хиба що такъ, — згоджувала ся Мотря.

— А ты вже думала, що надъ мене и дурнѣйшого нема.

— Бува и розумный зробити ся дурнемъ... А якъ же ты думаєшь ѣхати — адже-жъ грошей нѣ копѣйки нема, та й насѣння треба, бо въ насъ ячменю, ты-жъ добре знаєшь, анѣ кѣвша²¹⁾ нема.

— Та це я знаю: я вже продавъ вчителєви бджолы²²⁾ за 15 карбованцѣвъ²³⁾ зъ копою, вѣнъ пятишницю давъ а останній вѣд-дасть, якъ подивить ся на бджолы, якъ дѣдъ выкине ихъ зъ омшаника; хотѣвъ було згребти зъ нього двѣ „червоныхъ“²⁴⁾ та нѣ, не дає...

¹⁹⁾ Чавунка = зєлѣзниця. ²⁰⁾ Вѣдсѣля = звѣдти. ²¹⁾ Кѣвша = кварта (мѣра). ²²⁾ Бджолы = пчолы. ²³⁾ Карбованецъ = рубель. ²⁴⁾ Червона або ще якъ кажуть „красна бумажка“, се десять карбованцѣвъ.

— Оце такъ за 15 карбованцѣвъ продавъ шѣсть колодокъ бджолъ, це, якъ усе такъ продавати, то грошей не дуже густо буде, нѣ грошей нѣ худобы.

— А ты знаєшь, що зъ тыхъ шести тѣльки двѣ колодочки були гарненькѣй, а то такѣй, що бѣльше якъ по два карбованцѣ не можна дати, а за одну такъ и того багато. Хиба ти не памятаєшь, якѣ бджолы клали зъ осени.

— А хиба я дивила ся на нихъ!

— Коли не дивила ся, такъ тобѣ було казано. А лѣто яке було — хиба не знаєшь!

Мотря замовкла. Вона знала, що лѣто було дуже недорѣдне, и бджолѣ нѣ зъ чого було брати взятку. Пригадала вона, що и Микола, якъ вѣдвозивъ бджолы до дѣда въ омшаникѣ, казавъ їй про це. Але-жь їй було досадно на нього, що такъ дешево продавъ бджолы. „Бѣльше бы може й не дали, — думала вона, — а 20 карбованцѣвъ кождый бы давъ“. Отже вона нѣчого вже не сказала Миколѣ и вийшла зъ хаты у двѣръ, бо вже бувъ вечеръ и зъ поля поприходила до дому скотина.

III.

По веснѣ, якъ тѣльки снѣгъ зѣйшовъ, а земля трохи протряхла, Микола посѣявъ ячмѣнь. Вѣнь вспѣшавъ, щобъ ранѣйше подати ся на Кавказъ: разъ черезъ те, що бѣльше буде можна заробити, а въ-друге можна краще роздвити ся.

И справдѣ вѣнь не гаявъ анѣ трѣшечки часу: якъ тѣльки обсѣявъ ся, заразъ же подавъ ся на Кавказъ. Прибувши туды вѣнь переходивъ изъ станицѣ²⁵⁾ въ станицю, зъ хутора въ хутѣръ: де поробитъ ся день-два, де бѣльше, въ иншѣмъ мѣсци, якъ є робота, то и по кѣлька тыжнѣвъ проживавъ.

Микола пѣшовъ на Катеринодаръ, а звѣдсѣля подавъ ся далѣ за Кубань. Мѣсцина, по якѣй довело ся йому йти, була нерѣвна, нагѣрня²⁶⁾: горы роскиданѣ булы по вѣсьому краю, дорога страшенно покрутила ся помѣжь горами въ щѣляхъ, тутъ текли гѣрекѣ прудкѣ рѣчки и Миколѣ багато разѣвъ доводило ся переходити черезъ сѣ рѣчки. Иншѣй перебрѣдивъ у чоботахъ, а другѣй були глубшѣй и треба було роздягати ся; двѣчи йому доводило ся переходити у водѣ ажъ по шню.

— Та и багато тутечки рѣчокъ, — думавъ Микола. — И криниць навѣтъ нема: люди и скотину напувають и самѣ цють зъ рѣчокъ. А вода яка гарна, чиста, прозора, холодна, не те, що у насъ по криницяхъ. А лѣсу стѣльки, такъ и сказати не можна: видимо-невидимо. И чого въ ньому тѣльки и нема! Тутъ однимъ лѣсомъ можна жити. Бачъ у насъ ще садки и не розвивали ся, а тутъ вже оцвѣли ся. Та що и казати — хиба можна порѣвняти наше злиденне життѣ зъ цимъ добромъ.

²⁵⁾ Станиця = село степове. ²⁶⁾ Нагѣрня мѣсцина = горбовѣина.

И справдѣ въ сѣмъ краю лѣсу було багато и лѣсъ бувъ не абы який: товстї дубы та ясенки перемѣшували ся зъ иншими деревами. Помѣжь простымъ деревомъ росло багато и родючихъ: тутъ були и яблунѣ, и грушѣ, и черешнѣ, и дерево зъ волоського горѣха.

Микола все це бачивъ и казавъ:

— Отъ де овочу — якого тѣльки и нема! Можна зъ одного овочу жити и хлѣба не треба сѣяти.

Та воно тутъ такъ и було. Люди мало сѣяли хлѣба, тѣльки по щеляхъ, бо и землѣ спѣдручної бѣльше не було. Вони жили зъ лѣсу та садкѣвъ: робили що небудь зъ дерева и спродували у гѣродѣ, опрѣчь сього багато продавали и овочу. Про це Микола знавъ: вѣнъ чувъ и вѣдъ тамошнихъ жительцѣвъ и самъ бачивъ, що придатной задля хлѣборобства землѣ дуже мало.

Але що йому було до сього, коли вѣнъ бачивъ, що тутъ и безъ хлѣборобства можна прожити.

Шукаючи усюды роботы Микола забрѣвъ²⁷⁾ на хутѣръ до одной панѣ. Тутъ йому знайшла ся работа: панѣ лишила його у себе на все лѣто.

Не разъ доводило ся йому балакати зъ панею: вѣнъ виявлявъ їй, яке тутъ угѣдде,²⁸⁾ казавъ, що дома життя нема, що одинъ одного поѣдомъ їсть и що вѣнъ думаетъ тутъ денебудь оселити ся.

— Якъ же ты тутъ думаешъ осѣсти ся? На це треба грошей, бо зъ голыми руками не хапай ся.

— Та въ мене дома є худѣчина, землѣ власной десятинь²⁹⁾ на тринадцять — то я все це думаю спродати...

— О, зъ такими грѣшми можна тутъ жити, — казала панѣ. — Можна буде землѣ наняти, а земля у насъ дешева; цѣлковыхъ по по 2, а то и по пѣвтора за десятину.

Опѣсля Микола почувъ вѣдъ панѣ, що вона и свою-бъ землю наняла.

— Менѣ вже не пѣдъ силу турбувати ся, стара, чоловѣка нема, дѣтей те-жь, — казала вона Миколѣ; — хочъ й менше вѣзьму, та мати му спокѣй. Помѣркуй, якъ що хочешъ, то я найму, а обѣ цѣнѣ мы зѣйдемо ся.

Недовго гадавъ Микола: на другїй же день вѣнъ нанявъ у панѣ землю по цѣлковому за десятину. Въ завдатокъ вѣнъ залишувавъ їй тї грошї, що заробить за лѣто у неѣ, вѣзьме тѣльки на проѣздъ та на харчѣ.

Паньскїй хутѣръ бувъ недалечко вѣдъ невеличкои слободы Новоселѣвки, де була маленька невеличка деревяна церковця. Микола часто ходивъ у недѣлю або въ яке свято до церкви у Новоселѣвку, тутъ вѣнъ зазнайомивъ ся зъ деякими Новоселѣвцями и надумавъ приписати ся до сеи слободы. Приписати ся до якои небудь слободы, коли вѣнъ уже намысливъ ся залишити свѣй рѣдний край, йому треба було, найзручнѣйше-жь до Новоселѣвки.

²⁷⁾ Забрѣвъ = зайшовъ. ²⁸⁾ Угѣдде = добро. ²⁹⁾ Десятина = кусникъ землѣ, що має 2400 квадратныхъ сажнѣвъ.

Деякі Новоселівці дознавши ся про те, що вінъ нанявъ землю у панѣ, казали йому:

— Ой, дивись, Миколо, жалкувати мешь онѣся самъ на себе та пѣзно буде...

— Не жалкувати му, бо гѣршь не буде, якъ тамъ, — мотавъ вінъ головою туды, де покинувъ сѣмю й жѣнку.

— Не вѣсти мешь ты зъ сеи землѣ хлѣба, бо разъ черезъ те, що вона нагѣрня, глеювата, а до того бѣльша ей частина покрутила ся въ горахъ та пѣдъ лѣсомъ та чагарникомъ, — додавали другі Новоселівці.

— Нѣчого, будемо робити, то буде що й вѣсти, звѣстно пѣдъ лежачій камѣнь и вода не потече — вѣдказувавъ Микола.

Вінъ не вѣривъ людямъ. — Це вони изъ серця вѣдмовляють мене, — думавъ вінъ. — Звѣстно, земля у нихъ пѣдъ руками, навѣтъ сумежна, купця на ню поки не знаходило ся, ну, а це имъ, якъ кажуть, на руку ковѣнка,³⁰⁾ вони и користували ся зъ неѣ, якъ хотѣли. Нѣ, шкода, хлопцѣ й заходу, не вѣдговорите вы мене: я не хлопя й не парубокъ, слава Богови, поживъ на свѣтѣ, ось сына вже женити му... А добре мы тутъ заживемо: робити у насъ буде кому, ось вѣзьмемо ще невѣтку. Тѣльки хто пѣде въ таку далечину? — спинивъ свои мрѣи Микола, а далѣ: Е, багато ихъ есть, одна не захоче, такъ друга, а коли й та не згодить ся, такъ третя, четверта... А добре, ей же Богу, добре жити мемо... „Кажуть либонъ тутъ, по лѣсахъ багато усякою дичины, якъ отъ дикі козы, птицѣ рѣжнои, правда є и шкѣдливі, якъ отъ медведѣ та чекалки. Ще медведѣ, кажуть, — нѣчого, за того що не заходять у слободу, а що тѣ проклятї чекалки, такъ люблять таки годувати ся курятною або ще якою небудь свѣйською птицею. — И вінъ згадавъ, якъ колисъ спавъ на дворѣ у ночи. Чує, щось спѣває вѣддалѣ. Прокидаєть ся вінъ и пытає у чоловѣка, що спавъ укупѣ зъ нимъ:

— Що це воно спѣває?

— Е, це добрі спѣваки, певне захотѣли курятинки або гусятинки.

— Якъ?

— Та такъ, це чекалки.

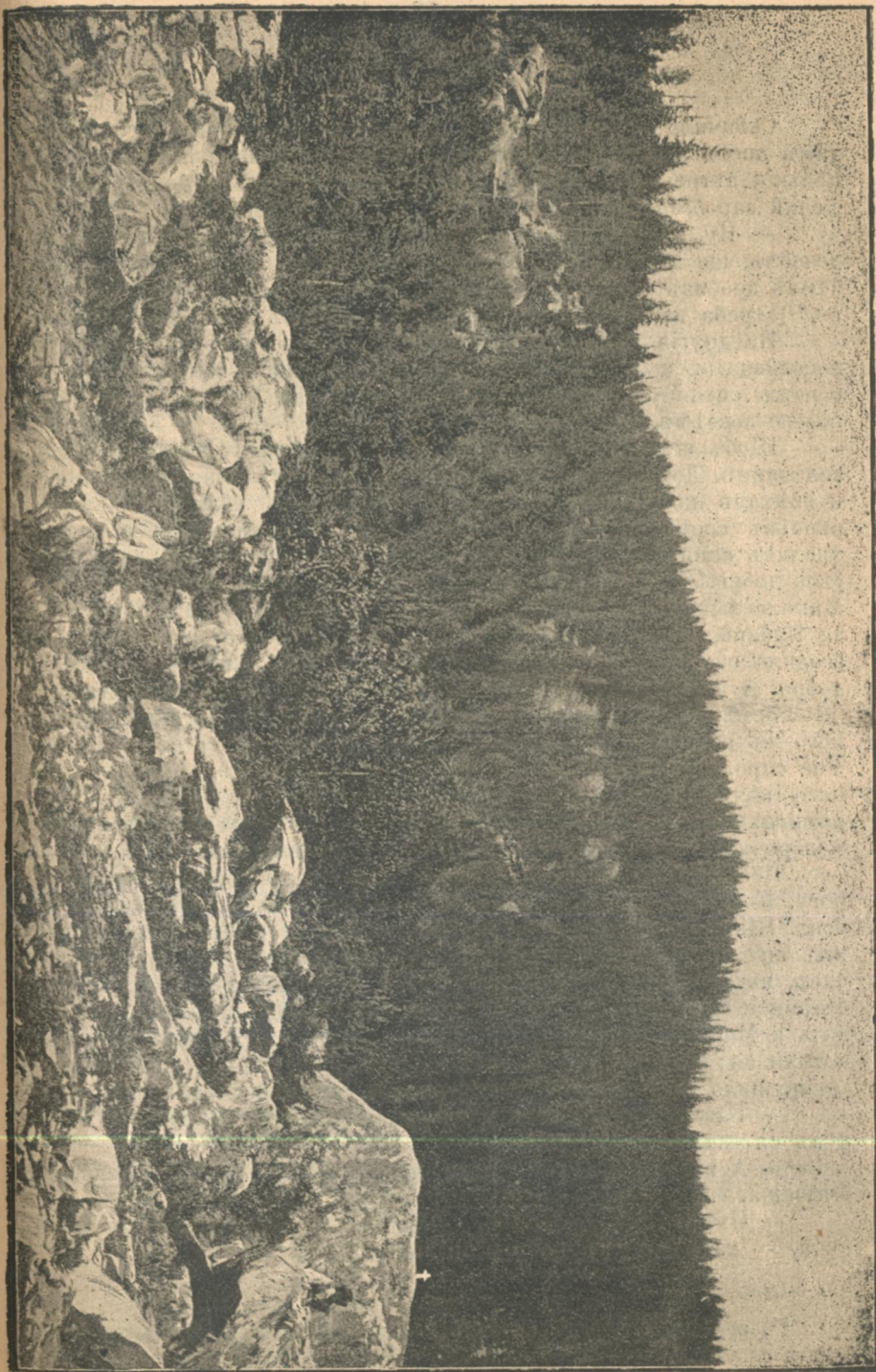
— Що це воно за чекалки?

— Це звѣръ схожій на вовка, але геть меншій вѣдъ нього: вони такъ по кѣлька штукъ и ходять. А злі скажені, такъ и сказати не можна; якъ нападуть гуртомъ чоловѣка, то не вѣдбѣтъ ся, загризуть.

Згадало ся Миколѣ усе це и не подобало ся. Але-жъ, якъ кажуть, нема лиха безъ добра, а це ще и лихо невелике, бо стѣльки вінъ проживъ на хуторѣ, а тѣльки вперше почувъ оце про чекалокъ.

— И вѣдъ чекалокъ можна оберегати ся, на те Богъ чоловѣкови и розумъ давъ, щобъ вінъ нимъ промышлявъ — думавъ самъ собѣ Микола.

³⁰⁾ на руку ковѣнка — се имъ якъ разъ на руку.



IV.

Скбнчило ся лѣто; почала потроху нагадувати про себе осѣнь: тамъ листъ пожовкне и впаде до долу, то въ ночи потягне холодненькій вѣтрець, то зъявить ся туманъ — рѣдний братъ дощевн. Деякі заробѣтчани почали думати про свои домѣвки.

— Ну, теперъ, роботы тутечки нема, вѣдъ генерала вѣдѣбравъ дозвѣль, що можна осѣсти ся въ Новоселѣвцѣ, зъ панею на оранду землѣ зробивъ бумагу,³¹⁾ теперъ нема чого тутъ довго й барити ся,³²⁾ треба швидче ѣхати до дому, — казавъ самъ собѣ Микола.

На другій день вранцѣ вѣнъ попрощавъ ся зъ панею, зъ Новоселѣвцями и пѣшовъ до дому. Прощаючись вѣнъ казавъ, що сен-жь осени вѣнъ думає вернути ся назадъ и осяде тутечки зъ сѣмєю зовеѣмъ.

Щобъ не гаяти часу, вѣнъ сѣвъ на потягъ Владикавказькои зелѣзницѣ. Доѣхавши до Таганрогу вѣнъ пересѣвъ на иншій потягъ и поѣхавъ по другѣй зелѣзницѣ. Незабаромъ вѣнъ бувъ дома и оповѣвъ своѣй сѣмѣ, що вѣнъ узявъ въ оранду землю у панѣ; хваливъ який тамъ гарный край, и нарештѣ заходивъ ся збувати свое добро. Найперше вѣнъ засватавъ за свого Корнѣя дѣвчину. Микола виявивъ ѣй напередъ, що усѣ вони идуть на новій мѣсяцъ за Кубань, щобъ вона потѣмъ не жалкувала. Потѣмъ, коли вона згодила ся, Микола справивъ весѣлле и зачавъ спродувати усе свое добро. А звѣсно збувати хочъ що геть лѣкше, нѣжь придбати.

Землю його укупъ зъ хатою, городомъ и садкомъ купивъ його-жь рѣдний братъ, воли и иншу худобу дехто зъ мужикѣвъ. Усе спродавъ Микола, залишивъ тѣльки одежу, та дещо зъ дрѣбно-ного начиння. Ще ранѣйше вѣнъ виплативъ усѣ свои податки и позички, касу и недоимку³³⁾ и выпросивъ у громады, звѣсно пѣд-могорочивши єъ, рѣшинець на те, що вѣнъ выходитъ зъ неѣ.

Небагато треба було Миколѣ часу, щобъ зѣбрати ся въ дорогу. Коли все вже було на поготовѣ, Микола вѣдправивъ молебень. Щиро усѣ молили ся и благали Бога, щобъ вѣнъ пѣславъ имъ щасте на новѣмъ мѣсяцѣ, у новѣмъ життѣ. У Мотрѣ увесь часъ, якъ правивъ ся молебень, текли сльозы, у дѣтей тежь; коли батюшка³⁴⁾ почавъ благословляти молильницѣвъ хрестомъ, усѣ навѣтъ и Микола, заплакали: а въ жѣнки такъ сльозы градомъ и котили ся; у Миколы мимоволѣ зацемѣло на серци, щось негарне заворушило ся у його на душѣ, але-жь заразь сховало ся.

— Бажаю вамъ щастя и здоровля у новому життѣ! — обернувъ ся батюшка до нихъ:

— А важко мабуть кидати свѣй рѣдний край? — спытавъ батюшка.

— Охъ и якъ же важко, — вспѣшала Мотря попередъ чоловѣка, — такъ наче серце у тебе вырывають...

³¹⁾ зробивъ бумагу = зробивъ письмо, контрактъ. ³²⁾ Барити ся = бавити ся. ³³⁾ Недоимка = заведені податки. ³⁴⁾ Батюшка = панотець.

— А чого-жъ ити?! Земелька була у васъ, хазайство, худоба.

— Дуже вже сутужно³⁵⁾ стало, — вѣдказавъ Микола, а най-паче отсѣ недороды.

— А хйба тамъ не може бути сього, усѣ пѣдъ Богомъ ходимо.

— Та воно такъ, але-жъ тамъ багато лѣсу, зъ одного лѣсу можна жити, — змагавъ ся Микола.

Батюшка хотѣвъ сказати йому ще дещо, хотѣвъ сказати, що и лѣсъ можна знищити, якъ отъ и въ насъ, але-жъ роздумавъ: — Нѣ, шкода, най собѣ идуть зъ Богомъ! — думавъ вѣнъ.

У той же день у вечерѣ Микола зъ усею сѣмєю вѣхавъ вже зелѣзницею на пѣвдень.³⁶⁾ Мѣшки, мѣшечки, торбы, рядна понапаханѣ одежею, начиннемъ, харчомъ и иншими речами, лежали усюды и на лавахъ и попѣдъ лавками. Та и не можна було инакше: треба було везти усе це, бо тамъ його нѣ за якѣ грошѣ не купишь.

Приѣхавши у Новоселѣвку, Микола нанявъ въ одного чоловічка порожню хату и тутечки-жъ лишивъ ся. На хуторѣ у панѣ вѣнъ не мѣгъ зимувати ся власне черезъ те, що нѣгде було, та панѣ навѣтъ и казала йому про це ще тодѣ, якъ наймала землю.

Найперше, якъ тѣльки приѣхавъ Микола у Новоселѣвку, вѣнъ попросивъ зѣбрати въ недѣлю громаду. Громада зѣбрала ся. Микола купивъ громадѣ кѣлька вѣдеръ горѣлки и вѣдѣбравъ вѣдъ неѣ рѣшинець чи дозвѣль осѣсти ся въ Новоселѣвцѣ зовеѣмъ зъ наѣдѣломъ. Въ наѣдѣлѣ пахатной³⁷⁾ землѣ не було, це вѣнъ и ранѣйше знавъ, а вѣдѣ казны³⁸⁾ давало ся по 30 десятинь на душу лѣса, коли хто приписувавъ ся до Новоселѣвцѣвъ. На Миколину сѣмю припадало ажъ 90 десятинь, бо въ його було два сыны — третій самъ.

— Оце добре, буде чимъ роскошувати! — хваливъ ся Микола, прийшовши до дому. — На весну поставимо свою хату, а теперъ перебудемо и въ чужѣй.

— Та и сира-жъ ця хата, — казала Мотря — по стѣнахъ такъ вода и бѣжить. Добре тѣльки що на помостѣ.

— Е, тутъ усѣ на помостѣ: безъ помосту не можна, бо тутъ усюды вода недалеко: ось спробуй чимъ небудь на дворѣ, хочъ рогачемъ³⁹⁾ чи чаплѣю⁴⁰⁾ або що, заразъ побачишь, що зъявить ся вода. А що хата сира, то можна высушити, топити тѣльки треба гараздъ, а топити тутъ є чимъ...

Але-жъ не такъ воно, кажуть, складаеть ся, якъ жадаеть ся. Лѣсу хочъ и багато було, та увесь вѣнъ рѣсѣ по високихъ горахъ та кручахъ, що хто зна якъ туды и *доступити ся: треба було и повзти и лѣзти на вколѣшкахъ, та ще и то небезпечно було.

— Отъ тобѣ и лѣсѣ, — казавъ самъ собѣ Микола, — якъ же його вѣдсѣля⁴¹⁾ вывезти або вынести! Та сього нѣякимъ побытомъ не можна зробити, хочъ розсядъ ся.

³⁵⁾ Сутужно = тяжко, гѣрко. ³⁶⁾ Пѣвдень = полудне. ³⁷⁾ Пахатна земля = орна земля. ³⁸⁾ Казна — урядъ. ³⁹⁾ Рогачъ = гачокъ. ⁴⁰⁾ Чаплѣя = скворода, ринка. ⁴¹⁾ Вѣдсѣля = вѣдти.

Правда оберемоць дровь, хочь зь великою потугою, можна було знести, чи краще сказати зволокти, але-жь вывезти цѣле дерево, чи хочь цѣвку⁴²⁾ про це й думати було нѣчого.

— Ну, Мотре, тутъ дрова, даромъ, що багато лѣсу, те-жь загорьованѣ, — казавъ Микола несучи на плечахъ вязанку дровъ. Пѣтъ зь нього такъ и котивъ.

— Невже оце ты трохи не пѣвъ дня рубавъ дрова, та оце стѣльки нарубавъ! — дивувала ся Мотря.

— А ты думала якъ! А ну, попомачкуй ся лишень на гору: поки туды долѣзешь, такъ отъ тобѣ и снѣданне. Ось завтра мы усѣ троє зь Корніємъ та Василемъ полѣземо на горы, то бѣльше принесемо.

Хата, що въ нѣй и що дня топили,⁴³⁾ не высыхала, бо и на дворѣ зтого що день-у-день стояли густѣ сирѣ туманы, такѣ, щѣ такъ тебе на скрѣзь и низали, а опѣсля пѣшли дощѣ. По стѣнахъ у хатѣ були вже не краплѣ, а цѣлѣ маленькѣ рѣчечки текли одна за другою. Помѣсть зробивъ ся те-жь сирый, навѣтъ вогкѣй.

— Дивись, оце хата, най бы вона згорѣла. — лаяла ся вже Мотря. — Це можна и здорова збути ся. Не мѣгъ знайти кращѣ оселѣ.

Незабаромъ вона дѣзнала ся, що не тѣльки у ихнѣй⁴⁴⁾ хатѣ, а й по другихъ те-жь самѣсѣньке робить ся. Мало сього — сама вона, менша дѣвчина Марися и Корнѣй почали недомагати, почали жалѣти ся на голову, на те, що усе тѣло мерзне. Це починала ся у нихъ пропасниця. Пропасниця ся зь кождымъ днемъ робила ся мѣцнѣйшою, злѣйшою и вѣдбирала у нихъ все бѣльше та бѣльше часу. А звѣстно, коли чоловѣкъ хорый — яка зь нього робота! Тодѣ вже не пытай зь нього анѣ якои працѣ, а ще треба на нього робити, бѣля нього пѣклувати ся.⁴⁵⁾

Щѣ Мотря не робила, а помочи вѣдъ ей лѣкѣвъ анѣ трѣшечки не було; обертала ся вона и до тамошнихъ бабокѣ, та нѣ; нѣчого не помогло. Ажь ось якось приѣхавъ разъ у Новоселѣвку фершалъ:⁴⁶⁾ Микола пѣшовъ до нього и запросивъ його до себе. Той прийшовъ, подививъ ся, сказавъ, що пропасниця, давъ хѣнины, але-жь, выходячи зь хаты, махнувъ рукою и сказавъ Миколѣ:

— Я хочь и давъ хѣнины, але-жь вона не поможе: вѣдъ сеи пропасницѣ а нѣ що не поможе: тутъ таке повѣтре, коли людиначя истота поєднаеть ся зь нимъ, то зѣстанеть ся жива, выдужае и буде опѣсля здорова, а крѣли нѣ, то нѣякѣ лѣки не помогутъ лихови. Та тѣльки мало, зовсѣмъ мало, зь тыхъ, щѣ приходять сюды на життѣ, зѣстають ся тутечки: иншѣ вмирають, а другѣ втѣкають звѣдѣсля. Отъ и ваша дѣвчинка, правду кажучи, незабаромъ умре. Певне коли сюды приѣхали, то вона не така була?

⁴²⁾ Цѣвка = вѣдземоць. ⁴³⁾ Топили = налили въ печи. ⁴⁴⁾ Въ ихнѣй = въ ихъ. ⁴⁵⁾ Пѣклувати ся = старати ся, доглядати, заходити. ⁴⁶⁾ Фершалъ = фельчеръ.

— И схожого⁴⁷⁾ нѣчого нема: Марися була червонолиця, повновида, весела, а теперъ зробила ся жовта ажъ чорна, а зсохла якъ — такъ и сказати не можна! Та зробила ся якась сумна, — казавъ Микола зъ болячимъ серцемъ.



Запорожець.

Не легко було чути Миколѣ те, що казавъ фершалъ: сердце у нього щемѣло и обливало ся крѣвю. Але-жъ вертати ся до дому вѣнъ и не думавъ. — Ну, мы усѣ пѣдъ Богомъ ходимо, — думавъ вѣнъ. — Умре Марися, що-жъ — рукъ не пѣдложишь. Та може ще вѣнъ и бреше.

⁴⁷⁾ Схожого = подѣбного.

Але-жъ фершалъ не брехавъ и справдило ся його слово: Марися похирѣла ще кѣлька тыжнѣвъ и вмерла.

Ще дужче засумувала стара пѣсля того, якъ поховали Марисю: ся журба ще бѣльше надавала силы хоробѣ. Корній те-жъ хорѣвъ.

Збѣгла зима, запанувала весна и Микола заходивъ ся ставити хату на выпрошеному у громадѣ мѣсци. Чимало вѣнь на ню втративъ грошей, хоч лѣсъ бувъ свѣй. Зробивъ хлѣвецъ, напаявъ повѣтку, пофхавъ у ярмарокъ и купивъ пару волѣвъ, коня и корову и зробивъ ся справжнимъ хазяиномъ.

Але-жъ одну хату поставивъ, треба було будувати и другу. Правда на сю менше деревнѣ потрѣбно було, навѣть зовсѣмъ мало, ся хата дешевше коштувала, отже дуже була важка, така важка, що Микола и самъ уже зажуривъ ся. Ся хата була домовина задля Миколиной жѣнки. Млява, малосила Мотрина истота не подужала пропасницѣ, а до того ще сумуваннє по Марисѣ та за своимъ рѣднимъ краємъ зовсѣмъ добили єѣ до останку.

Поховавъ Микола свою жѣнку, поховавъ и свою веселѣсть. Журба, мовъ сповивачъ, обгорнула його усього. Не було йому теперъ спокою. Вѣнь уже навѣть и самъ почавъ жалкувати⁴⁸⁾ за своимъ рѣднимъ краємъ.

— Коли-бъ не кидавъ свои батькѣвщины та дѣдѣвщины, а живѣ-бы тамъ, то й Мотря и Марися були-бъ живѣ. А тутъ ще Корній жалю завдає: якъ подивишь ся на нього, то такъ сердце у тебе и закипить. Охъ, не знесе вѣнь сього повѣтря: бачуть мои очи, чує мое сердце. Що-жъ його робити?! Спродати усе та йти назадъ? А що скажуть тамъ люди! Та вони мене засмѣють, вони не дадутъ менѣ и наздрѣти ся.⁴⁹⁾ Ити-жъ у друге незнайоме село не хочу, досыть и сього: ось тутечки ходивъ, роздивлявъ ся та бачъ и придбавъ лиха за свои грошѣ, а въ незнайомому селѣ що и казати. Та зновъ и грошей у мене не стѣльки, щобъ вѣдкупити свою батькѣвщину: тамъ не дѣбравъ, тутъ передавъ, а воно все втраты; та зновъ же треба и панѣ заплатити усе грошѣ за рѣкъ; чи зберешъ що зъ тои мизерной землѣ, але-жъ грошѣ давати треба... А може ще Корній и одужа; хто зна якъ далѣ буде, а поки, дякувати Богови нѣчого.

Такечки думавъ Микола. Надѣя, що Корній не Мотря, що вѣнь одужає, найбѣльше спиняла його теперъ ще поки тутечки. Вѣнь ховавъ сю надѣю у серци и не виявлявъ єѣ нѣкому. Проте-жъ деякѣ люди раяли йому вернути ся назадъ у свои рѣдне село.

— Якъ що хочешъ, щобъ твѣй Корній зѣставъ ся живый, такъ вертай ся назадъ, казали инши старѣ Новоселѣвцѣ. Це мы тобѣ радимо не черезъ те, щобъ збути ся тебе, бо ты намъ нѣякого зла не заподѣявъ, а черезъ те, що боляче дивити ся на тебе и на твою сѣмю.

— Нѣчого, може Богъ дасть, вѣнь одужає, — вѣдказувавъ Микола, хочъ самъ не нявъ вѣры своимъ словамъ.

⁴⁸⁾ Жалкувати = жалувати. ⁴⁹⁾ Наздрѣти ся = надивити ся.

Серце казало йому те-ж саме, що раjali Новоселівцѣ, думки и въ нього були такі-жъ, якi вони виявляли йому, та не було ще поки сили вернути ся назадъ.

Недовго хирѣвъ и Корній: смерть його надала нарештѣ Миколѣ силу, рѣшучість покинути „прокляте“ це мѣсце и вернути ся назадъ у свое рѣдне село: вѣнъ вже бѣльше не думавъ про те, якъ насмѣшкувато стрѣнуть його тамечки люде. У нього ще зѣставали ся синъ и дочка и вѣнъ тѣльки теперъ за нихъ и думавъ. Треба було швидче вѣдѣля выѣздити. Цей край йому такъ остогилъ, що вѣнъ нѣ на вѣщо не хотѣвъ дивити ся. Але-жъ ранѣше осени вѣнъ не мѣгъ зъ вѣдѣля выѣхати. Довело ся зъ великою нудотою сподѣвати ся осени.

V.

Осѣнь. Холодный вѣтеръ дме у товарнi вагони, що на пѣвъ вѣдчиненi. У вагонѣ помѣжъ заробѣтчанами сидить и Микола: бiля його Василь и Стеха, тутечки-жъ и невѣстка. Микола балакає зъ якимсь молодымъ чоловѣкомъ, що дуже йому сподобавъ ся той край, де вѣнъ бувъ на заробѣткахъ.

— Еге, отакечки-жъ и менѣ сподобала ся ся мѣщина, що я теперъ покинувъ, бодай нѣколи туды не вертати ся.

— А де вы були оселили ся?

— У Новоселівцѣ, може коли заходили туды...

— Знаю, це добра мѣщина: тамъ самого овочу та лѣсу такъ кѣнца имъ не буде, — казавъ заробѣтчанинъ.

— Еге, отакечки саме и я казавъ, якъ торѣкъ приходивъ туды на оглядины, а якъ оселивъ ся, та залишивъ тамечки сына, дочку та жѣнку, такъ теперъ знаю, що воно за гарна мѣщина.

Микола почавъ оповѣдати докладно про все свои життѣви пригоды: бiля нього збрало ся кѣлька слухачѣвъ-заробѣтчанинъ. Вѣнъ балакавъ голосно, такъ що чути було на увесь вагонъ. У супротивному кутку сидѣвъ чоловѣкъ; вѣнъ бувъ уже пѣдъ лѣтами, поручъ изъ нимъ сидѣла певне його жѣнка: въ обохъ у нихъ на обличчю вызиравъ великiй смутокъ, видко було, що якесь лихо залишило дуже негарный слѣдъ у нихъ. Чоловѣкъ цей и жѣнка пильно слухали Миколине оповѣданне; видко було, що у нихъ єсть щире спочуттѣ до Миколиныхъ пригодъ.

Коли скѣчивъ Микола оповѣдати, чоловѣкъ, що сидѣвъ изъ жѣнкою, пѣдѣйшовъ до Миколы и промовивъ:

— Оце-жъ и мы такі саме мандрѣвцѣ, якъ и вы; тѣлько мы були зовеѣмъ въ иншому краю, на Терецѣ. Тамечки лѣсовъ нема, а все поле, скѣльки скинешъ окомъ.

— Приѣхали ото мы туды: треба було що небудь напаясти вѣдъ дощу та вѣтру. Хаты тамъ не можна було поставити, бо лѣсъ дуже дорогой, та бѣльше буває такъ, що и за дорого не купишь. Кѣлька сѣмiй,⁵⁰⁾ що тамъ були, проживали въ землянкахъ. Сi

⁵⁰⁾ Кѣлька сѣмiй = кѣлька родинъ.

землянки були такі тїсні, що намъ нѣ у кого було мѣстити ся. Ну, треба значить, землянку и собѣ копати. Заходили ся ото мы и собѣ копати хату въ земли. А я бачите приѣхавъ туды изъ жѣнкою и зъ двома хлопцями. Онъ вони сидять — и вѣнъ кивнувъ головою туды, де сидѣла його жѣнка, а навпроти неѣ два хлопцѣ: одному рокѣвъ тринадцять або чотирнадцять, а другому — рокѣвъ десять.

— Выкопали ото мы землянку, обмазали еѣ рудою глиною, що тутечки знайшла ся и перейшли у ню жити. Та й гарне наше житте було, такъ и не приведи Господи! И ворогови не бажаю такого життя, яке намъ довело ся терпѣти. У доброго хазяина собацѣ краще живеть ся, нѣжъ намъ тамъ жило ся. Чи сподѣвавъ ся я, що тамечки мы будемъ нидѣти, а не жити? Чи думавъ я, що такъ швидко кину той край и вернусь до дому? Нѣ, нѣколи и въ думцѣ не було: думки були такі гарні, менѣ тамошне житте уявляло ся такимъ раюваннемъ,⁵¹⁾ що на тобѣ! А теперъ! Їду до дому зъ розбитымъ серцемъ. Звѣсно, що задля дѣтей тѣльки и ѣхали туды, а вони бачъ які жовтяки поробили ся.

Ще не скѣнчивъ вѣнъ, а жѣнка вже ридала. Усѣмъ слухачамъ зробило ся важко: въ иншихъ дужче знервованыхъ, на очахъ зъявили ся те-жъ слюзы. Нарештѣ одинъ изъ слухачѣвъ спытавъ:

— И чо-го-жъ вони такі поробили ся?

— А хйба трудно захворати⁵²⁾ въ такій бруднѣй землянцѣ, де по стѣнахъ такъ и текло; у насъ навѣтъ нѣколи не высыхало въ землянцѣ. Отъ мы изъ жѣнкою мѣцнѣйшій, та и то завжды хворали. А про дѣтей вже нѣчого и казати: разъ черезъ те, що вони слабосилі тѣломъ, а друге, що не звыкли до такого життя, до такого повѣтря.

— Куды-жъ вы теперъ ѣдете? — спытавъ одинъ парубокъ.

— До свого рѣдного села: буду просити громаду, щобъ зновъ приняла мене до себе, — закѣнчивъ переселенець и замовкъ.

Вѣнъ замысливъ ся: думки його витали у тому селѣ, куды вѣнъ ѣхавъ. — Якъ насъ стрѣнуть? Що казати муть? Чи смѣяти муть ся зъ мене? Певне знайдесть ся багато такихъ, що смѣяти муть ся. Звѣсно задля бѣльшости людей лихо одного здасть ся другому за цукоръ. Черезъ це саме затого, що кождому зъ насъ и живеть ся такъ погано. Коли-бъ мѣжъ людьми бѣльше було щирости, коли-бъ люде еднали ся мѣжъ собою, певне жили-бъ вони краще, нѣжъ теперъ. Вони знайшли-бъ тодѣ собѣ пораду.

Такі думки ринули одна за другою въ головѣ переселенця.

Усѣ мовчали, бо усѣмъ важко жило ся, звѣстно якъ живе бѣльшѣсть людей: часто доводитъ ся бути голодными и холодными.

Незабаромъ пѣсля цѣого Микола почавъ збирати ся; сѣмя його те-жъ: почали завязувати мѣшки, завязувати ихъ до купы, то що.

⁵¹⁾ Такимъ раюваннемъ = такимъ раемъ. ⁵²⁾ Захворати = ослабнути.

— Що це швидко вставати? — спытавъ одинъ изъ присут-
ныхъ.

— Еге, оце заразъ буде стація, тутъ намъ и вставати.

Минуло зъ пѣвъ годинки: потягъ спинивъ ся. Микола попрощавъ ся зъ усѣма у вагонѣ и почавъ выносити свои рѣчи на пляц-



Михайло Старицкій.

форму, дѣти помагали йому. Коли вже все повиносивъ зъ вагона, вѣнъ подякувавъ своимъ товаришамъ и ще разъ попрощавъ ся:

— Ну, бувайте здорові! Щасти васъ, Боже!

— Най и вамъ Богъ помагае на все добре! — вѣдказали тѣ.

Потягъ рушивъ а Микола залишивъ ся на стаціи. Йому ще треба було вѣдшукати пѣдводу, щобъ довести свои рѣчи до села.



З пісень про рідний край.

[З України російської.]

I.

Блискучі зорі, небесні світила,
 І очи ясні;
 Троянда пахуца, кохана мила,
 Квітки і пісні!...

Природо... кохання... душі раювання —
 О, знаю я й вас;
 Але в мене інші в душі почування
 Живуть у цей час.

О зорі, трояндо і мила єдина!
 Все серце в крові:
 В неволі ще досі вся наша країна, —
 Невільниці й ви!
 В неволі країна, і все умирає,
 Ввесь край мій — труна,
 І зорі згасають, троянда всихає,
 І мила смутна.

Природо... кохання... душі раювання...
 Квітки і пісні!...

Я-ж бачу кайдани, я-ж чую — стогнання
 Рвуть душу міні!...

II.

Я чую: неначе вітри зашуміли —
 То волі дихання усюди:
 Скидають кайдани з давен занімілі,
 Неволею гнічені люди.

Де сила і прімує тонтали ногами
 Усяке живе поривання, —
 Там поле широке рясніє борцями,
 „До праці!“ лунає гукання.

Усе це я здалека бачу і чую,
 Навкруг же, у рідному краю,
 Я, мучучись, тільки покору німую,
 Невільницький стогін стріваю.*)

Вже інші дійшли до свого визвоління,
 А ми, як колись, так і нині
 Гартуємо мовчки безмірне терпіння
 І тихо, і глухо в країні...

До інших дійшла вже їх черга бажана,
 Невольа у них уже гине, —
 А ти... ти в кайданах і досі, кохана
 Безщасна країно-рабине!...

*) Стривати = здибати.

III.

Сь п і в ц е в и.

Коли ти хочеш, щоб твій сьнів
 Нам серце й душу зворушив,
 Сьпіваче рідний, то сьпівай
 Про нещасливий рідний край,
 Сьпівай про наші кайдані,
 Про те, як гнетуть нас вони, —
 Щоб наша безліч мук і лих
 Відбилась в тих піснях твоїх.

Про стоптаній народ сьпівай,
 Про те, що наш безщасний край
 Усім розкоші — тільки нам
 Він пеклом ставсь — його синам;
 Що вбито волю, всі в тюрмі,
 Що працювник в тяжкім ярмі
 На праці силу загубив,
 Робивши вік на глитаїв.*)

Але-ж кажи й про волю ти,
 Про те, як долі досягти,
 Про те, що зникнуть кайдані,
 Що краю рідного сини
 На себе вже — не на чужих —
 Посіють на ланах своїх,
 Що будуть люди та брати
 Там, де раби були й каті.

Сьпівай! До бою й праці клич!
 Огонь палкий і гострий меч
 Най буде твій живущий сьлів,
 Щоб той огонь серця палив,
 Щоб пута меч рубав тяжкий!
 О, гострий меч, огонь палкий
 І бур, що мають бути, грім
 Най в сьпіві чуєть ся твоім!

В.

ПАВЛО АПОСТОЛ,

Історична поема Степана Руданського.

Україно, Україно,
 Що Ти за то дала,
 Що старого Апостола
 Гетьманом обрала?
 Україно, Україно,
 Що Ти заплатила,
 Що до себе Ти Петрика
 Та так прихилила?

Україно, Україно,
 Що то з Москалями,
 Що післанці повертають
 До Тебе з дарами?
 І за ними Лизогуб наш,
 Чарниш, Жураковський?
 І чом же то прихилив ся
 До них цар московський?

Не питайте, добрі люди,
 Каже Україна:
 Колись була в Московщині
 Гіркая година;
 Петро судив царевича,
 Судив свого сина.
 І просив ся син Петровий —
 А Петриків тато...

І було там сенаторів
 Багато, багато;
 Але жаден не подумав
 За него обстати,
 Не сьмів жаден проти царя
 Голосу подати.
 Одна тільки Україна
 За него обстала,
 Одна тільки Україна
 Голос свій подала.
 І був гетьман в Петрополі,
 Як Петрик вінчав ся,
 І до гетьмана старого
 Петрик обізвав ся:

„Спасибі вам, добрі люди,
 Що ви серце мали,
 Що ви в кровці мого батька
 Рук не покаляли.
 За то тепер і гетьмана
 Я вам позволяю,
 За то тепер і права вам
 Давні повертаю!
 І чого лиш буде треба,
 Просіть, добрі люде,
 Усе для вас я учиню,
 Усе для вас буде!“

*) Глитаї = паук, лихвар.

І подякував Апостол,
 Назад повертає,
 Тай до царя до Петрика
 Послів посилає.
 Посилає до Петрика
 Просить милість мати:
 Позволити поспільною
 Старшину обрати.
 Не перечить добрий Петрик,
 Зараз позваляє,
 Не чекає і Апостол,
 Зараз обирає.
 І Лизогуб став обозним
 І зараз до діла.
 У судці пішов Кандиба
 І сотник Забіла;
 В писарі пішов Турновський
 Панич чи попович,
 В осауди пан Лисенко
 І пан Мануйлович.
 У поспільній хорунжі
 Горленко бунчучний,
 А в поспільній бунчучній
 Ворожна недужний.
 І підняв на ноги гетьман
 Слабу Україну,
 І ще чогось до Петрика
 Їде в Московщину.
 Аж там Петрик помирає —
 Ганна наступає,
 Вона-ж уже Україну
 Не так пригортає.
 Вона тільки Апостола
 В очи пригортає,
 А за очи трийцять тисяч
 Людй вимагає.
 І піднялось трийцять тисяч
 З полковником Танським,
 Пішли бідні з України
 В степи бісурманські.
 І піднялось трийцять тисяч
 Та усі чубаті,
 Пішли в степи бісурманські
 Вали висипати.
 І піднялось трийцять тисяч
 Ще до схода сонця,
 Висипають вал від Дону
 До самого Донця.

10 червня 1860 р.

На другий рік трийцять тисяч
 Сьвіжих посилає,
 А торічних трийцять тисяч
 Назад повертає.
 На третій рік із Польщею
 Бійка розпочалась,
 Щоб від Естів і від Курів
 Польща відцуралась.
 Бо любовник Ганнин Бирон
 Став її просити,
 Щоби єго у тих Курах
 Князем ізробити.
 І почалась тая бійка,
 Військо знемагає,
 Тоді гетьман Запорожцям
 Стиха промаляє:

„Покидайте, каже, хлопці,
 Турецькі границі
 Та давного собі місця
 Просіть у цариці...“

І просять ся у цариці,
 Цариця приймає,
 І булаву, бунчук, пернач,
 Хоруг посилає.
 І каже їм, Запорожцям,
 На вражую кару
 Заселити два Кодаки
 І річку Самару;
 А тим часом в Білій Церкві
 Каже присягнути
 Та у Польщу з Атаманом
 На час завернути.
 І пігнались Запорожці
 З Білецьким Іваном,
 Здибали ся з Лизогубом,
 Та із Галаганом;
 Здибали ся, полетіли,
 Назад поглядають,
 Аж там уже Апостола,
 Козаки ховають,
 Аж там уже і укази
 З Москви посилають,
 Лизогуба півгетьманом
 Тільки обирають...
 Лизогуба півгетьманом
 Тільки обирають,
 А другого півгетьмана
 З Москви посилають.

СТАРЫЙ ГЕТЬМАНЬ.

Чи сподѣвавъ ся нашъ гетьманъ,
 Коли братавъ ся изъ царями,
 Що вни колись то, по лѣтахъ,
 Будуть знущати ся надъ нами?*)
 О нѣ, не знавъ вѣтъ того, нѣ,
 Не знавъ, що царь вмѣ брехати,
 Що не зважавши на нѣчо,
 Буде Вкраину катувати.
 И вмеръ преславный нашъ гетьманъ,
 Терпить Украина недолу,
 И хотъ гетьманъ не винувать,
 Не має въ гробѣ супоку.
 Бо все о пѣвчюи глухѣи
 Ёго могила розпадаєсь,
 И изъ могилы якийсь стонъ,
 Шепѣтъ и плачь выдобуваєсь.

То плаче нашъ гетьманъ старый,
 Надъ Україною бѣдкає,
 Та до насъ своихъ сынѣвъ,
 Крѣзь слезы такъ ся вѣдыває:
 „Отъ вамъ, сыны мои, досвѣдъ,
 На тее въ вѣки уважайте:
 У помѣчь вѣрте лишь свою,
 Лишь власновъ силовъ поступайте.
 „Робѣтъ, працуюте, що мога,
 Охоту майте лишь сильную,
 А осягнете еще разъ
 Забрану волю золотую.
 „И сли будете, вы сыны,
 У щастю пробувати,
 Тодѣ и я буду вже мѣгъ
 Въ могилахъ супокѣио спати...“

Володимиръ Львовацкій.

Заспѣвъ до поемы: „Иванъ Богунъ“.

Ангелѣвъ Архистратиге, Святый Михаиле!
 Ты изъ неба струнувъ зерно гордости неспѣле,
 Що зробитись забажало Богомъ всемогучимъ;
 Ты его загнавъ у некло на острахъ грядучимъ!

Архангеле! Лиця Твого видъ золототканый.
 Вѣвъ козацкѣи ватаги на смерть и на раны,
 Або на славнѣ побѣды за вѣру едину
 И за нарѣдъ у неволи и за Украину.

Архангеле! Ты въ опѣку приймивъ Русь святую,
 Ты и нинѣ Русь хоронишь въ годину лихую!...
 И теперъ, якъ конемъ бѣлымъ до насъ завитаєшь,
 Якъ опѣкунъ милостивый мольбы вѣдбираєшь,
 Многѣ мольбы!... У катедрѣ польскѣи урядовѣ,
 А по селахъ, по церковцяхъ щирѣ, сѣраковѣ...

До Тебе я прибѣгаю, Святый Михаиле,
 Скрѣпи память, подай слову и ваги и силы,
 Нехай пѣсня про давнѣи часы залунає,
 Нехай слава Украины въ вѣкъ не загибає!...

Славу тую згадай нинѣ Украину, ненько,
 Доки думка не скована и бе ся серденько!

*) Ту говорить ся про гетьмана Богдана Хмельницкого, що договоромъ (умовою) переяславськимъ 18 сѣчня 1654 злучивъ Украину зъ Росією, котра прирекла шанувати вольности козацкѣи и въ нѣчѣмъ ихъ не нарушувати. Вѣдомо, що Росія сего приреченя не додержала и теперъ переслѣдує Украинцѣвъ якъ вайдужче. — Ред.

Тую славу, що вороги багною осквернили
 И нарекли „піяною“ и опоганили!...
 Нині ворогъ и ту славу гнете, Україно,
 Якъ и Твої каркѣ податливий, Велика Руїно!
 Ненько бѣдна! Не то славу — имя вѣдбирає
 Ворогъ и бачь Московщину — Русью называє
 И драконськихъ вже на Тебе не щадить законѣвъ,
 Щобъ не чути слѣвъ нѣ пѣснѣ, нѣ Твоихъ проклятѣвъ.
 Ненько! Серце кордонами Тобѣ розѣдрали,
 Дѣтокъ Твоихъ на поталу враженькамъ вѣддали,
 Хочъ и вѣрній були Нѣмцямъ и вѣдважнїй въ бою;
 Другихъ Москаль „просвѣщає“ кнутомъ и тюрмою
 И Сибіромъ... О Єрмаче, вѣдважнїй козаче,
 Якъ згадає Тебе ненька то гѣркими плаче;
 Ты вѣддавъ той край розлогїй Ивану Грѣзному —
 Теперъ Москаль поселяє нащадкѣвъ на ньому:
 Хахлѣвъ,*) щѣ ще не забули преславного роду
 И не хочуть кинути ся у московську воду
 Та зѣстати на свѣї соромъ перекѣнчиками
 И забути Богданову згоду зъ Москалями...
 Третихъ потомокъ Катонѣвъ гнете, угвѣтає!
 Подає ся Буковина и часу чекає
 Доки зъ Днѣстра хто дѣстане топѣрь Довбушовый
 И закличе на Гуцулѣвъ: „Ану до обнови!“
 Ичихъ хоче нечисленна мадярска громада
 По неволѣ зачислити до внукѣвъ Арпада...
 И вже много зачислила — вже пастирѣвъ**) взяла...
 Єще тѣлько въ курнѣй хатѣ Русь свята остала!
 А симъ наймы остогидли у пана чужого
 Сѣли въ судна и поплыли до свѣта нового,
 Щобы тамъ на вольнѣй землі волѣ скоштувати
 И святошѣ батькѣвъ своихъ спасти вѣдъ затрати;
 Якъ той Еней зъ батькомъ своимъ по пожарѣ Троѣ
 Пошлывъ моремъ пошукати домѣвки нової,
 А Боги єму щастили... и имъ єще може
 Пошастить ся!...

Русь подвигнуть Богъ сильнїй поможе!
 Єсть надѣя! Не падькуйможь, Гѣркая неволя
 Ще мине ся, околѣе, а зновъ блисне доля!
 А Ты, ненько, готуючись на ту перемѣну
 Згадауй славу Бувальщину, згадай и дитину,***)
 Щѣ для Тебе добра-долѣ придбати бажала
 И що Тебе лѣпше всього на свѣтѣ кохала.
 Згадауй єѣ... Нехай память найлѣпшого сына
 Тебе въ горю потѣшає, бѣдна Україно!...

Козлѣвъ, р. 1889.

О. Філаретѣвъ.

*) Москаль прозываютъ Русинѣвъ — хахлами. **) розумѣє ся: пастирѣвъ духовныхъ. ***) роз. лицари козацкого, полковника Ивана Богуна.

МАРУСЯ.

Оповідання В. ЧАЙЧЕНКА.

I.

Маленька Маруся зостала ся дома сама. Її батько пішов на роботу в шахту. Ні братів, ні сестер у неї не було; мати її вмерла давно, — тим вона завсїгди зоставала ся сама, як батько йшов на роботу.

Колись вони жили на селі Маруся залюбки згадує той час, як вона жила там з матір'ю. Але се було так давно! Вона ледві пригадує молоде вродливе обличчя з великими темними очима. Вона пригадує як се обличчя, без краю ласкаве, схилилось до неї, а дбайливі руки вкривали її тепліще, і тихий материн голос казав:

— Спи, моя голубко! Спи, моє серденько!

Багато з того, що тоді було, позабувало ся, — адже їй тільки чотири роки було, як мати вмерла, — але сей чарівничий образ ніколи не зникав з душі у бідної дівчини сироти.

Її батька звали Максимом. Він був безземельний, бо його батько за панського ще права був при панах, а не хліборобом, і через те землі йому не дано. Як Максим дружив ся, то матери його вже не було на світі, та й батько незабаром потому вмер. Зостав ся Максим сам з жінкою. У них була тільки хатка та дворища¹⁾ клопоть, а землю хліборобну доводилось наймати. Поки мати Марусина жива була, вони так-сяк господарювали; а вже як вона через пять років після одружіння вмерла, тоді господарство зовсім занепало, бо й не можна було хазяйнувати без господині. Максим не схотів женити ся вдруге; він віддав Марусю в сімю до своєї сестри а сам позабивав вікна та двері у батьківській хаті та й подав ся заробляти на шахти.

У тітки Маруся вижила чотири роки. Вона згадує сей час за найважчий з усього свого життя. Вона завсїгди почувала себе чужою приймачкою у сій сім'ї. Там було вже четверо дітей та двоє старих, — то Маруся була аж семою. Усім треба було надати їсти, усіх треба було якось одягти. Тітка з дядьком з усеї сили працювали, годуючи сімю, — то-ж не дивно, що вони часом на-тякали Марусі, що вона — не „своя“. Правда, Максим платив сестрі за дочку скількісь там грошей. Тітка з дядьком знали, що цих грошей стане, щоб прогудувати дівчину, але все-ж їм здавало ся часом, що Маруся — зайвий клопіт у них; здавало ся це їм тим, що важка робота у вбожестві з'учила їх трусити ся над кожною крихтою. Ось через віщо Маруся не знала в сій сім'ї жалування. Воно й свої діти тітка не дуже милувала, та все-ж то були свої: хоч і покартає, та й пожалує потім. А Маруся була не „своя“, — хоч і родичка. Тим вона чула від тітки здебільшого²⁾ саме бурчання та гримання і затого³⁾ не зазнавала жалування.

1) Дворище = подвірє. 2) Здебільшого = по найбільшій часті. 3) Затого = майне.

Еге, вона затого не знала жалування, того пестливого материного жалування, що так добре його видко навіть як гляне мати, як погладить дитину по головці. Оце саме й було найбільшим горем бідній вразливій дівчині. Тим і образ той, як мати її пестує, нахилившись до її, Марусиною, приголовя — зберіг ся в дитячій душі такий звабливо-чарівничий.

Найбільша радість Марусі була, як приходив до неї часом батько, — у неробочий день, звісно. Він дуже любив Марусю, завжди приносив їй якого гостинця, садозив її до себе на коліна, як вона була маленькою, і так багато балакав з нею, як вона підросла. З самим батьком балакала вона зовсім щиро, сам батько тільки й знав, чим вона журила ся та чого раділа. І ото, як одного разу сиділи вони вдвох у садку, — її журба за рідним пестуванням вибухнула відразу:

— Візьміть мене, візьміть мене до себе, татку! Я не хочу тут більше жити! — благала ридаючи дівчина, припадаючи своєю маленькою чорнявою головою до батькових колін.

— Серденько моє, — куди-ж я тебе візьму? Адже я живу у казармі, — там тобі не можна жити, — впевняв її батько.

— Я буду там жити, я буду вам пособляти⁴⁾ — тільки візьміть мене!

— Дурненьке! ти не знаєш, що то таке казарма. Там тісно, лечисто, там живуть самі великі чоловіки, а дітям там не можна жити. Ніяк міні тебе, дочко, взяти.

І справді не міг батько взяти Марусю. Казарма, де шахтарі жили, се була довга тісна й брудна будівля. В ній жили робітники и спали всі покотом на одному полу, що тяг ся через усю хату. Будівля була така вузка, що між полом та другою стіною зоставало ся ледві стільки місця, щоб пройти й лягти на піл. Тут не можна було жити сімєю, — ось через віщо Марусин батько не міг її до себе узяти. Але її сльози зворушили йому серце, і він почав думати, яким би робом зробити, щоб дочці було жити краще. Він згадував усіх своїх родичів силкуючись вгадати, хто з них був би ласкавіший до Марусі, щоб туди віддати її, забравши у сестри. Та нічого не надумав. Таких родичів, не було: були й гарні люди, та хто-ж його знає, як у них Марусі буде. Адже й сестра його — людина гарна, а Марусі важко у неї жити. Та ще й те: сестра-ж образить ся, коли взяти дівчину у неї, а кому иншому віддати.

Відразу йому згадало ся: а що як би й справді послухати Марусі та й узяти її жити до себе? Тільки не в казарму, а в землянку. Бо на шахтах робітники жили то в казармі, а то ще й у низеньких, поганеньких землею критих хатках, що звали ся землянками. Такі землянки давано самим тим шахтарям, що в них сімї були. А що, як би й він попрохав⁵⁾ собі землянку? Звісно, мабуть так буде, що її не дадуть йому, але-ж втік не втік, а побігти можна. Та й єсть одна землянка — пустка — правда, така, що вже гіршої й не буває, так що-ж його зробиш? А про те, таку, негодящу, може

⁴⁾ Пособляти = помагати. ⁵⁾ Попрохати = попросити.

швидче дадуть. Це вже як управитель над шахтами скаже, — як потрапити до нього у слухний час, то може й дасть. А вже й гарно було-б жити з Марусею вдвох! Погано самому, важко жити. А як би Маруся — от би добре жити було!... І Максим уже увяляв собі те радісне життя.



Група селянь зь Садогоры.

Таке думаючи, подав ся Максим до управителя. Мабуть у слухний час він прийшов.

— На що тобі землянки? — допитувавсь управитель.

— Та дочка в мене маленька, — не можна їй у казармі жити, — казав Максим.

— А чом же вона з матір'ю не живе?

— Бо нема в неї матері, а в людей важко жити. Ото й доводить ся міні до себе взяти її. А хіба-ж можна у казармі з нею жити? Дозвольте вже спасибі вам, жити у тій земляночці, — однак вона без догляду розвалить ся, а ми її держати мемо цілу.

— А воно й правда, що розвалить ся — подумав управитель і згодив ся. — Ну гаразд, — можеш туди переходити.

Низько вклонивши ся, вийшов від управителя Максим та й пішов просто до землянки. Вона справді була поганенька: шпаруни пообпадали, хворостяна покрівля [стелі по землянках не буває] від землі, щό на ній насипана, погнулась у середину; одно віконце та й те без шибок, а двері висіли на бік на одній завісі. Не дожидуючи поки все те звелить полагодити управитель [бо він не дуже любив шахтарські оселі лагодити], Максим заходивсь своїм коштом все, що треба зробити. Він полагодив двері, засклав вікно і навіть думав був заходжуватись хату мазати, та не було коли.

Най уже Маруся сама вимаже, — подумав Максим і скоро прийшла неділя, узяв Марусю від сестри до себе у свою нову хату.

Раділа Маруся без краю. Байдуже їй було, що ся хата така обідрана, — вона здавалась їй чудово-гарною, — бо-ж вона в ній порядкувала й хазяйнувала, як хотіла. Вона, як здолала своїми дев'ятирішними руками вимазала хату, а комин помалювала червоними та синіми листвами, щό були такі, як квітки, і квітками, що були такі, як листви, — творами, щό не то їй, але й Максимови навіть здавали ся чудовими. Максим приладнав стіл та лаву — і от уже й хата така як треба стала.

Вже-ж мабуть і не раділи Маруся, а ще більш Максим! Яквй він був радий тепер, що узяв Марусю до себе! Щό дня приходив він тепер з роботи не в брудну, вонючу й тісну казарму, а в чистенький, біленький захисточок, і там його стрівала дочка, і він міг відпочити і порадіти, дивлючись як вона господарює, мов і справжня господиня. З того часу життє Максимове та Марусине потягло ся рівно та спокійно. Щό дня вранці рано Максим ішов на роботу, а Маруся лишала ся дома сама. Вона починала господарювати.

Як жила вона в тітки, то була там найбільшою дівчиною в сім'ї. Тим на неї було накинуто багато такої роботи, що її роблють звичайно тільки більші дівчата. Тоді їй це було важко, а тепер вона рада була, що так трапило ся, бо вона навчила ся багато дечого робити за справжню господиню, а тепер саме сього їй і треба було. Ото ж що сама знаючи, а що батька питаючи — вона, як уміла, варила їсти. Не завсїгди їй щастило, а найбільше отой борщ дав ся їй у знаки: вїяк звичайно не хоче бути добрий! Ну, та се ще не велике лихо було, бо й батько й дочка не звикли ласо їсти, а після щоденної важкої роботи в шахті Максимови завсїгди добре хотіло ся їсти у вечері. Кажу у вечері, бо тільки у вечері приходив він з роботи до дому.

Він бив вугіль, той, що ним топлять, а вугіль той глибоко в землі лежить. Щоб досягти до нього копають глибокі колодязі (шахти, та й копають ся на всі боки по під землею — скрізь таких нор та печер понароблюють. Ото-ж як залізе Максим у таку норю, глибоко-глибоко під землею, — дак уже й не вилазить звідти увесь день, — там і обіда те, що з дому візьме. А Маруся дома сама обідає — так, не дуже варить, а більше вчорашне доїдає. А вже в вечері як треба вони їли.

Як упораєть ся Маруся, то звичайно шие. Шила вона поганенько, та все-ж полатати яку одежину могла, — то й досить инього було. А шити нове вона вчила ся у сусіди Горпини. Чоловік Горпинин теж на шахті робив, а Горпина часом учила дівчат шити. Маруся замкне свою хатку та й біжить до неї шити ся. А то часом дві-три дівчини подруги прибігали до неї шити, щоб веселіше було. Прибіжать, набалакають повну хату і звеселять трохи Марусю.

У вечері приходив Максим, а в неробочі дні й увесь день дома був. Отоді Марусі найвеселіше було. Жде було — не діждеть ся, як загуде машина у вечері — ото, щоб роботу шахтарі кидали. Тільки загуде, — вона так і метнеть ся готувати усе, що треба. От врешті ході чути, двері відчинюють ся і знайома чорна постать стає на порозі.

— Ой які-ж ви чорні татку! — затого завсїгди скрикує Маруся, скоро батька вздрить.

І справді не то одежа вся чорна у Максима від вугілля, а й обличчє таке чорне від сажі, як у орапа⁶⁾, тільки зуби та очи блищать на чорному.

— А тобі не до вподоби! — сьмієть ся Максим. — Ну, то давай умивати ся.

Маруся тїкає аж на піч, а Максим тим часом умиваєть ся та передягаєть ся.

— От і все! — каже він.

Маруся вилазить з своєї схованки, прибирає швиденько, що треба, і вже трохи згодом сидять обоє за столом, а на столі в мисці горячвій борщ парує.

Повечерявши — вони розмавляють. В старовину, живучи в казармі, Максим, прийшовши з роботи, поспішавсь звичайно швидче спати. І се не через те самє що він утомовляв ся, а також і тим, що йому зовсім гидке було житте у казармі, — з брудом, з піяцтвом та иншим. Він поспішавсь швидче заснути, щоб хоч не бачити того бруду й гидоти, що серед неї доводилось йому жити. А тепер йому не хотїлось спати і що вечера вони вдвох балакали, часом і довгенько. Маруся цікава слухала, що оповідав їй батько про шахти, про те, як у їх роблють, і здрігалась з остраху, уявляючи собі, як її татко лежить глибоко під землею у норі, що ось-ось завалить ся і засипле його на віки, — лежить і бе кайлом вугіль... Часто балакали вони про покійну Марусину матір, і се були такі сумні, і такі солодкі розмови. Але ще більш балакали

⁶⁾ Орап = Араб.

вони про свої заміри. Тими замірами вони жили, ті заміри звеселяли їм важке та хмурне життя.

У Максима була одна мрія. Він був безземельний і йому здавалося, що нема більшого щастя, коли чоловік має клопоть свого поля. На шахти він пішов тим, що ніяк було хазяйнувати, а як би хазяйнувати можна було, то зальюбки кинув би він шахти. І ото, балакаючи одного разу у вечері, звірив він дочці свої мрії:

— Знаєш, Марусю, що я думаю?

— А що, татку?

— А добре було-б жити не тут і не ходити в шахту, а жити дома у своїй хаті та господарювати як треба.

— Ой і гарно-ж було-б, Господи! — скрикує Маруся, і очинята в неї блищать.

— Еге гарно... — тягне Максим. — Як би то зібрати гроший хоч трошки та купити поле...

— Ой купіть, татку, купіть!

— Не дуже швидко й купиш! На се треба гроший. Та ще хіба з самим полем що зробиш? Треба ще й струменту скільки, пару волів або хоч коняку...

Чорнява голівка Марусина сумуючи схиляється, але зараз же надія знову займаєть ся у дитини в очех.

— Ну то що? А ми назбираємо гроший і на струмент, і на воли і на все.

— Не легенько його збирати, дочко. А про те — Бог pomoже. Уже з рік збираю я гроші і назбирав трохи [тільки про це нікому не хвались]. Заробити можна тут добре, а витрачуємо на себе ми небагато, — то й можна назбирати хоч на поганеньке хазяйствечко. Тільки доведеть ся ще поробити ся добре.

— А довго-ж?

— Та таки довгенько, — зó два чи зó три роки ще.

Маруся зовсім засмучуєть ся.

— Та й довго-ж! — каже вона знову похнюплюючись.

— Довго? Ну це ще не довго. Та й не можна ранійше. Треба, щоб ти піросла, справжньою господинею зробила ся. Бо хто-ж у мене хазяйнувати ме? Тепер тобі десять років а за три роки буде тринадцять. І те мало — не впораєш ся. Та дарма. Візьмемо до себе бабу Оксану, — вона псрядок давати ме.

Баба Оксана була під літами, та ще кріпка собі жінка, безхатня, колись була вона хазяйкою, а як умер чоловік, пішла ходити по наймах та й ходила вже років з десяток Максим знав, що вона могла-б пособити йому і зальюбки пішла-б до нього, бо у його в хаті була-б вона не за наймичку, а за господиню.

— Та на віщо-ж її брати? — сперечаєть ся Маруся. — Наче я сама не впораюсь! Та я і в день і в ночі робити му.

— Ну, воно трохи важкенько без відпочину день і ніч робити, — сьмієть ся Максим — а баба Оксана тобі шкоди не зробить, а порядок дасть, бо ти порядку не знаєш.

— Та вже най приходить, — говорить врешті Маруся. — Вона не сердита.

Отже надумали батько з дочкою та й завзялись досягти свого. Вони zostали ся на шахтах і так прожили ще два роки. Увесь цей час одно марили вони про те, як вони колись жити муть, та трохи не що вечора вишукували вони все нове та нове цікаве в сій справі та балакали про нього. Тими мріями та розмовами кращало життє Максимови та Марусі, а без них воно було-б дуже невеселе, бо й батькови й дочці доводилось багато й важко робити. Як би не було в них надії, що тою роботою осягнуть вони мету бажану, — було-б життє їм безрадісне. А тепер Максим з усеї сили гнав ся за заробітком і робив часто над міру. Маруся-ж не тільки клопоталась хатним ділом [а се такій малій дівчині було важко], а ще й з усеї сили вчила ся гарно шити, — вона бо хотіла, щоб усе самій шити, як до дому господарювати вернеть ся.

Отже поробившись Максим так два роки, зібрав собі стільки грошей, що міс-би вже собі клопоть поля купити, а до нього коняку та ще де-що. Він поле й купив [продавав у його слободі один чоловік], а більш нічого не купував, бо дожидався ярмарку весняного, що бував у ближній слободі. Як же прийшла весна, купив Максим зерна, найняв чоловіка — зорати та засіяти йому ниву. А сам zostав ся поки на шахті, бо трапилась така робота, що дуже добре заробити можна було. То й зваживсь Максим перебути на шахтах весну до Зелених сьвят, а вже тоді подати ся до дому на село. І батько, й дочка так то вже дожидали ся тих сьвят! Маруся лічила-б не тө дні, а й години, що до тих зелених сьвят zostали ся, — та шкода, що на години лічити не знала. А вже й довгий здав ся їй цей час, — довший за ті три роки, що вже вони прожили тут. Та вже-ж хоч і як довго час той тяг ся, а таки і йому край приходив. Сьогодні вранці полічила Маруся, що жити їм на шахтах усього шість день zostало ся, і сказала про се батькови, як він ішов на роботу.

— Правда, правда, дочко, — відмовив Максим, — у суботу гроші за тиждень віддавати муть, — а тоді й гайда!

— Ой Господи, як же-ж то ще довго до суботи! — зітхнула Маруся.

— Та вже-ж якось доживемо! — розважив її батько. — Ну, zostавайсь здорова, яєчко!

II.

Пішов батько, а Маруся zostалась сама. Вона швиденько поприбирала в хаті і визирнула у віконце. Там сонечко вже зішло. На дворі було весело та любо. Марусі замануло ся туди. Та в неї була робота: вона дошивала сьогодні сорочку батькови та таку, що сама усею пошила, а це було в-перше. Ся робота була їй така любя, що вона швидче відвернула ся від вікна, щоб і спокуси не було, та й заходила ся шити.

Як шиєш, то можна й думати. І Маруся думала собі про те, як вони переїздити муть звідси та якого клопоту буде. Та дарма — якось воно буде, а як улаштують ся — отоді добре буде!

У своїй хаті! Своя хата дуже більша за сю землянку та така весела! А коло хати Маруся квіток квіток понасаджує — от як у її матери було — се так кажуть, бо вона сама не памята сього. Татко каже, що він ще садити ме садовину, у тому садкові, що вже там є. От добро — свій садок! Вийдеш у нього: сонечко сьє, пташечки щебечуть, вишеньки червоніють — вже-ж і гарно!

Маруся всміхнула ся радісно та й... схаменулась. За своїми думками вона й не помітила, що вже й голку з рук пустила і не шие вже. Трошки засоромилась та швидче знову до роботи. І так ширенько шила до обіду.

Опівдня⁴⁾ чує, — гуде машина: це обід шахтарям. Маруся й собі кинула шитте та трошки підгодувалась тим, що вчора не доїли, а варити самій собі вранці не схотїла, бо дуже з сорочкою поспїшала ся. Попоївши знову до шиття. Чує й машина гуде — це вже й татко пообїдав і робити заходив ся.

Пошла Маруся так ще з годину. Коли чує — знову машина чогось загула. Дівчина здивувалась Чого це воно? У такий час вона не гуде. А тепер же се на що? А про те вона не довго тим цікавила ся і забулась була про це, діла пильнуючи. Коли трохи згодом — чує знову гомін якийсь на вулиці. Щось наче біжить та ще й не одно, балака та кричить щось.

— Що воно за знак? — подумала Маруся і визирнула у віконце, що біля нього сидїла.

Дивить ся, біжать люди та щось гукають. Здало ся⁵⁾ те Марусї цікаве. Вона вискочила з хатки. Люди вже перебігли, і вона не могла ні про віщо дізнати ся. Та трохи згодом побачила — біжить проз неї⁶⁾ знайома дівчина туди, куди й люди побігли

— Галько! — гукнула вона на неї, — Галько!

Галька спинила ся і vzdірила Марусю.

— Ой, Марусю сестричко! Ой що-ж там зробило ся — шахту залило! — ледві поспїшила ся казати дівчина, бо дух їй від швидкого бігу забивало.

Маруся спершу не зрозумїла й спитала ся!

— Яку шахту? Де?

— Та ту шахту, що останню пробили, нову. Так кажуть водою й залило!

— А тобі-ж хто казав? — спитала ся Маруся.

— Та люди-ж бігли та й кричали, що залило. Мабуть того й машина гула. Ходїм туди! — казала Галька поспїшуючись.

Маруся мовчала. Вона ніяк не могла зрозуміти, звідки взяла ся вода заливати шахту, коли скрізь було сухо. Та вона не довго про се думала. Інша думка вразила її: у тій шахті робив її батько, — то се й його залило? Ся думка вдарила її мов стрель⁷⁾ стрельнув і вона ледві не впала

— Ой Марусю, — яка ти блїда-блїда стала! — скрикнула Галька, підбігаючи до неї.

⁴⁾ Опівдня = В полудне ⁵⁾ Здало ся = здавало ся. ⁶⁾ Проз неї = по при ню.
⁷⁾ Стрель = стрїла.

Але Маруся вже перемоглась і казала:

— Дарма — се так.

— От хвала Богови, — раділа Галька, — що мій батько не в новій шахті, а то лихо було б. А твій, Марусю, у якій?



Побережники з п'яць Калуша.

Маруся ледві могла промовити:

— У новій...

— От бідна ти!... — пожаліла Галька. — Ходімо-ж туди!

— Ходім! ходім! — відразу стрепенула ся Маруся, ухопила Гальку за руку і затого потягла її за собою.

— Та не так бо швидко, сестричко! — пручалась та, — а то я не підбіжу.

Від землянки, де Маруся жила, до нової шахти було не дуже далеко, і дівчата швидко туди добігли. Що ближче вони підбігали до неї, то більше їм стрівало ся людей,^{*)} що туди-ж бігли, а коло шахти самої зібрала ся вже чимала юрма, — тут був управитель над шахтами, штегер, шахтарі, що не пішли сьогодні на роботу, кілька жінок з дітьми. Деякі жінки плакали, навіть тужили.

Держучись за руки полїзли дівчата поміж народ і з бідю дотовпились аж на середину між люди. Там вони побачили, — якийсь чоловік сидить на камінюці, на вугільний вагончик, що тут стояв, злігши. Маруся відразу його пізнала; то був Семен, шахтар, що робив у одній шахті з її батьком. Він був тепер увесь мокрий, а з того, як він сидить, видно було, що з ним щось стало ся: чи хворий він, чи в шахті прибито. Біля нього стояв управитель над шахтами, високий чорнявий чоловік, і наказував штегерови:

— Підніміть двадцять чоловіка з шахт! Обидва смоки сюди з льокобільчиком [парова машина невелика] швидче!

Штегер побіг. Управитель повернув ся до Семена:

— Ну, так, як же воно було?

— Та так — відмовив Семен, не встаючи і кривлючись часом, певне з болю. — Ми били вугіль у двох з Іваном. Коли це як зашумить! Ми зирк, а вода вже так і сунє! Кинулись бігти, — так хіба-ж його втечеш? Як ухопило нас, як понесло! Зараз я Івана й загубив — утоп мабуть, бідолаха. А я вже силкую ся тільки, щоб далі-далі від стін та від стовпів бути. А воно мене як закрутить, як закрутить та об стовп головою — дусь! Почорніло міні в очех, — от, думаю, край! Аж воно, хвала Богови і нічого — мабуть не дуже вдарило. Потім ще не раз било, та не головою. Як би була сторчова шахта, пропав би. Ну, а з похідної винесло водою на білий сьвіт.

— А правда! — сказав якийсь шахтар — у сторчовій край! А з похідної може й внести. Щастє твоє!

— Та звідки-ж та вода узяла ся? — допитувавсь другий шахтар.

Хтось відмовив:

— Та з старої шахти. Уже мабуть з рік, як вона повна води — залило-ж. Вони мабуть підійшли під неї або до неї та й пробили ся в неї — от воно й залило.

— А ти хіба знаєш?

— А вже-ж знаю, бо в старій шахті було повно води, а тепер пішла вода у глиб.

— Лихо та й годі!

— А скільки людей у шахті? — спитавсь управитель у десятичника.

*) Більше їм стрівало ся людей = більше людей вони стрічали.

— Та хвала Богови не багато: було десятеро, одного винесло, а девятеро там, — відмовив той

Маруся протовпилась аж до шахти. Се була не сторчова шахта, не така як колодязь, а була се похідна шахта, щó як печеря ішла у землю вглиб, і шахтарів не спускано в неї, як у сторчову, а вони просто ходили в неї. Тепер вона була ущерть повна брудною, якоюсь рудою водою. Вода дійшла вже доти, поки їй треба було, і стояла тихо. Шахта здавала ся зовсім мертвою. І справді, — вона була ямою тим нещасливим, щó в ній робили. І її, Марусин, батько у сій ямі.

Маруся, знесилена, сіла на вугільний вагончик, щó там стояв. Галька сіпала її за руку, казала, щó треба відійти від шахти, але Маруся мов не чула її, сиділа непорушно, втупивши очи в ту яму з брудною водою, щó поглинула її батька. Галька підождала трохи, а далі бачивши, щó Маруся не хоче йти з нею, відійшла.

— Тим часом людей побільшало. Поприбігали шахтарі з другої шахти. Привезли смоки, льокомобіль маленький і почали їх ставити.

— А ся чого тут? — здивував ся штегер, Марусю вздрівши. — Геть звідсіля⁹⁾ — тут машина стане.

Маруся не ворухнулась. Він узяв її за руку.

— Чуєш, іди звідсіля!

Він хотів стягти її з вагончика.

— Не займайте мене! — скрикнула вона, — там татко!

Штегер несамохїть пустив її руку.

— Що там таке? — спитав управитель надходячи.

— Та ось — показав штегер, — дівчина. Батько її там.

— Відведїть її звідсіля! — звелїв управитель.

— Я не хочу! я не піду! — і пручалась, і благала Маруся.

— Дайте мінї тут сидїти, — я нічого не робити му, я тільки ждати му.

Почувши спірку,¹⁰⁾ жінки протовпились наперед.

— Ой, Господи, — чия-ж то? — почуло ся поміж ними.

Максимова.

— От сердешна! сирота! То матери не було а тепер і батька нема.

— Відведїть геть жінок та дітей! — звелїв знову управитель.

Жінок відштовхнули назад. Але з Марусею справа була важча.

Вона пручалась, кричала і не хотїла йти.

Що я вам роблю? Я буду тут і тільки дивити мусь, тільки ждати му. Там татко! Ой там же-ж татко!

Управителеви жалко стало Марусї. Він підійшов до неї.

— Дівчино, іди звідсіля. — тут ставити муть машини. Машинами витягати муть воду з шахти. Хїба ти не хочеш, щóб твого батька виратувано з шахти?

Почувши це, Маруся відразу встала і відійшла набїк. Вона сіла на ту камінюку, на якій сидїв Семен, щó вода його з шахти

⁹⁾ звідсіля = звідти. ¹⁰⁾ Спірка = спір.

викинула [його бо вже повели]. Звідси видко було все, що коло шахти робило ся.

Смоки ставили не довго. Трохи згодом машина забухтіла. Маруся здрігнула ся й устала.

По той бік шахти вже лила ся з кишки вода, лила ся просто на землю і стікала туди на низ, до яру.

Маруся дивила ся довго на сю брудну воду і врешті глянула на шахту. Вона думала, що тут води вже добре поменчало. Вона помилила ся. У широкій ямі, як було повно води, так і тепер стало ся Маруся сіла знову на камінюку і почала дивити ся на шахту, дожидаючись, поки поменчає води. Вона затого не чула того, що робило ся навкруг неї, — уся бо її увага повернулась на одно — на воду.

Але вода не спадала. Принаймні Маруся сього не помічала. На таку широку яму мало було цих смоків. Та інших не було, бо шахта була убога.

Проминуло пів години, година й більш. Люди поросходились. Дві жінки, що їх чоловіки в шахті були, довго стояли й плакали, але врешті й ті пішли. Зостались самі ті, що робили коло смоків, та Маруся. Вона й тепер сиділа на камінюці. Її кілька разів хотіли прогнати та все пожаліють і не проженуть. Тільки години за дві роботи помітила дівчина добре, що вода подалась нижче від країв. Тоді вона ще пильніше почала дивити ся. Та даремно пильнувала. Вода подавалась так, що оком не можна було помітити. Марусю вже починали обнімати безнадійна туга. Вона довго не насмілювалась, але врешті встала і підійшла до одного робітника.

— Дядьку! — несміливо почала вона. — чи скоро?

— Що — скоро? — спитавсь трохи сердито, трохи дивуючись робітник.

— Чи скоро воду витягнете?

— Ге-ге, дівчино! Ще довгенько тобі дождити. Ще днів із п'ять поробимось. А ти іди лшень звідси, не заважай.

Маруся відійшла. Ті слова вразили її, як стрель. Вона сподівала ся, що все зробить ся сьогодні. Вона була певна, що її татко ще живий. Він певне обратавав ся у який закапелок, — такий, що й вода туди не досягне; там він сидить і дожидаєть ся, поки воду витягнуть. А воду витягнуть аж через п'ять день. Чи вже-ж сьому правда? Адже у татка нема чого їсти, — він умре з голоду, коли п'ять день просидить не ївши у шахті.

Ой Боже-ж мій! що їй зробити, що їй зробити, щоб пособити¹¹⁾, щоб швидче обратавати татка, не дати йому вмерти з голоду? Бідолашна Маруся морочила собі голову і з тугою безнадійною впевняла ся, що пособити вона нічим не може, що навіть, як би життє своє віддала. то й тоді не могла-б і на один ступінь посунути наперед діло.

З такими тяжкими думками просиділа вона до вечора. Вона хотіла була зістати ся тут і на ніч, та її зовсім таки прогнано:

¹¹⁾ Пособити = допомгти, допомгти.

узято за руку й відведено геть. Вона постояла трохи оддалік¹²⁾ і пішла до дому, сама затого не розбираючи, що вона робить.

Вона увійшла в свою темну хатинку, сіла на лаву, сперлась на стіл та й заніміла так. Вона сама не помітила, як страшна втома, що відняла в неї всю силу, кинула її в сон, і вона, упавши на лаву, заснула як мертва.

Вона прокинулася несподівано серед ночі. Навкруги була темрява. Дівчина не могла зрозуміти, що з нею. Вона підвела ся й почала згадувати, що стало ся. Яку хвилину думала вона, напружуючи думку, і відразу згадала, все згадала. Вона скрикнула несамовито і кинула ся з лави на серед хати. Її татко в шахті, його залила вода, він умирає з голоду. Невимовна, безнадійна, страшна туга обхопила дівчину. Вона почала ридати, але ридання те подібне було більше до несамовитого крику, ніж до ридання.

Округи була темрява¹³⁾ — чорна, важка, похмура темрява і серед сеї темряви, долі¹⁴⁾ в хатці, нікому невидна, від усіх покинута, сиділа маленька посиротіла дівчинка і, обхопивши руками худі коліна, біла ся об сї коліна і ридала, кричала з нестерпучого душевного болю. Вона губила все, що мала в життю: оборону, любов, усе своє щастє — чи то-ж могла вона не ридати, не розривати ся з несвїцького плачу, не бажати, щоб розпалена голова розбила ся об худі коліна?

І вона ридала. Чи довго так було — вона, звісно, не знала. Але де далі плач її ставав усе хрипкійший та хрипкійший, усе тихший та тихший. Ридання ще змагало ся, ще розривало груди, але в грудях уже не ставало сили його видержувати, але в горла вже не ставало змоги вилити голосом чорну безнадійну муку. Ридання врешті стихло. Дівчина припала головою до колін та так і заніміла в тому становищу, і як би не здригало ся іноді тіло її перемучене, була-б се мертва постать.

А тим часом ніч уже кінчала ся і похмурий невеселий день зазиравав уже у вікно. Маруся не помічала сього, не помічала, як потроху білійшали перед нею стїни, піч, як висували ся з темряви стіл та ікони у кутку. Але як розвиднилось добре, вона помітила сьвіт. Вона підвела ся з долівки¹⁵⁾ і хитаючи ся вийшла з хатки.

Вона пішла до шахти і пройшла до неї хитаючись та спотикаючись. Там була така саме, як і вчора, робота. Маруся глянула на воду і скрикнула з ляку: за увесь час, відколи роблено, вода подалась тільки як на пів аршина. Знесилена сіла вона на ту камінюку, де й учора сиділа. Але вона не хотіла корити ся тій несилі, вона хотіла бути тут, дождити ся і діждати ся.

І вона сиділа. Працювали, балакали, метушились робітники, плюскала вода, бухтіла парова машина, але все це Маруся затого не помічала. З німою тугою не спускала вона очий з повної води ями і ждала. Чого вона могла ждати?

Так минув день, а Марусина постать усе маячила на камінюці. Робітники вже не прогнали її. Їм було жалко дивити ся

¹²⁾ Оддалік = здалека. ¹³⁾ Округи була темрява = навколо було темно.

¹⁴⁾ Долі = на долині, на землі. ¹⁵⁾ Долівка = поміст в хаті, підлога, земля вимащена.

на сю дівчину, таку без краю сумну, що, здавало ся, то живий жаль, живий сум прийшов у тілі людському та сів отут на каміні, нагадуючи людям про те нещастє, про те горе, яке ховало ся там глибоко по під землею, заховане, запечатане сею брудною водою. Вони давали їй їсти, та вона не схотіла. До неї прибігала Галька, приходила Горпина. — та жінка що вчилась вона в неї шити, — вона ледві промовила з ними кілька слів. Горпина хотіла узяти дівчину з собою, але Маруся не пішла. Одначе Горпина примусила її зїєсти пиріжок, що їй вона принесла. Так поминув день до вечора, а у вечері Маруся вернула ся в свою хату. Вона не знала, що їй робити, як заспокоїти ся. Вона схотіла молити ся. І вона молила ся, проказуючи не молитву, а свої слова, свої ледві зрозумілі благання. Це немов заспокоїло її. Вона заснула. Але спала недовго і прокинулась ще в ночі — сиділа й дожидала свитання.

Ледві свінуло¹⁶⁾ на дворі — вона вже побігла з хати. Але біля шахти було те-ж: метушились робітники, бухтіла машина, хлюськали смоки. Тільки ближче підійшовши помітила вона й відміну: води в ямі вже не було видно, — вона була десь там глибоко і звідти тягли її смоки.

Маруся сіла на старе місце. Вона прийшла з надїєю і надїя держала ся деякий час у неї в грудях. Але потроху надїя починала зникати і пекуча німа туга безнадійная обнімала дівчину. В її маленькій голівонці плутались безладно чорні, страшні думки. Ні, ніколи не спорожнять сеї клятої безодні! Адже вода позаливала усі хідники, усі закапелки, — чи то-ж вичерпають її звідти? А як що й вичерпають, то коли? Тоді, як татко вмер з голоду. Умер? Боже-ж мій милий! А тепер? Може він уже й тепер умер, може вже давно залила його вода. А коли й не потопила, то сьогодні вже третій день, а завтра ще будуть робити, а там ще... І татко сидіти ме у шахті без хліба... Вона починала уявляти собі страшну смерть з голоду. Там, глибоко під землею, залізши у найдальшу від води норю, сидить він зігнувши ся і голод його мучить, мучить... Далі вона про се не могла думати, бо вже й від сього самого її обнімало невимовним бстрахом.

А коли вона не побачить живого татка, коли вона зістанеть ся сама на світі, то що їй тоді? Хто її так пожалує, так оборонить, якъ татко? Ніхто, ніхто! І мабуть краще було-б, коли-б вона не жила вже на світі, коли-б її та шахта поглинула. О, се було-б так гарно, як би вкупі з татком! Але дарма! Коли татко вмер, коли татко лежить в шахті неживий, то вона знайде до нього шлях. Хоч у шахті і нема води, але вона глибока, глибока, і Маруся стане над нею і кинеть ся, упаде туди і більш не жити ме і буде з татком і з мамусею там, де люди бувають після смерти. Еге, вона так зробить.

Вона просиділа увесь сей день німа й непорушна. До неї знову приходила Горпина, приносила їсти, але вона не могла їсти. На ніч вона не пішла до дому. Вона сподівала ся, що в ночі мо-

¹⁶⁾ Свінуло = засвітало.

же вичерпають воду. Вона лягла долі біля того каміня, зобгавши ся як клубочок. Якийсь жалісливий шахтар укрив сердешну своєю свитою. Але вона не спала. Вона то лежала, трусячись з холоду, то підводила ся і дивила ся, як біля шахти робили люди чудно осяяні світлом¹⁷⁾ червоним від машини, від ламп. Вони все робили, вони не спинялись. Коли втомлялись одні, приходили інші замість них — а робота все не дороблялась, а в ямі все була вода. Маруся даремно дожидала всю ніч.

Вранці вона знову сіла на камінюку, але почула, що їй якось погано. Вона встала. Ледві встала, — відразу здало ся їй, що люди коло шахти, вагончики, шахтова будівля здалека — усе се відразу якось захитало ся, рушило й попливло перед нею. Вона хотіла зрозуміти, що се таке, і ту-ж мить упала до долу непритомна.

Прочнула ся Маруся у Горпининній хаті на полу. Спершу вона не зрозуміла, де вона і що з нею. Але зараз же побачила, що біля вікна сидить Горпина й шие. Чого ж се вона Маруся, тут?

Горпина озирнула ся і побачила, що дівчина дивить ся на неї.

— Чи ба, — ти вже проквнула ся? — промовила вона і підійшла до Марусі. — А що тобі, як?

— Та нічого, — відмовила Маруся. — А чого се я, тітко, у вас?

— А того, що ти учора вранці зомліла коло шахти, а мій Петро там робив і тебе сюди приніс.

— Учора вранці? А сьогодні хіба який день?

— Сьогодні — четвер.

— Четвер? — скрикнула Маруся. — А татко?

— Татко? — А ось стривай,¹⁸⁾ — скоро й про татка дізнаємо ся, — ось-ось уже воду витягнуть усю.

— Хіба й досі ще ні?

— Ні.

Четвертий день?

— Еге.

— А я-ж як се?

— Ти вчора в день і в ночі і сьогодні все спала. Хвала Богови. Як тобі тепер?

— Анїчогісінько. Я піду туди.

— Ну, дочко, ти не ходи. Хвала Богови, що хвороба сном вийшла. Тобі треба тепер попоїсти.

— Ой, тітко, я не хочу їсти. Пити хочу дуже.

— Ну на́, напийсь, — тільки не води я тобі дам, а молока. Маруся жадібно випила молоко.

— Ну, лягай же, дочко, та лежи, — промовила Горпина. — Відпочинь. А я зараз прийду, — міні тільки до Мотрі треба збігати.

Горпина напнула ся хусткою і пішла. Маруся зістала ся сама. Але вона не могла лежати. Їй здавало ся, що там уже доробили все, що там уже витягають з шахти людей. Вона мусить побігти

¹⁷⁾ Світ = світло. ¹⁸⁾ Стривай = пожди.

туди, щоб побачити, що там буде. Може вона зустріне татка... А може... Коли-ж не зустріне, то вона не забула того, що надумала. О, вона не вагати меть ся! Адже вона стояти ме там біля шахти. Тільки раз ступнути та й у шахті. Вона підожде. А коли татка витягнуть неживого, то вона не гаяти меть ся...

Вона схопила ся, швиденько вбула ся і вибігла з землянки. За хвилину вона була вже коло шахти. Там народу було більше, ніж звичайно. Підходячи Маруся почувла слова:

— Вагончиком спустити ся, вагончиком.

— Невже все вже, край приходить?

— Так не пройдеш туди — грязюка. А вагончиком можна.

Марусі перехопило дихання. Уже, уже! Вона проскочила проміж людьми аж до шахти.

Там готовано вже вагончик, той, що в ньому звичайно возять вугіль. Від нього відірвано верхню дошку і один робітник сів у нього.

— Ти-ж гляди, — наказував йому штеґер, — скоро що не так, гукай, щоб назад тягти. Та роздивляйсь добре, чи можна долізи, куди треба.

— Боже благослови!

— Рушай!

Шахтар перехрестив ся. Повагом почав іти у глиб вагончик, прив'язаний до кодоли¹⁹⁾, що потроху розмотувала ся з барабану. Але се було не довго.

— Стій! стій! — почувло ся з середини з шахти.

Люди спинили коня, що крутив барабан

-- Назад!

Барабан закрутив ся назад, кодола коротшала²⁰⁾ і за кілька хвилин вагончик з шахтарем вернув ся з шахти.

— Нема ходу, братя! Усю дорогу з дощок намощену, що по ній вагончики бігають — поламало. Далі не проїдеш.

— Що його в Бога робити? — бідкав ся штеґер, — біжіть до управителя.

Один побіг. Управитель зараз прийшов і звелів спробувати пробити ся у цю шахту з старої, з тої, де вода була. Шахта була сторчова і в ній можна було спустити ся просто у цебрі.

Всі кинулись до тої шахти. Маруся те-ж. Вона думала, що се ще краще. Вона якось забула, що ся шахта похідна і що в ню не впадеш глибоко. А в ту можна буде — навіть зараз-же, скоро вона дізнаєть ся, що татка нема.

Поспішаючись поставили барабан, причепили цебер. Штеґер сам став у нього.

— Спускай!

Барабан закрутив ся, і цебер проваливсь у шахту.

Без краю довгим здав ся Марусі час, що проминув, поки штеґера підняли знову з шахти.

— А що? Як?

¹⁹⁾ Кодола = лива шнур. ²⁰⁾ Коротшала = ставала коротша.

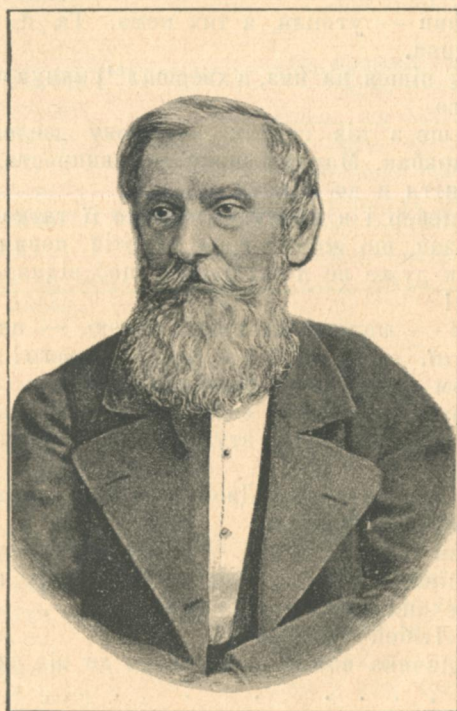
— Можна! Дірка, що через неї вода пробилась, — страшна. Крізь ту дірку й можна туди долігти. Хай зо мною хоч ще двоє стане.

Двоє шахтарів стало до штегера в цебер. Їм подали кілька пляшок з молоком та хліба — се, щоб підживити тих, які ще живі.

— Боже поможи!

— Спускай!

Цебер з людьми зник у ямі.



Олександръ Корсунъ.

Маруся протовпилась аж до самого затого краю шахти.

— Та чого се тут дівчина? — скрикнув управитель, її вздрівши. Але зараз таки він пізнав її і вже більше нічого не сказав.

Маруся стояла над шахтою. На душі в неї було якось страшно-спокійно. Вона побачить татка, а коли не побачить, то тільки раз ступить і край...

Вона стояла й дожидала ся. Проминуло вже мабуть година, що веїм, а найбільше Марусі, здала ся без краю довгою, а звістки з шахти не було ще ніякої. Врешті мотуз, проведений з шахти до дзвоника заворушивсь, і дзвоник дзенькнув. Всі стрепенули^{сь}.

— Тягни!

Барабан пішов спершу тихо, а далі все швидче й швидче. Маруся ледві дихала. Хвилина... дві... три — і ось, ось цебер!

В цебрі стояв штегер з одним робітником і піддержував обротованого чоловіка.

Але се був не Марусин татко.

Обережно вийняли з цебра привезеного.

— Багато живих? — спитавсь управитель.

— Усіх троє — відмовив штегер, — оце один, а двоє ще там. Забили ся у далекий закуток, такий, що й вода туди недосягла.

— А ті?

— Двох бачив — утопли, а тих нема. Та й тих мабуть не минула лиха година.

Цебер знову пішов на низ, а хвершал²¹⁾ кинув ся клопотати ся коло обротованого.

Проминуло ще з пів години, — знову дзеленькнув дзвоник і закрутив ся барабан. Маруся знову вся випросталась — готова в що мить до життя й до смерти.

Ось знову цебер і в ньому — був не її татко.

Штегер сказав, що живих троє. Третій повинен бути татко. Не може Бог так дуже не пожаліти її, щоб відняти в неї татка. Адже він добрий!

— Господи! — молила ся вона думкою, — адже ти добрий! Верни татка! А ні, — то візьми й мене до нього!

А тим часом цебер давно вже пішов на низ. І як почуло ся „Піднімай!“ Маруся придавила свої худі рученята до грудий з усеї сили і широко розкрити очі, втупила їх у чорну глибоку шахтову яму.

Повагом підняв ся цебер. Двоє шахтарів держали того, хто там стояв, і се був — Максим.

Ледві ступив він на землю, — ту-ж мить Марусині руки обхопили йому коліна. І припадаючи до його ніг, вона скрикнула голосом, що перехоплювало стурбування.

— Татку! Любий! Живий!

І змучена дівчина впала непритомна до ніг батькови.

Максим пролежав кілька день у лікарні, а потім кинув шахти. У двох з Марусею вернулись вони у своє село. Тепер вони живуть у своїй хаті і господарюють щасливі.

²¹⁾ Хвершал = лікар.



Самотні пісні і думи Василя Лиманського.

I.

На прощання з Україною.

Ой вийду я в чисте поле,
 На могилі стану,
 Та на рідную Україну
 На прощання гляну...
 Ой ідуть стени розлогі,
 Скільки око вбаче...
 Чи на сих степах безкраїх
 Лилась кров козача?
 Чи тут військо народне
 Колись грасувало,
 За Україну дорогою
 Трупом полягало?
 Грасувало й полягало
 З надії на волю,
 На добро дітям та внукам,
 На щасливу долю...

А гей, віки гетьманщини,
 Віки войовиті,
 З людським горем, слізми, кровю
 Й славою прожиті!
 До вас думка моя лине
 Над вами витає,
 Бо там життє скрізь бурує,
 Там народ рухає!
 Там я бачу лихо тяжке,
 І неволю й муки,
 Але бачу і ненависть,
 І гарматні грюки;
 Там я чую скигл і регіт
 І злобу грімлячу, —
 Там біда і горде щастє
 В однім танці скачуть;
 Там рухавість, там боротьба,
 Там кормига й воля,
 Там і тужить, і регоче
 Українська доля!
 А тепера смутні й тихі
 Сі стени козачі —
 Снить злидєнна Україна,

1869 р.

Крізь сон чує й баче;¹⁾
 І не зна, що сталося з нею
 За півтора віка,
 Хто снотвору²⁾ піддає їй,
 Хто її люліка...³⁾

Гей, прокинься Україно,
 Скинь з очий облуду,
 Глянь, що сталося з тобою,
 Зваж, що далі буде!
 Та прокинься-ж, нещаслива,
 Навкруг озирнися —
 На тобі чужинці хижі,
 Мов п'явки впилися!...

.

Твоя пісня, твоя мова,
 Все твоє святе,
 Відкинута, зневажене,
 Мов зле та лихеє;
 Твоїм словом заповітним
 Той тільки говорє,
 Хто у поті чола свого
 Сільські нужди борє;
 Твою пісню, твою думу
 Тільки там і чути
 Де мужики, хлопці стогнуть
 До праці пригнуті!

Ой ідуть стени розлогі
 Скільки око вбаче,
 Але душу жаль проймає,
 Серце стиха плаче!

¹⁾ Баче = бачить. ²⁾ Снотвір = средство усыпляющее. ³⁾ Люлікати = колесати.

II.

Під стріхою убогою
Живе дівка-кராля —
Ваблять душу очи чорні
И губи, мов коралі.

Під стріхою убогою
Пісня не вгаває⁴⁾ —
Туди-ж мою рано й пізно
Душу пориває.

1870 р.

Ой ти, стріхо убогая,
І любя дівчино!
Прийміть мене, привітайте
Та хоч на годину!

Та утіште серце моє
Тяжко наболіле,
За Україну нещасливу
Кровю обкипіле!...

III.

Три деревини.

У зиму лихую
Посеред долини
Стоять собі вкупці
Аж три деревини.
І перша в тій купці
Висока сосна,
Що саме зимою
Зелена й ясна;
Про літечко ясне
Соснині байдуже —
Тоді вона жовта,
Сумна і недужа.
І друга в тій купці
Стоїть деревина —
Гнучка та висока
Тополя — раїна.
Їй листячко вітром
Холодним обдуже,
Їй вітоньки голі
У кригу окуто
І думка одна їй
Не сходить з ума:
Коли то минеть ся
Лихая зима?
Коли то весняне
Живуще тепло
Увільнить від криги
Їй віти⁵⁾ й стебло,
Та щедро одягне
У листя рясне,
Зелене та ніжне,
Хорóше, рясне?

Коли то в роскошах
Красою засяє,
Уклóнами вітра
З теплом привитає,
Тонким верховіттем
У небі заграє,
І після негоди,
Страждання і сну
Вона засорóмить
Красою сосну?...
І третя в тій купці
Стоїть деревина —
Розлóжиста віттем —
То осокорина;
Та голі віти,
У круги закуті
Даремно у ростіч
Тепер розіпнуті
І гордого шуму
Від неї нема —
Заціпила ріт їй
Лихая зима!
І жалібно стогне,
Та жде все вона:
Коли то настане
Весела весна
Із променем ясним,
З живущим теплом,
И одягне їй віти
Тремтючим листом,
І гордо вона їх
По вітру розбрóсить

⁴⁾ Не вгавати = не переставати, не втихати. ⁵⁾ Віти = галузя.

І шумом сердитим
Ліси оголо́сить
І горду пихо́ту
Соснини пору́шить,
І го́мін сосновий
Забе і заглушить?...
Але ще далеко

1873 р.

Живу́ща весна
І гордо панує
Зелена сосна,
І сумно куняє
Тополя-раїна
І рветь ся та стогне
Ще осокори́на...⁶⁾

Идеалы.

Не вь огу́дѣ хибь сучасныхъ
Цѣль та сила бояка;⁷⁾
Не вѣдь грому сло́въ прекрасныхъ
Згине темрява людська.

Намъ живого дѣла шкода,
Ладу спѣльного нема...
Наше гасло — братня згода, —
Передъ нею зникне тьма.

Прошла кровь не дасть намъ рады,
Зновъ прокляте́мь обѣлла,
Покликъ мести та розрады
Щи́рий замѣръ попусе.

Щобъ самыхъ себе по́знали
Сѣромахи за гражданъ,
Щобъ браты братѣвъ єднали
Розѣрвать гуртомъ кайданъ;
Щобъ кругомъ, мовъ ясні квѣты,
Розцвили надѣѣ цѣ, —⁸⁾

Треба перше намъ освѣты
На народи́мь языцѣ;
Треба вжити думки вѣку,
Кращій думоньки оті,
Щѣ зорѣють чоловіку
Въ непроглядно́й темнотѣ.
Треба дбать, щобъ мавъ де сѣсти
Безприту́лый хлѣборобъ,
Щобъ було що небудь зѣѣсти,
Одягнути ся було-бъ;

Щобъ було за вѣщо дѣтокъ
Повернуть на добрый шляхъ,
Во мужицкій заробѣтокъ
Въ богатырськихъ назуряхъ...
Най же рушитъ рѣдна справа
Та приноситъ спѣлий плѣдъ;
Простый лю́дь — то наша слава,
За Европою — нашъ слѣдъ!

Павло Грабъ.

Людь то корѣне.

[Советъ].

Въ лѣсу великій дубъ разъ кра-
[сувавъ ся.

Злоба людская не дала стояти,
Вна и рѣшила, щобъ дуба истяти:
Стяли — но корѣнь въ земли роз-
[роста́въ ся.

Въ свѣту рѣдъ рускій перше
прославля́въ ся,

Недрузи стали-сь до нього мѣ-
[шати

И не дали му у свѣту тревати:

Русь загинула — людь лишь
[оставъ ся.

Въ земли скоренько вѣджило ко-
[рѣне

Дубъ и парѣсти зачавъ пускати:
Глянь лишь: дубъ знова красує
[ся нынѣ, —

Рускій лю́дь въ просвѣтѣ ставъ
[вѣдживати

Русь-Украина зновъ нынѣ у
[силѣ —

Въ вѣчній вѣки буде вже тревати.

Володимиръ Лѣсковацкій.

⁶⁾ Кажуть, що ті три деревини представляють: сосна — Росію, тополя — Україну, а осокори́на — Польщу. Ред. ⁷⁾ Воякъ = воякъ. ⁸⁾ Цѣ = сі.

Христось воскресъ!

Оповѣданнє Павла Граба.

— „Христось воскресъ!“ — „Воистину воскресъ!“ — И люде падають оденъ другому въ обѣймы, мѣняють ся писанками радѣють¹⁾. Великій день, святой, веселый! Та не весело було одинокому кайданникови,²⁾ щѣ сумно тинявъ ся по своѣй затушкованѣй³⁾ коморѣ та брязкавъ зелѣзами, котрѣ оповивали єму обидвѣ ноги, впинали ся до голого тѣла.

Тюрма стихала, — крѣзь рѣшотку лѣзла нѣчь; першый святовый день вѣдбувавъ ся. Хиба долетить зъ гуртовѣи коморы панный заводъ безладного спѣву або збрветъ ся въ повѣтри голосный выразъ арештанського залицяннѣя, зъ жарту кинутый въ напрямѣ жѣвнѣочого вѣддѣлу вязницѣ. Але и пѣсенѣ и жарты притихли. Житте гуртовыхъ коморѣ цѣлкомъ перейшло пѣдъ пѣлъ, у таємнѣи закутки, де сторожа не могла крѣзь дверѣ набачити нѣ картѣ, нѣ горѣлки, нѣ якои иншой запереченои арештантови рѣчи.

Гѣрко почуватись у такѣ днѣ вязневи, а ще гѣрше нудитись пѣдъ замкомъ одному, якъ отой згаданный кайданникъ. Самъ неначе мертвякъ у трунѣ... нѣхто не прийде, не похристосуєть ся не обѣйме якъ брата... нѣхто, нѣхто... Брудный, порудѣлий стѣны... низенька стеля... холодна цеглова пѣдлога... сѣмъ ступнѣвъ уподовжѣ, пять — завширшки... клацють сѣрячины пѣдъ боки, звычайна посудина... — ото и все, щѣ бачить притомлене око въ запертѣ. Вѣнъ ступавъ якось не твердо, накинувши заклеимлену⁴⁾ куцину на плечѣ. Єго не водили до службы, бо вѣнъ — секретный;⁵⁾ нѣхто не загомѣнѣвъ до нього за цѣлый день, не пустили навѣтъ на прохѣдъ. Ранкомъ пропхнули крѣзь фѣртѣчку шматокѣ⁶⁾ паски, на обѣдъ принесли борщу. У вечерѣ заглянули, чи цѣлый, чи не втѣкъ бува ..

Душа неслась у далекий край, зворушена спогаданнѣями. Мелькнуло рѣдне село... бѣлыми стрнами улыскують ся вѣбогѣ хатины... весело гудуть, розлягають ся дзвѣны; вся церква въ огни... отъ скѣнчилась Служба, пронесли корогвы понадъ пасками... ось вѣнъ и дома, зъ усѣма витаєть ся... сердце повне радошѣвъ, якогось святого, великого почуваннѣя любви... увесь миръ бы обѣйнявъ, абы малась спромѣга...⁷⁾ Грає весняный промѣнъ.. Уквѣтчаний пролѣскомъ⁸⁾ дѣвчата простують въ поле; лавою сунуть зъ жартами та вытребеньками парубки... а онъ и старый зъ лѣрою перегинаєть ся, за старчамъ поспѣшає... Онъ притягъ и благий Микита невидчѣий, щѣ тыняєть увесь своѣй довгий вѣкъ та на сопѣлку затинає... босый, у бѣлой сорочцѣ та штанахъ... голова нѣчимъ не покрыта..

¹⁾ Радѣти = тѣшитись. ²⁾ Кайданникъ = вязень въ кайданахъ. ³⁾ Затушкованный = замкнѣный на ключъ. ⁴⁾ Заклеймленый = назначѣный. ⁵⁾ Роз. секретный вязень, котрого замыкають у вязницѣ за полѣтичный провины. ⁶⁾ Шматокъ = кусникъ. ⁷⁾ Абы малась спромѣга = абы було можна. ⁸⁾ Пролѣсокъ = цвѣтъ, щѣ цвите на весну.

паличка проти собакъ... сопълка въ ротъ... отакый завжды... Люде хвалять Бога, що давъ свято, а вѣнъ грае-г олоситъ та приспѣвуе:
 „А хто бѣды не знае,
 Най Микиты спытае!...



Икона св. Покровы зъ молющими ся Запорожцями въ Никополь.

и выкладуе, якъ то бѣда, зъ якими пригодами мандрувала по свѣту. Похитають головами слухачѣ, а спинити — не спинять, — шкода, що на Великдень грѣхъ журитись.

Якъ ось село зникло... Въ уявѣ зростае молодой, кипучій, натхненный гуртъ... Чуе пѣклуванне за прихильнѣсть до меншихъ

братівъ, за освіту незрячої, окривдженої верстви люду, за Великдень усього чоловіцтва... Стискають у запалъ одинъ другому руки; въ очахъ — надія, повна, нерухома; серця окрилені вѣрою, що їй усѣ ворожі заходы байдужні, найлютішій мука не страшні.. Солодкій, чарівничій сонъ, зъ которого такъ тяжко прокидати ся..

„Христось воскресъ!“ — Немає вѣдповѣди.

— Милій, рѣдній, де — ви? Не побачите, не притулите до лона... душу, серце, — усе вамъ, усе.. Сльози киплять.. нехай.. може колись и слѣзъ не стане... Сестронько!.. Боже милій!.. Тобѣ вѣддала чисту, молоду душеньку.. въ мукахъ сконала... Хуртовина замела єи святу могилоньку; вѣтеръ жалѣбно квилить надъ нею.. а навкруги скрѣзь уклалось товариство.. мертвий сонъ.. яри та пѣдземні шахты.. та гѣрка неволя.. та.. але й того досыть...

Жити, жити безъ краю забажалось йому въ ту саму хвилину, — працювати, не покладаючи рукъ, — нове життє забудувати на тихъ незабутихъ, на тихъ передвчаснихъ могилахъ...

Вѣнъ бѣгавъ зъ кутка въ кутокъ, збурений думкою, розпалений. Але згодомъ почувъ, що сили зраджують його, пѣтъ выступа' на чоло, — и, наче стеблина пѣдтята, опустивъ ся на пѣдлогу. Кругомъ стояла тиша; десь рыгнуло тѣлько дверима, та свиснувъ вартовий⁹⁾ свистунъ пробуючи..

Въ переходѣ шепотомъ розмовляла сторожа, оденъ бувъ Татаринъ другий — нашъ землякъ, хлѣборобъ зъ України, — але кайданикъ не чувъ ихъ розмови; тай вони здасть ся послули. Не до сну, не до спокою було кайданикови; уже нѣ мысли, нѣ спогадѣвъ, а якесь болоче маячѣннє.. безъ формы, безъ образу.. Нерозмайна туга, невѣдхильна вага на серцѣ.. Усе закрутилось передъ його очима, переплуталось, темрявою насунуло зъ усѣхъ усюдь.. Йому зробилось моторошно. нѣбы провалле залягало пѣдъ нимъ; щось гостре дѣткнуло ся мозку, — заблымали зелено-огнистї зорѣ.. вѣнъ застогнавъ, силкувавъ ся скрикнути — нема голосу; вѣнъ упавъ до забуття, до безпритомности.. лежавъ мовъ бы трупъ захолодий..

— Христось воскресъ! Христось воскресъ! — роздавъ ся тихій дружний голосъ.

Жахнувсь, отямивъ ся кайданикъ. Надъ нимъ стоявъ ето рожь Украинець и такъ жалѣбно дививъ ся йому въ очи. Дверѣ щѣльно були причиненї, а въ кутку тлѣвъ недогарокъ.

— Христось воскресъ!

— Воистину воскресъ!

Вони упали оденъ до одного въ обѣймы и довго-довго цѣлувались. Кайданикъ не мѣгъ прийти до себе, не мѣгъ зрозумѣти, що зъ нимъ дѣють ся, — такъ незвычайне, такъ неприходне було оте несподѣване явище..

⁹⁾ Вартовий = жовнярь, що стоить на вартѣ.

— Це я — Остапъ, сторожъ... Свято по́славъ Бѣгъ... всѣ ве-
селять ся... и я чоловѣкъ... сердце перевертаеть ся дивитись... душа
болить.. и я одинокій... на чужинѣ... Рѣднои мовы не почувешь..
побалакати нѣ до кого...

— Спасибѣгъ .. спасибѣгъ.. на вѣки.. але тѣкайте... почувють...
не губѣть себе!

— Заспокойте ся, — Татарва спить... Чимъ Богъ давъ...

И, розвязавши хустку, выклавъ паску, кѣлька крашанокъ,
то що...

— Не треба, не треба... Бога ради... до вѣку вдячний...

Голосъ кайданика задрѣжавъ, порвавъ ся; слѣзы навер-
нули ся на вѣ.

Якъ се — дверѣ вѣдхилились, и Татаринъ выстромивъ за-
спану голову...

— То ты такъ?

Вдаривъ дверима, покрутивъ ключемъ, — и бѣгомъ метнувъ
ся докладувати¹⁰⁾.

Обыдва скамянѣли на мѣсци. Година здалась имъ зававто
довгимъ часомъ. Забрязчали рушницѣ, затупцювали чобѣтьми, за-
бренькавъ ключъ, дверѣ вѣдлетѣли зъ гукомъ, и смотритель, въ
супроводѣ Татарина та кѣлькохъ оружныхъ садатѣвъ, появивъ ся
на порозѣ коморы.

Серце похололо въ Остапа; йому здалось, нѣбы вѣнъ летить
у прѣрву. безъ краю... безъ вызволу..

— Ваше високо..., — спромѣгъ ся бувъ вѣнъ...

— На обахту! Пѣдъ судъ! — загремѣла вѣдновѣдъ.

Його схопили пѣдъ руку. Въ останне заходивъ ключъ у две-
ряхъ; почувъ ся дрѣбный топѣтъ зникаючої юрбы, луною розлѣгъ
ся въ переходѣ и нарештѣ затихъ. По пѣдлозѣ метавъ ся та сто-
гнавъ у тяжкѣмъ станѣ безпритомности кайданикъ, — нѣхто не
зважавъ на нього; надъ усѣмъ стояла тиша, все окрыла тьма,
густа вагуца...

Спѣвати буду.

Спѣвати буду, бо въ душѣ такъ
[много
Щемить чутя горячого, святого,
А бѣль великій сердце роздирае,
Що доля-воля не у насъ витае,
Що темную пѣтьму
Ще сонце не розбило,
Що нашого краю
Воно не освѣтило!

Спѣвати буду, щобъ чутя святин:
Огонь любви, думы молодїи
Ишли и розходились мѣжь братами
И ихъ крѣпили дружними словами
Въ ихъ працѣ на труднѣмъ
Шляху просвѣты й долѣ —
Де вже не надъ однимъ
Виднѣе хрестъ на полѣ.
О. Філаретѣвъ.

¹⁰⁾ Докладувати = здавати справу.

До * * *

Кружать мои гадки въ округъ те-
 [бе, кохана,
 Огнемъ палае сердце и слезѣють
 [очи,
 Хвилюе грудь, твоѣй голосъ ухо
 [вчути хоче,
 А совѣ мене тобою веселитъ до
 [рана.
 Немовъ на явѣ виджу стать твою
 [высоку
 Любе, красне личко, ровнѣи, чор-
 [нѣ бровы
 Лебеду шию, станъ, гнучкий,
 [пальмовый

Козловъ 2. марта 1890.

Уплеть косы буйной и веселѣсть
 [въ оку.
 Кружать мой гадки мовѣ въ ля-
 [биринтѣ тому,
 И выходу вѣдтѣль¹⁾ не бачу и не
 [знаю,
 Ослабъ мой духъ и чую вже тяж-
 [ку утому...
 Молю: скажи, однимъ чи все
 [блукати маю
 Округъ тебе?... Чи нитку вру-
 [чишь молодому,
 Якъ Аріядаа, и введешь вѣд-
 [тѣль до раю?

О. Філаретовъ.

Паничъ и дѣвчина.

(Ад. Міцкевича).

1.

Въ гаю дѣвчинонька
 Ягѣдки збирае,
 На конику вороненькомъ
 Хлопець приѣжджае.
 Чемно вѣнъ склонивъ ся,
 Зъ коника скакае;
 Дѣвчинонька спалахнула,
 Очи въ долъ спускае.
 „Дѣвчино кохана!
 Днесъ въ тотѣ дубровы,
 Изъ другами я ще рано
 Причвалавъ на ловы.
 И теперъ не знаю
 Де лежить мѣсточко;
 Покажи-жь ми дорѣженьку,
 Мила ластѣвочко,
 Щобъ я нею выйшовъ
 Изъ лѣсовъ, серденько!“
 — „Ще паничикъ дѣстануть ся
 До дому скоренько,
 Онъ тотовъ дороговъ,
 Черезъ той лѣсочокъ,
 За лѣсочкомъ то рѣкою,
 Попѣдъ самъ млыночокъ.“

Вѣдъ млына на право
 Повернѣть въ селочко,
 А за лѣсомъ изъ горбочка
 Видно вже мѣсточко“.

Дякуе ѣй хлопець
 И стискае руку,
 На коника своего скочивъ
 Давши му прицуку.

И поѣхавъ чваломъ:
 Бѣгъ ма' молодого...
 А дѣвчинонька зѣтхнула...
 Не знати длячого.

2.

Въ гаю дѣвчинонька
 Ягѣдки збирае,
 На конику вороненькомъ
 Хлопець приѣжджае.

И кричить здалека:
 „Покажи дорогу!
 Бо за лѣсомъ потѣкъ рине,
 Перебрыть не могу!

Бо нема тамъ моста,
 Прѣходу жадного,

¹⁾ Вѣдтѣль = звѣдти.

Може хочеш утонити
 Хлопця молодого?“
 — „То звери́ть на право,
 Онъ тотóвъ дороговъ!“
 Хлопець дякує чемненько:
 „Спаси Бòгъ, небого!“
 Въ лѣсъ пòшла дорога,
 Бòгъ ма́ молодого...
 А дѣвчинонька зòтхнула —
 Знаю вже дячого.

3.

Въ гаю дѣвчинонька
 Ягòдки збирає,
 На конику вороненькòмъ
 Хлопець приф́ждає.
 Та и вòдòзвавъ ся:
 „Дѣвчино, про Бога!
 Я забрывъ десь межи ровы,
 Гидка то дорога.
 Тымъ шляхòмъ не ф́здятъ
 Дáвно, видить ми ся,
 Хиба може бѣдный газда
 По дрова до лѣса.

Блукаюсь вòдъ рая,
 Зовсѣмъ я втомивъ ся,
 А и коникъ вороненькій
 Зъ бѣгавя пòдбивъ ся.
 Я въ хашчѣ го пущу,
 Бо вòшь хоче ф́сти,
 А самому коло тебе
 Чей позволишь сѣсти“.
 Чемно вòнъ склонивъ ся
 Изъ коня скакає,
 Дѣвчинонька спалахнула,
 Очи въ дòль спускає.
 И мовчать-вадыхають —
 По недовгòй хвили,
 Вòнъ сильф́йше, вона тихше
 Въ лѣсѣ говорили.
 А що бувъ вѣтерець
 Въ другòй бòкъ дубровы,
 Длятого я не дослухавъ
 Панича розмовы.
 Но зъ лица и зъ рухòвъ
 Я вже догадавъ ся,
 Що паничикъ о дорогу
 Бòльше не пытавъ ся.

ЧУДАКЪ.

Малюнокъ зъ жити Т. Устенка-Гармаша.

Вже й каганцѣ потухли¹⁾ въ хатахъ. И голосна пѣсня веселон дѣвчины давно вже стихла. И жартовливый гомòнъ парубоцтва на улицѣ проти Цябришиной хаты — змовкъ. И злючий Рябко титаря²⁾ Демяна, що позаторòкъ ще его громада звелѣла на ланцюгъ привязати — переставъ вити. От-отъ и першій пѣвнѣ спѣвати мугъ. А Ярема зъ Домахою не сплять, имъ и спати не хочеть ся. Де-жь таки заснути, коли думокъ повна голова? И на цей бòкъ переверни ся и на той, и навзначъ ляжешъ и на черево, а нѣякъ не заснешъ: думки крутятъ ся тай крутятъ ся въ головѣ. Лежить Ярема на одному боцѣ тай думає, а дѣти давно вже сплять: старшенькій Свиридко ажъ хроне. Ивасикъ ручку ему на плече вòдкинуувъ, немовъ за вуса хтѣвъ батька спòймати; — а въ зашѣчку цвѣркунъ цвѣрѣнькає, кòтъ похрòпує на печи. Ярема перевернуувъ ся на другій бòкъ. Домаха щось белькочє.

— Не спишь, Домахо? — тихо обòзвавъ ся вòнъ.

— Не спить ся чогось.

Зновъ все змовкло, тòлько Ивасикъ протяжно зòтхнуувъ.

¹⁾ Потухати = погасати. ²⁾ Титарь = церковный слуга, паламарь.

— За девять коня у цыгана Василя, за карбованця хомута, за два колеса... та ще на дерево.. шепче Ярема.

— Пятнадцять карбованців заробили... и два ще на людях маємо... чоботы.. хустка... рядовины на сорочки... — обзывають ся Домаха.

— Рядовины не заразъ, и чоботы не заразъ, а вже якъ зъ гóрода³⁾ вернусь. Конякою въ гóродъ можна гарнї грошики заробити: смѣтте вывозити зъ дворѣвъ, або цеглу, пѣсокъ...

— А въ гóродъ дровецъ повези: стару ступу порубай, днище тó що... — додала Домаха.

— Та вже-жь, и за це грошики можна взяти.

— А потѣмъ овецъ пару купимо... вовна буде... свита.

— Хату полатаємо..

Ярема змовкъ; вѣнъ се саме думавъ ще вчора, якъ вони въ двоухъ зъ Домахою полѣчили свои маетки, думавъ и сегодня, думае й теперъ перевертующись зъ одного боку на другїй Домаха зновъ почала говорити, але тихше — крѣзь сонъ:

— У недѣлю въ церкву пѣду зъ дѣтьми... сорочку бѣлу на дѣну... чоботы.. — Голосъ слабшавъ,⁴⁾ потѣмъ почувось протяжне збѣтханне и все змовкло. Ярема хотѣвъ росплющити очи, та подивити ся на вѣкна, чи не свитае та не змѣгъ пѣдняти вѣкв, — посилкувавъ ся⁵⁾ троха, хтѣвъ рукою продерти, та й рука не пѣднимаеъ ся, и на бѣкъ перевернутись не можна — важко Тѣлько въ головѣ ще бачить ся сивенькїй коникъ. що вѣнъ сторгувавъ у цыгана, — колеса, хочъ старї та добрї, хомутецъ, стуца, днище... а потѣмъ все въ головѣ перемѣшалось и наче десь зникло. Ярема мѣцно заснувъ.

*

*

*

Ранокъ весняный, погожїй; сонечко выступило зза курганѣвъ; тихїй вѣтрець гойда' зелену травицю, веснянка щечече на яблунї. Ярема поскладавъ рубанецъ на вѣзъ, вывѣвъ зъ хлѣва сивого, поглядивъ его по ужвѣ, — пѣдъ рукою налапавъ щось тверде:

— Бачъ, коса! се домовикъ⁶⁾, косу заплѣвъ... подвѣрный коникъ.

Очи въ Яремы мовъ росою покрылись и заблыщали проти сонця, бѣлї зубы выглянули зъ пѣдъ губы тай зновъ сховались, — вѣнъ засмѣявъ ся тихимъ, радѣснымъ посмѣхомъ, потѣмъ закинувъ руку за потылицу, шкрябонувъ тамъ пятирнею,⁷⁾ насунувъ шанку на лоба, и мовчки завѣвъ сивого въ оглоблѣ.

Черезъ яку годину⁸⁾ коникъ стоявъ запряженный. Домаха вѣдчинила ворота, Ярема взявъ у руки вѣжки, перехрестивъ ся, ньокнувъ на сивого и выѣхавъ на шляхъ.

— Верстъ зъ пятьдесять буде до гóрода, та дарма — дѣйду. У Яблунецъ посиѣдаємо.. у Ситнякахъ пообѣдаємо, у Слободѣ пополуднаємо, а въ Гатному пѣдночуємо. Пашѣ скрѣзь є вдосталь... паляницѣ те-жь хватить...⁹⁾ — мѣркуе Ярема йдучи за возомъ.

³⁾ Гóродъ = мѣсто. ⁴⁾ Слабшавъ = ставъ слабѣти, притихати. ⁵⁾ Посилкувати ся = помучити ся. ⁶⁾ Домовикъ = злїй духъ домовый. ⁷⁾ Пятирнею = пальцами ⁸⁾ Черезъ яку годину = черезъ якийсь часть. ⁹⁾ Хватити = выстарчити.

Сивый тягне, не зупиняеть ся¹⁰⁾, тóлько де-не-де пóдъ гору передышку зробить.¹¹⁾ Ось уже й изъ Слободы вы́хали и Гатне недалечко. Ярема йде за возомъ, ноги въ нього поважчали.¹²⁾

— Що воно таке? Чи въ чоботахъ що є, що вони такї важкї зробились, чи може-бъ сѣсти на воза... Здасть ся й не первина ходити. — думає вóнь. — А на воза такъ кортитъ сѣсти, такъ полекшало-бъ наче.

— То що-жь, сяду; сивый ще здужає — потягне, — глянувъ вóнь на коня: хомуть добре вѣвъ ся въ шию.

— Нѣ важко буде... дровецъ таки чимало веземо. А въ гóродѣ смѣтте зъ двóрбв вывозити тó що, робота те-жь не легка.. Нѣ, дóйду й пѣшки. Тай важкї-жь чоботы... — Ярема присѣвъ на горбочку, розбувъ ся и пóдтющемъ побѣгъ за возомъ.

Минули Гатне до Борщагбвокъ пóдтяглись, ось-ось и гóродѣ.

-- Тай людей же скóлько фде сюди и розминутись не можна: той зъ дровами, той зъ колесами, зъ горшками, зъ клепками — не перелѣчишь. Певно чималї тутъ заробóтки, не те що у насъ въ Осиковѣ: що Янкель покладе тобѣ за день, те й вóзьмешь... — думає Ярема, вѣвжаючи на базарь¹³⁾.

Дехто и зъ своихъ людей стрѣвъ¹⁴⁾ ся на базарь: титарь Демрянь зъ сыномъ прифхавъ — дубе привѣзъ.

— Отъ и добре, що свои люде трапились, — думає Ярема. — Спродамъ, куплю хлѣба та соли, передамъ жѣнцѣ, а дѣтямъ бубличкбв треба бѣ Поки зароблю що въ гóродѣ а имъ все таки треба.

Купецъ пóдóйшовъ, огрядный¹⁵⁾ и зъ черевомъ. Сторгувались. Цѣну добру дає: дровця таки сухенькї, гарнї — вподобались. Ярема пóдобравъ зъ пóдъ коня сѣнце, склавъ на воза и пóфхавъ за купцемъ

— А може, пане яка робота зъ конемъ у васъ знайдесть ся, смѣтте вывозити, чи що? — спытавъ Ярема куця, скидавши дрова.

Чому-жь, — є! Онде кизь¹⁶⁾ на гóродѣ вывозъ.

Згодились Ярема пóшовъ на базарь, переславъ черезъ тытаря хлѣба до дому, соли, тó що и переказавъ, що черезъ тыждень вернетъ ся.

-- Десять купокъ лежить кизу на гóродѣ, ще пять треба до обѣду вывезти.. пóсля обѣду те-жь пятнадцать — по десять шагбв¹⁷⁾ куна.. пять злотыхъ¹⁸⁾. та ще пять злотыхъ... пóвтора карбованця.¹⁹⁾ Вóвса та сѣнца сивому, а карбованецъ у кишенѣ зóстанеть ся... Добре... — мѣркує Ярема та рахує купы кизу.

Звечерѣло. Купецъ выйшовъ на гóродѣ; порахували купы. Ярема взявъ грошѣ.

— Чи й завтра пане, возити? — спытавъ вóнь.

¹⁰⁾ Не зупиняти ся -- не задержувати ся. ¹¹⁾ Передышку зробити = вóдпочати ¹²⁾ Поважчати -- стати тяжшимъ ¹³⁾ Базарь -- рынокъ. ¹⁴⁾ Стрѣвъ ся = подыбавъ ся. ¹⁵⁾ Огрядный -- заживый, товстый. ¹⁶⁾ Кизь -- гнóй. ¹⁷⁾ Шагъ -- малый дробный грѣшь отъ такъ на пр. якъ нашъ сотикъ. ¹⁸⁾ Злотый -- пятнайцять копѣйокъ або нашихъ 60 сотикбв ¹⁹⁾ Карбованецъ = рубель.

-- И завтра и післязавтра.

— Чи нема у васъ, пане, хлѣвця такого, що-бъ коня на нѣчь завести?

— Такого то й нема; хіба заведи у той де кабаны були.

Ярема увійшовъ въ хлѣвець, оглянувъ — добре. Тільки зъ боку яма невеличка, по поясъ. — То що-жь, подумавъ вѣнь, дошками закладу, та зверху кизомъ прикидаю и добре буде. На постоялый²⁰⁾ вѣхати — платити треба, а тутъ и даромъ. — Привязавъ Ярема сивого мотузомъ за шию до ясель, щобъ бува не вийшовъ зъ хлѣва, підкинувъ ему сѣнця тай пѣшовъ на подвірѣ.

— Чи у возѣ лягти, чи въ пекарню до купця попроситись переночувати? У возѣ холодно буде, пѣду до пекарнѣ.

Купецъ добрый бувъ чоловікъ, пустивъ у хату. Натомлений Ярема зваливъ ся на лаву и, якъ вбитый, заснувъ.

* * *

Пече щось у очи, такъ тобѣ* пече — наче варомъ варить. Ярема потягнувъ ся на лавѣ, піднявъ руку до очей, роздеръ вѣки: сонце его такъ и ослѣпило: „Ге-ге! Оце-жь я й заспавъ ся“ — подумавъ вѣнь тай глянувъ у вѣкно: сонце вже чимало въ гору підбилось, — прислухавъ ся, наче щось ирже въ хлѣвѣ. „Ге! це сивый ирже, може и вѣсти хоче.“ Ярема взявъ кухлика, промывъ трохи водою очи и пѣшовъ у хлѣвѣ.

Сивый ирже та беть ся головою обѣ драбину, ажъ голову розбивъ — кровь тѣче по мордѣ. — „Що воно таке? У яму впавъ? Еге-жь упавъ, а мотузъ за шию давить — отъ вѣнь и беть ся обѣ драбину, цѣлу нѣчь беть ся.. И на що було привязувати за шию... не втѣкъ бы... отó...“ Ярема мушляеть ся біля мотуза — зтягъ ся и розвязати не можна, треба ножемъ розрѣзати, а тутъ и ножа нема; въ пекарню побѣгти...

— „Тпру! Та не бий ся жѣ обѣ драбину!... отó!...“ Ярема побѣгъ въ пекарню, взявъ ножа, перерѣзавъ мотуза: голова сивого впала на солому, потѣмъ надувъ ся живѣтъ — и зъ грудей вийшло тяжке зѣтханнє; сивый вѣдкрывъ одно око, подививъ ся на Ярему, сѣпонувъ ся було встати, тай зновъ поклавъ голову на солону.

— „Но! — гукнувъ Ярема, тупаючи навкруги ямы. Сивый ще разъ трѣпонувъ ся: щось червоне выпало зъ лоба, кровь по по мордѣ розлилась. „Ты ба, лоба зовсѣмъ розбивъ. А се що выпало? Наче мозокъ... а вже-жь мозокъ...“ Вѣнь взявъ у руки тепле кровяне мясо, придержавъ... „Мозокъ же й є... отó... Що-жь тутъ робити? Треба зновъ его туды вѣласти, те ще грязею²¹⁾ залатати, може вдруге й не выпадє... Тай пѣшовъ по двору грязи шукати. „Оце добре я надумавъ ся: грязею и чирку²²⁾ замазати, то полекшає, та ще якъ-бы подорожнику трохи — помага'. Е ну й добре!“ Вѣнь запахавъ мозокъ сивому у дѣрку надъ лобомъ тай почавъ грязею затирати и подорожникъ прилѣпивъ.

²⁰⁾ Постоялый двѣрь = завздный дѣмъ. ²¹⁾ Грязь = болото. ²²⁾ Чирка = чиракъ.

Лежить сивый и не трѣпонеть ся, наче байдуже ему до всего. Ярема пѣднявъ ему морду, глянувъ у очи — не мигкотять, темною слѣзою покрылись; вѣнъ штовхнувъ пальцемъ у око — мягко и вѣки не стуляють ся, — поклавъ голову высче на сѣнце — не ворухить ся и сѣна не хоче, — потягнувъ за хвоста — наче привязаный хвѣсть.



Нѣчь пѣдъ Ивана Купайла.

— „Та що-жь? Не дивить ся.. сѣна не хоче.. подорожникъ вѣдпавъ... не помагае. Та якъ же це?... Сивый!... Та ну.. вставай!... отѣ...“ Слѣза покотилась у нього зъ очей и упала

зъ носа; вѣнь мовчки присѣвъ біля сивого, налапавъ на гривѣ кошу ту що домовикъ заплѣвъ тай сидить мовчки. Тѣлько пальцѣ снують чогось по кося: то росилетуть єѣ, то зновъ заплетуть.

Довго сидѣвъ Ярема, поки ажъ самъ кунець не пѣдѣйшовъ до нього:

— Що ты робишь? — спытавъ вѣнь.

Ярема звѣвъ на купця заплаканѣ очѣ:

— Та отъ.. коса.. домовикъ заплѣвъ! — промовивъ вѣнь черезъ силу.

Купецъ подививъ ся на Ярему, штохнувъ ногою сивого, та й засмѣявъ ся

— Ну тай чудаць, — промовивъ вѣнь, — та кѣнь же здохъ..

— Упавъ у яму.. головою объ драбину бивъ ся... мозокъ выскочивъ.. подорожникъ не помѣгъ... — белькоче Ярема.

— Вытягни его заразъ на горѣдъ! Та може тобѣ не пѣдъ силу, то я наймитѣвъ пришлю? — спытавъ кунець.

— Та же-жь! Сегодня я заспавъ.. натомивъ ся.. до обѣду багато не выведу. Выбачте, пане, не гримайте!

— Чимъ вывезешъ? Хиба другѣй кѣнь є? Ото чудаць... Певно горѣлки стѣобнувъ!... — Купецъ здвигнувъ плечима и выйшовъ на подвѣре.

Черезъ яку годину прийшли наймиты, вытягли сивого на горѣдъ, зняли шкѣру и закопали. Ярема мовчки ходивъ навкруги коника, мовчки тягъ его за хвоста и тѣлько тодѣ промовивъ, якъ полосонули сивого ножемъ вздовжь черева:

— Та не дуже такъ... отѣ!...

— А йди сюди, Яремо! — гукнувъ купецъ. Ярема пѣднявъ голову, подививъ ся и мовчки пѣшовъ на подвѣре..

Вѣнь стовтъ середъ двору, хомутецъ лежить на возѣ, через-сѣдельникъ висить біля оглоблѣ и кунець на колеса дивить ся.

— Продай воза, та разомъ и шкѣру продай; скѣлько хочешъ? — пытає.

— За девять коня у цыгана Василя, за карбованця хомута, за два колеса, та ще дерево... — шепче собѣ пѣдъ нѣсъ Ярема

— Берешъ за все три карбованцѣ? Ну, ще злотого накинѣ.

Ярема мовчить та дивить ся на воза. Наймиты несуть шкѣру въ хлѣвъ на жердинѣ — свенька гривка блещить проти сонця. Купецъ выйнявъ грошѣ и сыпнувъ Яремѣ въ руку; сѣрѣбло брягнуло по руцѣ и попадало на землю, бумажку²³⁾ вѣтромъ звѣяло. Ярема мовчить; рука въ него мовъ окамянѣла — не ворухить ся, не збирає грошей. Купецъ засмѣявъ ся.

— Дивись, грошѣ погубивъ, — крикнувъ вѣнь.

— Е... ге... жѣ!... черезъ силу вымовивъ Ярема. схиливши голову.

— Чудаць! усмѣхнувъ ся кунець, тай пѣшовъ въ хату. . .

²³⁾ Бумажка = паперовый грѣшь (рубель, карбованецъ).

Д Ї Д И.

Поема АДАМА МІЦКЕВИЧА „Dziady“.*)

[Як на наші звичаї то мов би родителські поміни.]

Переклад Дра Володимира Александрова.

Вечір. Каплиця Кобзар. Хор селян і селянок. Старий селянин, перший з хору.

Хор.

Тихо всюди, глухо всюди...
Що то буде? Що то буде?...

Кобзар.

Гей, двері замкніть із каплички!
Навколо труни усі станьте кругом,
А світло гасить, тут не треба
[нам свічки,
Та й вікна ви щільно завісьте
[сукном,

Щоб і місяць бліднолиций
Не заглянув до каплиці.
Нуте-ж сьміливо і жваво!

Старий.

Як звелів ти, так і стало.

Хор.

Тихо всюди, глухо всюди...
Що то буде?! Що то буде?!...

Кобзар.

О ви, неприкаяні душі!
Яка-б з вас в якій ни була стороні:
Чи мерзне де в річці і хвилю во-
[руше,¹⁾
Чи може кипить у смолі в казані;²⁾
Чи може для більшої і гіршої кари
Ї защемило де в дерево дуже,

Чи може огнем її пале і жаре³⁾—

І, бідная, ние і плаче і туже...
Усі поспішайте сюди ви тепер,
Ми поміни правимо по тих, хто

[помер:

Для вас тут і страви і всякі на-

[пої...

І тихі сьбіви молитви сьвятої.

Хор.

Тихо всюди, глухо всюди...
Що то буде?!... Що то буде?!...

Кобзар.

Поперед усього ми вас викликаєм,
Безвинні душі, що мало й жили
На грішному світлі, де ми про-

[буваєм,

Що тільки блеснули і з світлу

[зійшли:

Як лену клочечок, що ясно палає,
А тільки заняв ся, — згорів і не-

[має...

Которій з вас, може, журба і тур-

[бота,

Що як би потрапить в небесні

[ворота,

По тих то тепер ми сюди й ви-

кликаєм:

З'явіть ся на помин, огнем за-

[клинаєм!

*) „Діди“ — се назва урочистости, котру доси обходить люд в багато повітах Литви, Прус і Курляндії, на пам'ятку дідів, чи взагалі померших предків. Ся урочистість походить ще з поганських часів, а позаяк в теперішніх часах духовенство і інші світлі люди старали ся викоринити звичай, полученый з забобінними практиками і збитком, обходить простий люд „Дідів“ потайно в каплицях або в пустих місцях, недалеко кладовища. Заставляють там звичайно вечеру з різної їди, труквів, овочів, і викликають душі небіжчиків. Люд думає, що стравами, труквами і сьбівами приносить пільгу душам, що суть в чистилищі. На тім тлі написав найзнаменитший польський поет Адам Міцкевич поему в 3 частях. Отсе подавмо першу половину другої частини в перекладі дра Вол. Александрова. *Ред.*

1) Воруше = ворушить. 2) Казан — котел. 3) Пале і жаре = палить і жарить.

Хор.

Мовте нам про себе з неба,
Чи пиття вам й їжи треба?..

Кобзар.

А гляньте, а гляньте туди он у
Дивіть ся, який там під стелею
Тихенько він сяє і там щось лі-
То діточок двох... Глядіть бо,
У них за плечима маленькі кри-
Крилята мов злотом від сьвіту
І бавлять ся дітки мов ті голу-
А крильця в них наче листочки

Хор.

Дивіть ся: у діток маленькі кри-
Крилята мов злотом від сьвіту бле-
І бавлять ся дітки мов ті голу-
А крильця в них наче листочки

Ангелятко (до одної з селяно́к).

Летимó ми до мами.
Що се, мамо, із вами?
Не пізнали здалекá?
Я-ж синок ваш, то дочка!
Я ваш Юзьо, а вона —
Ваша Рузя чарівна́.

Ми тепер собі літаєм
Понад тихим божим раєм.
Нам тут краще, ніж у вас,
Гляньте, матінко, на нас:
Круг головочок сияє,
Як в зорі яснє убраннє,
Як в метеликів крилята, —
Ми тепер як ангелята.
Все в нас є, всього достача

І така тут наша вдача:
Де ступнем, — трава густа,
Або й квітка вироста́.
Тільки-ж... Хоть і гарно тута,
Але нам нудьга і смута;
Бо у самий рай, до Бога,
Ще закрита нам дорога.

Хор.

Хоть і гарно діткам тута,
Але ж ім нудьга і смута,
Бо у самий рай, до Бога,
Ще закрита ім дорога.

Кобзар.

Так скажіть, чо́го вам треба,
Щоб сподобити ся неба?
Чи сьвятих яких відправ,
Чи смачних на помин страв?
Ось кутя, узвар із груш,
Мед, книш на помин душ...
Ну-ж, кажіть, чо́го вам треба,
Щоб сподобити ся неба?

Ангелятко.

Ой, шкода́!... З усього то́го
Непотрібно нам нічо́го!
Тим нудьга нас тут гніте,
Що як ми жили на сьвіті,
То про горе те гіркé
Не було нам і в приміті.
Все солодке ми вживали,
А гіркого... то й не знали:
Чи ми грались, пустовали,
Нам у всьому потурали;
Чи ми що й не так робили,
Нас за все, про все хвалили.
В тім була моя вся праця,
Щоб сьпівати, бігати, грати ся,
Та нарвать квіто́к, травички
Для коханої сестрички.
І вона те-ж тільки й знала,
Що в лялькі собі все грала.
Так тепера не для то́го
Ми на помин прилетіли,
Щоб прохати чо́го сьвятого
І не ласощів схотіли;
А потрібне нам таке,
Щоб було на смак гіркé.

Дайте ви нам хоть гірчиці
І мені й моїй сестриці;
Два зерна тої приправи
Стануть нам за всі відрави.

Знайте і відайте, добрі люди:
В Бога на небі встановлено так,
Що на землі як ні разу вам гірко
[не буде,
То і на небі солодке не буде
[у смак.

Хор.

Знаймо-ж і відаймо, добрі люди:
В Бога на небі встановлено так,
Що як ні разу на світі нам гірко
[не буде,
То і на небі солодке не буде
[у смак.

Кобзар.

Чисті душі, ангелятка!
Ось вам те, ще ви хотіли.
Нате, любі голубятка,
Та й летіть, відкіль злетіли.
З Богом, дітки! утікайте!
Часу більше нам не гайте.
Вам не в смак і мед, і киш, —
Так і з Богом! Киш! А киш!

Хор.

З Богом, дітки! Утікайте!
Часу більше нам не гайте.
Вам не в смак і мед, і киш, —
Так і з Богом! Киш! А киш!...

Кобзар.

Вже північ страшна наступає.
Гей, двері замкніть на замок!
Огонь розведіть і нехай він палає,
Повісьте над ним казанок.
А в той казанок ви налейте го-
[рілки,
Та й ждiть, аж поки я на вас не
[махну.
Махну-ж, — запаліть, най горить
[без запинки,
А я визивати померших зачну.
Тільки сміливо і жваво!

Старий.

Як звелів ти, так і стало.

Кобзар.

Ось вам знак замісто слова...

Старий.

Спалахнуло як солома...
Зашкварчало наче масло.
І... уже... уже погасло.

Хор.

Тихо всюди, глухо всюди!...
Що то буде?!... Що то буде?!...

Кобзар.

Тепер і вас, грішних, запеклих
[душею,
Сюди закликаєм на помини ми,
Вас, котрих так цупко гріхом із
[землею
Зв'язали злодійства, що коїли ви.
Хоть смерть розрила зветшалую
[хату,
Життя ваше бідне вже смерть
[узяла,
А все ще гіркую житейську роз-
[плату
Душа пам'ятає, в тім кара їй зла.
Коли вам чим небудь ту кару,
[ту муку
Могли-б ми зменчити і вам по-
[могти,
То ми і радійші на поміч вам
[руку
Тепера подати... З'явіть ся сюди!

Хор.

Мовте нам, чого вам треба,
Щоб сподобити ся неба!?...

Голос [під вікном].

Ворони, Сиви, Сичі і Орлиці!
Гей, ненажерливі прокляті птиці!
Дайте хоть, я до вікна доступлюсь,
Най я на помини хоч подивлюсь.

Кобзар.

О! Якийсь уже з'явивсь,
 У вікно уже скребеть ся;
 То Упір сюди прибвсь,
 Вже із другими гризеть ся.
 Добиваєть ся проходу,
 Але гляньте на уроду,
 Впали щоки, сині губи,
 Рот широкий, жовті зуби,
 З рота диму цілий стовп,
 Очи виперті на лоб
 І блещать, як у ночі
 Жар зпід попідлу в печі.
 Страшно блима' він очима,
 Аж мороз поза плечима...
 Плямка' пухлими губами,
 Клаца' довгими зубами;
 Настобурчене волосся
 Дибом в гору підняло ся
 І стирчить сухим снопом,
 Іскри сиплючи кругом.

Хор.

Настобурчене волосся
 Дибом в гору підняло ся
 І стирчить сухим снопом.
 Іскри сиплючи кругом.

Мара (за вікна).

Гей, ви панове громадо, коханий
 [діти!
 Гляньте лиш, любі, на мене гаразд.
 Ви не пізнали мене, але жив я
 [на світі
 Так ще недавно: з три роки назад.
 Гляньте! Я пан ваш старий, мої
 [любії діти
 Ся слобода з давних давен моя.
 Тільки... тепер мені тяжко на неї
 [глядіти
 Хоть і зіставсь мій там рід і сімя'.
 Ох, нестерпимо важкі я видержую
 [муки.
 Бог через міру мене покарав:
 Дав без жалю мене чорному ду-
 [хови в руки,
 Спокій щоденний у мене відняв.
 Ніч як заходить, я мовби лякаю
 [ся ночі:

Хочеть ся сонця і хочеть ся дня.
 Сонце-ж устане, тікаю від його
 [що мочи,⁴⁾ —
 Так і нудьгую і мучусь що дня.
 Всюди голодний, холодний блукаю.
 В нетри, печери від сьвіту біжу..
 О, пожалкуйте! Я приязно веїх
 [вас благаю,
 Страшно я мучусь і сьвітом нужу.

Ще до того й хижі птиці:
 Сови, Вóрони, Орлиці
 Принялись мене ганять,
 Хотуть овсі закловать.
 Я нудьгую, мучусь, плачу,
 Краю мукам тим не бачу.

Хор.

Ще до того й хожі птиці:
 Сови, Вóрони, Орлиці
 Принялись його ганять
 Хотуть овсі закловать.
 Він нудьгує, в муках плаче,
 Краю мукам тим не баче.

Кобзар.

Так скажи, чого-ж би треба,
 Щоб сподобив ся ти неба?
 Чи сьвятих яких відправ,
 Чи смачних на помин страв?
 Ось кутя, узвар із груш,
 Мед, книші на помин душ.
 Промавляй, чого ще треба,
 Щоб сподобив ся ти неба?

Мара.

Неба?! Годї! Ти глузуєш,
 Що таке мені віщуєш.
 Марну будиш ти надїю:
 Неба я бажать не сьмію;
 А одно моє бажанне,
 Краще вже у пеклі бути
 І всі муки там приймати,
 Ніж з нечистими отгут
 Все блукати, та блукати...
 Там блукати, де колись
 Всякі роскоші лились;
 Де жило ся любо, гарно,
 Але все минулось марно...

⁴⁾ Що мочи = що сили.

І тепер всі ті місяці,
Мов на кару без кінця
Кождий час на очех мати,
Нудьговать і голодати.
Так то, любі громадяне!
От така мені покута,
І я поти буду тута,
Поки жаль мене вам стане
І хто небудь з вас, кохані,
Тут про мене поміркуює
Та напоїть й нагодує.
Без пиття я пропадаю,
Хоть би капельку водиці!...
Денно й нічно голодаю,
Хоть би з два зерн'я пшениці...

Хор селян.

Без пиття він пропадає.
Хоть би дати йому водиці!...
Денно й нічно голодає,
Хоть би з два зерн'я пшениці.

Хор нічної птиці.

Ач!... як жалібно каячуться...
Бач... його нудьга-б то мучить,
Мучуть мрії навесні!...
А колись, як кріпостні
В тебе ми були, панічку,
Ти остатню з нас сорочку
Драв на бінкети собі.
Так тепер же ми тобі
Не дамó нічого тута.
Бий тебе нудьга і смута!...
Щоб ти з'їв тут що, — навряд!
З горла видерем назад.
Ти нас голодом морив,
Ти нас мучив, ти нас бив.
Ворони, Сичі і Сови,
Будьмо всі на поготові.
Дзьоби й кігті розпускайте,
Страви, хліб і все хапайте;
Опорожнюйте мискі,
Рвіть і пана у куски.
Він колись нас не жалів,
Нас живцем на сьвітї їв;
Рвім тепер його в шматки,⁵⁾
Киньмо големи кістки.

⁵⁾ Шматок = кусник.

Ворон.

Що? Не любиш голодати?
І не пивши пропадати?
А про те єси забув,
Що такий випадок був:
Я, голодний як собака
І охлялий, неборака,
Раз в садок до тебе вліз,
Та й добув ся горя, сліз:
Бо не вспів я і дихнути,
Яблок зó двоє струснути,
Сторож, гульк, уже і тут,
Вже собак скликає гурт;
Прицькував мене як вовка —
І на мене вже помовба,
Що я ввесь садок обніс;
Хоть садок же, як і ліс,
Бог зростив всьому народу,
Як усім нам дав Він воду
І огонь дав, і тепло,
Щоб усім гаразд було.
Але пан розлютовав ся
І на двірню розкричав ся:
„Гей, скорійш його ловить!
Переймайте, не впусіть.“
Миттю там мене піймали
І... крий, Боже, катували...
Приняли мене до возу,
У пучках приперли лозу,
Роздягли і били — страх!
І по спині й по ногах.
В мене й духу вже не стало,
Тіло від кісток відстало.
Я просивсь, а пан мовчав,
Жалю й крихти він не мав.

Хор птахів.

Гей, Сичі, Орлиці, Сови
Будьте всі на поготові:
Дзьоби, кігті розпускайте,
Страви, хліб і все хапайте;
Опорожнюйте мискі,
Рвіть і пана у куски;
Він колись нас не жалів,
Нас живцем на сьвітї їв;
Розірвім його в шматки,
Киньмо големи кістки.

Сова.

А?! Не любиш голодати
І не пивши пропадати?
Що? Тепер терпїть не в мїч?⁶⁾
А згадай лиш тую нїч,
Як голодна і захляла
В тебе я в дворї стояла
З дитинчатком на руках,
Котре мерзло в пелюшках.
„Зжаль ся, пане!“ — я прохала
І ридала, і благала:
„Я вдова уже тепер,
Чоловік недáвно вмер...
Дома маю матір хору,
А дочку́ ти взяв до двору;
Я-ж, при грудях з дитинчам,
Ради нічому не дам.
Зжаль ся, милїсть положи,
У нужді нам поможи!“
Але ти тоді з гостями
У хоромах за столами
Пив, та їв, та частував
І на челядь загукав:
„Хто там в гаспида голосить?
Чи не мїлостинї просить?
Дайте в шию, най тіка’,
Най гостий нам не ляка’.“
І гайдук, з твого приказу,
Ухопив мене відразу
За волоссеє й поволїк...
Лютїй, клятий чоловік!
Поволїк за двір широкий.
Та й ухнув в заміт глибокий...
Покотилась я у сніг,
А гайдук собі побіг.
Там в снігу я і померла,
В-двох з дитиною замерзла —
Так ти, пане, з нами жив,
Так ти їв нас і губив.

Хор птахів.

Гей, ізлітайте ся хижї птиці,
Ворони, Сóви, Сичі і Орлиці!
Нуте ми пана клювати: най знає,
Що і від нас йому жáлю немає.
Дзвоби і кігті над ним розпускайте,

Хлїб і всі страви від нього ха-
[пайте;
Пана-ж самого порвїм на шматки,
Геть пороскідаєм голї кістки.

Мара.

Гей, нема менї поради...
Хоть пропасти від досади.
Їжу всю, яка тут є,
Хиже птацтво розклює,
Зжив я вік свій як ледащо
Й празник сей менї ні на що:
Бо ледащом я і вмер,
Тим і мучу ся тепер;
В муках піде вік за віком...
Хто не був тут чоловіком
То тому... О, милий Боже,
Чоловік не допоможе...

Хор селян.

В муках піде вік за віком...
Хто тут жив не чоловіком,
То тому... Наш милий, Боже,
Чоловік не допоможе.

Кобзар.

Що-ж? Як ніщо тобі тут не по-
[може,
То і тікай собі відси, небоже!
Наших напоїв і страв не береш,
То і чого-ж ти ще тутечки ждеш?
Ждеш, щоб хрестом ми тебе віді-
[гнали?
Щоб заклинання сьвяте прочитали?
Геть-же, бо даром ти тут і си-
[диш;
З Богом лети собі! Киш бо! А киш!

Хор.

Як ніщо вже не допоможе,
То й тікай собі, небоже!
Страв, напоїв не береш,
То й чого ще більше ждеш?
Щоб хрестом тебе прогнали?
Заклинання прочитали?
Геть же, геть! Чого сидиш?
З Богом відси! Киш! А киш!

⁶⁾ Терпїть не в мїч = терпїти не в силу.

На святый вечѣръ.

Рѣздвяне оповѣданє **Олены Бердяевои.**

Вѣльный перекладъ **Василя Лукича.**

Смеркалось. Хмары густою, сивою пеленою, важко и низько висѣли надъ невеличкимъ сельцемъ, Калинѣвкою, щѣ розкинулось въ лѣсахъ Украины. Йшовъ великій снѣгъ и пушистымъ покрываломъ застилавъ сады и низенькѣ хаты. Морозъ бувъ не дуже сильный, але вѣтеръ лютувавъ. Въ тѣмъ наразъ отворились зъ старосты вже добре почорнѣвшѣ дверѣ одной хатыны.

— Ой, матѣнко, яка завирюха, свѣту Божого не видно! — весело задзвенѣвъ срѣбристый дѣвчѣй голосокъ, а молода дѣвчина заслонивши очи рукою щобы закрыти ихъ вѣдъ снѣгу, поглянула, такъ якъ до ворѣтъ, але пересвѣдчившись, щѣ вона нѣчого не въ силѣ побачити крѣзь снѣгову пелену окрѣмъ слабо чорнѣющихъ стовпѣвъ, попростувала до фѣртки.

— Оксано, то ты? — вѣдозвавъ ся голосъ зъ улицѣ.

— Я, Насте! Ну, каже, дѣвчата идутъ усѣ? А хлопцѣ? Стара Моргуниха згодилась?

— Дѣвчата, — вѣдозвалась Настя, — побожились, щѣ прибѣжуть — будутъ збиратись на выгонѣ... И хлопцѣ обѣцялись прийти, и трактamentъ принесуть, и горѣлку! И твоего Петра бачила — говоривъ, а якъ-же, щѣ придетъ певне...

Побалакавши зъ Настею, Оксана вернулась до хаты. Въ хатѣ ярко горѣло у великѣй печи, коло котрой крутилась-метушилась мати Оксаны, Параска — висока, худощава жѣнка, зъ суворымъ, поморщенымъ лицемъ и проникающими, впалыми очима. Десятилѣтна сестричка Гапка мыла ложки въ великѣй глинянѣй мисцѣ. Трилѣтний Ивасъ сидѣвъ зъ боку на лавцѣ, и стругавъ щѣсь тамъ. Остапъ, батько приодѣтый ради свята, бавивъ ся зъ сыномъ.

— Куды лѣтала? — суворо поспытала Оксану мати.

Дивилась, чи досыть соломы постелили Рудкови, бо боюсь щѣбы ему не було зимно.

И Оксана стала помагати матери коло печи.

За вѣкнами все бѣльше темнѣло. Завирюха не вмовкала.

— Не пора-бъ може и вечеряти? — поважно запытавъ си-воусый Остапъ.

— А чомъ бы нѣ! Можна и вечеряти, — вѣдповѣла Параска.

— А ну, Оксано, витягай зъ печи кутю.

— Ой кутя, ой кутя! — радѣстно заспѣвавъ Ивасъ.

Повечеряли. Мати згасила свѣчку, засвѣтила каганецъ и стала мыти посудину. Гапка прикучнула на лавцѣ а Оксана взялась мести хату.

— Не пѣдешъ колядувати? — запыталась еѣ мати, помывши посудину и збираючись лѣзти на пѣчь.

— Зимно! — коротко вѣдповѣла Оксана.

— Ну то добре! Нѣяково въ святый вечѣръ бѣгати та бавитись, — сказала Параска.

Оксана лягла коло Гапки.

Вкѣнци Параска, повздыхавши и пообертавшись, затхла.

Заснувъ и батько. Оксана тихенько почала вставати.

— Тѣлько пѣди безъ мене! — прошептала наразъ Гапка. — Маму розбуджу и усе йй розкажу! Я бачила, якъ прибѣгала Настя до тебе, — бачила... Бери и мене зъ собою.

— Та тебе по що? — налякалась Оксана, — чого ты тамъ не бачила?

— У Моргунихи медѣвники будуть!... Я такожь хочу до неѣ.

Треба було згодитись зъ боязни, що сестричка розбудить маму. Оксана вышукала коло образѣвъ огарокъ тоненькой восковой свѣчки, котрый вона приготовила, и нишкомъ пѣшла до холодной свѣтлицѣ, де спочивало еи добро въ кованѣй скрыни. Вона поспѣшно накиннула святочнй стрѣй. вхопила вузликъ зъ медѣвниками та иншими ласощами и вернулась въ хату.

— Гапко, ты спишь?

— Нѣ. Я чоботы взула и кожухъ накиннула. Завяжи мене хусткою...

Оксана стиснула плечами, але завязала еѣ.

Выйшовши за ворота, вони попростували на выгѣнѣ. Темнота стояла непроглядна, снѣгъ сыпавъ зъ давнюю силою, а вѣтеръ завывавъ такъ, що Гапка дрожала цѣла.

На выгонѣ, купкою, стояли дѣвчата и голосно балакали.

— А, ось и Оксана! — вѣдѣзвались голоса. — Ну прецѣй прийшла!... Та когожь то ты привела зъ собою — Гапку?

— Та, Гапку: пронюхала, хитра. А Настя де? — поспытала Оксана.

Дѣвчата засмѣялись.

— Тамъ, де и хлопцѣ! Прийде разомъ зъ хлопцами — и ждати еѣ нѣчого!

И дѣвчата потяглись юрбою. Въ вѣдкрытѣмъ поли не було видно дороги. Снѣгъ недоглядною заслоною стеливъ ся передъ очима, а слѣды утертой дороги згладивъ снѣговый коверецъ, що покрывъ усю землю. Дѣвчата брели на-вгадь.

Тяжко имъ було йти. Въ пухкихъ заметахъ ноги грузли выше колѣнъ. Снѣгъ набивавъ ся въ чоботы, пѣдъ хустки, за ковнѣры кожухѣвъ, топивъ ся и холодными струмочками стѣкавъ по спинѣ.

Ось вкѣнци и лѣсъ. Высокѣй, понурѣй дерева сумнѣй и чорнѣй. Вѣтеръ зѣрвавъ зъ нихъ одягъ сѣбрістого инею и рознѣсь его морознымъ порохомъ по воздуху; — стоять вони, сумнѣй и журнѣй, зъ стогономъ качаючи голыми, немѣвъ прозябшими галузями.

Дѣвчата боязко ступали по глубокѣмъ снѣгу, ледви пѣзнаючи мѣсцевѣсть. Лѣсъ здававъ ся дикимъ и глухимъ, немѣвъ бы ту нѣколи не ступала нога людска.

— Ну, здае ся прийде намъ тутъ замерзати... Заблудили... — сказала Оксана.

— Ой нѣ не заблудили! Ось и хата! — весело и грѣмко закричали всѣ наразъ.

Заспокоившись дѣвчата ввійшли въ маленькій, тѣснѣи сѣни и на силу намацали въ темнотѣ дверь въ хату. Въ просторѣи, злегка похилившѣи ся на бѣкъ, комнатѣ, горѣло въ печи Коло вѣкна на лавцѣ сидѣла худоцава, стара баба зѣ злыми яструбинными очима выкривленнымъ ротомъ и рѣзко выгненимъ напередѣ носомъ и подборѣдкомъ. На колѣнахъ у неѣ лежавъ чорный кѣтъ, сонно порушючи пушистымъ хвостомъ и блестячи круглыми, жовтыми зрѣниціями.

На пратвержденѣи до стелѣ жердцѣ спавъ старый, настовпѣженный воронъ зѣ перебитымъ крыломъ.

Моргуниха лѣниво пѣднчалась на стрѣчу гостямъ, и кинувши имъ головою, хрипиво вѣдѣзвалась :

— И Настя тутъ, — тѣлько що выйшла. Заразъ приѣде.

— А, вона вже тутъ! А мы думали, що вона не скорше, аж зѣ хлопцями, приѣде, — сказала Оксана, роздѣваючи сонну сестричку. — Ну, лѣзь, малá, на пѣчь, — грѣй ся теперъ!

Дѣвчинка легко немовъ кѣтка заразъ вылѣзла на пѣчь. Стали выимати зѣ принесенихъ вузликѣвъ трактаментъ : мѣдъ, горѣхи, мѣйскѣи медѣвники, сѣмячко, цукорки въ рѣзнокольоровыхъ паперцяхъ, и почали розкладати все те на столѣ. Моргуниха не рухалась зѣ лавки.

Увѣйшла Настя и, нервово привѣтавшись зѣ товаришками, почала щѣс пѣнтати зѣ бабою. Вона выглядала якось дивно : — очи еи ярко и глумливо блестяли, волосѣ розкуйовдило ся, лице було блѣде.

Посѣдали на лавкахъ. Усѣмъ стало якось нѣяково

— Ну, и чого-жъ мы таки справдѣ мовчимо? Поколядуймо хочъ, дѣвчата! — радила Оксана.

Настя насупилась и блыснула очима.

— Поколядуймо, поколядуймо! — згодились иншѣи.

И понѣсъ ся урочисто-радѣстный спѣвъ коляды. Въ тѣмъ наразъ дѣсь близько, коло нихъ, раздавъ ся злыи и наглыи смѣхъ.

— Кто смѣявъ ся?... Ты, Оксано?

— Нѣ, се здае ся Одарка...

— Не я! Нѣ, не я... Чи не Настя?

— Нѣ, и не я, — сказала Настя. — Та вы не лякайтесь, дурнѣи... Се вамъ тѣлько такъ причулось... Я нѣчого не чула! Може хлопцѣи йдутъ, такъ донесло вѣтромъ голоса напередѣ... Та вы вже не колядуйте, киньте се, — лучше бабусю привѣтаемъ зѣ Рѣздвомъ Христовымъ.

Саме втѣдѣ застукавъ хтѣсь сильно у дверь

— Та ходѣть, ходѣть — нѣчого вамъ стукати, — закричала Настя, кидаячися на стрѣчу новымъ гостямъ.

Въ хату ввалилась цѣла юрба хлопцѣвъ, обыпанихъ снѣгомъ.

— Ну, що, колядовали?... Богато-жъ наколядовали? — почали пытати ихъ.

— Якого тамъ чортового батька! Стали бы мы ще колядувати! Осѣ нашли дуракѣвъ! — гучно реготались хлопцѣи.

— Та чомъ бы й нѣ?

— Та такъ вже! Мы ось краще зъ вами тутъ.. Охъ вы, красувѣ! Ну, приймайте насъ честно, просѣть сѣдати!..

И хлопцѣ стали розмѣщуватись по лавкахъ. Двомъ зъ нихъ навѣтъ не стало мѣся, и вони сѣли на порозѣ, коло дверей.

— Чомусь то хлопцѣ не роздягають ся? — цѣкаво подумала Оксана, розглядаючи знакомі вѣ лица, мѣжъ котрыми бувъ и Петро, що вже найшовъ догѣдну хвильку моргнути на неѣ.

Парубки, выпивши, подякували за всяку закуску, що принесли дѣвчата.

— Нѣ, и навѣтъ не кажи, — сказала до Петра, що просивъ єѣ погуляти зъ нимъ; — се грѣхъ нынѣ гуляти.. Лиши се. Ось мы посидимо ще трохи, та вѣдтакъ и до дому. Краще нехай хто небудь розкаже казку — ось се буде якъ разъ!

— Ну, добре, коли такъ, — згодивъ ся Петро и сѣвши собѣ на стѣль, почавъ щось тамъ розказувати. Инші хлопцѣ закурили люльки. Оксана задумана слѣдила за клубами дыму и чудовалась, чому то Петро нынѣ такой — вона и сама не могла сказати, який вѣтъ саме.

— Чому вѣтъ не скинувъ нѣ кожуха, нѣ шапки? — думала дѣвчина. — И лице єго червоне — видко выпивъ... А очи такі страшнѣ-страшнѣ!..

Оксанѣ здавалось, що дрѣмота обѣймає єѣ. Дымъ зъ люльокъ наповнивъ хату удушливимъ, майже непрозоримъ туманомъ.

— Господи, що се нынѣ усѣ такі чуднѣ! — дивувалась Оксана. — Нѣколи я не бачила ихъ ще такими.

— Оксано, Оксано, дай менѣ медѣвника и сѣмячка сюды! — роздавъ ся тоненькій голосокъ зъ печи.

— Се ты, Гапка? Ще не спишь? — помимо волѣ усмѣхнулась Оксана и, взявши зъ стола трохи ласощѣвъ, положила ихъ у вытягнену руку дѣвчины.

Вона хотѣла вѣдѣйти, але наразъ почувла, що Гапка сильно держить єѣ за рукавъ и тихонко шепче:

— Оксано, ходи-но сюды — скорше, кажу тобѣ, скорше!

— Чого ты хочеш! — нетерпеливо вѣдѣзвалась вона до сестры.

— Поглянь, Оксано, що се таке тамъ пѣдъ лавками.. Бачишь? Та-жь се хвосты, справдѣ хвосты, зовѣмъ такі самі, якъ тамъ, де намальований Страшный Судъ.. у чортѣвъ такі самі..

Оксана сквапливо глянула пѣдъ лавки. И дѣйстно, зъ пѣдъ кожуха кожного хлопця высовувавъ ся мохнатый довгій, чорный хвѣстъ и, звинувшись кѣльцемъ, лежавъ на земли.

— Се чорты! Правду каже Гапка, пропали мы зовѣмъ.. — подумала вона.

Очи єи впились въ Петра — и у єи хлопця зъ пѣдъ кожуха высовувавъ ся довгій-предовгій чорный хвѣстъ и кѣльцемъ лежавъ на земли, якъ у иншихъ.

— Знаєшь, Оксано, що: втѣкаймо! — сказала Гапка, — — справдѣ таки втѣкаймо.

— Та якъ-же утечемо? Бачишь, навѣтъ на порозѣ сидять, проклятуцѣ!

-- Почекай, чуєшь? Се жучокъ, собака, просить ся въ хату. Мы его забули на дворѣ. Ему тамъ зимно... Йди вѣдъ мене — я вже знаю, що робити.

Оксана покѣрно вѣдѣйшла и сѣла коло вѣкна, боязко оглядаючись. А Петро все говоривъ далѣ розпочате нимъ незвычайно цѣкаве оповѣданє. Дѣвчата засумовавшиє мовчали. Жучокъ далѣ пицавъ и шработѣвъ за дверима.

— Оксано, — давъ ся чути голосъ зъ печи, — я забула цуцька на дворѣ.. вѣнъ замерзне! Ой, Окса-но! Чуєшь, цуцькъ пицить, — падькала Гапка — Ходѣмъ за цуцькомъ!



Юліанъ Целевичъ.

— То нехай Оксана и йде за твоєю собакою, а тобѣ чого-жь лѣзти тамъ! — сердито закрицавъ оденъ зъ хлопцѣвъ.

У Оксаны такъ и завмерло сердце.

— Жучокъ не поѣде до мене — вѣнъ мене боить ся, — пояснила вона, дрожачи зъ переляку.

— Веди-жь скорше дурну свою дѣвчину, та глядѣть, вертайте назадъ, чимъ скорше... Десь васъ напало собакъ за собою таскати!

— Нудна-жь ты, Гапко, — навмысне сердилась Оксана, задягаючи сестру и сквапливо хапаючи свѣй власный кожухъ.

— Скорше рухайтесь! Лише иншимъ перешкаджаєте! — сказала Настя.

Оксана взяла сестру за руку, и хлопцѣ, що сидѣли на порозѣ, встали и пропустили ихъ

Ледви тѣлько за дѣвчатами замкнулись дверѣ, вони, перекрестившись кѣлька разѣвъ, стали бѣгти зѣ всѣхъ силъ.

Гапка, тримаючися за руку сестры, анѣ трошки не лишалась за нею. По дорозѣ здавалось имъ, що галузя, немовъ живій руки, хапають ихъ за полы одежи и зривають имъ зъ головъ хустки. Имъ причувалось, що зъ заду за ними чути глухий тупѣтъ, немовъ слѣдомъ за ними летить погоня. Жучокъ, высолопивши языкъ, скакавъ коло нихъ. Вкѣнци вони наткнулись на ворота царини и Оксана впала въ снѣгъ. Вона почувла, що Гапка єѣ стусає и тормосить за плечѣ, але страшенно лѣнивство напало єѣ и не було силы пѣднатись...

Однакъ стусаны були все сильнѣйшій и частѣйшій... Надъ ухомъ пронеслось кѣлька сердитыхъ слѣвъ. Оксана на силу повернула голову, розкрыла очи и...

Свѣтло сходячого сонця ледви проникало въ малесеньке, замерзле вѣкно и падало на суворе лице матери, що нахилилась надъ нею.

— Вставай же, кажу тобѣ! Ото розбѣспалась! Люде вже давно идуть до церкви! И Гапку буди...

Оксана встала. Тѣло єи нило зъ невыгѣдного спаня на вузкѣй и твердѣй лавцѣ. Пѣдъ стѣною, скорчившись, спала Гапка. И розсмѣялась Оксана:

— Приснить ся-жь Богъ зна що! Лише колядки проспала!....

ПЕРЕКЛАДЫ ПАВЛА ГРАБА.

ДУМЫ ЗАСЛАНЦЯ.

[Зъ Омудевскаго].

I.

Не йму я снамъ¹⁾, але бува:
Въ химерныхъ мрїяхъ середъ ночи
Такъ ярко, живо, такъ сплыва
Край незабутній передъ очи.

Кругомъ панує вѣольный трудъ,
Бо то вже край — не край за-
[гнаня, —

На вѣки вѣчний збувъ ся людъ
Години тяжкого конаня

На сны, мовлявъ, не потурай,²⁾—
А радъ я снамъ отымъ безъ мѣры,

Бо мѣцно вѣрую въ свѣй край,
Якъ нецѣ йме дитина вѣры.

II.

Въ далекой, рѣднѣй сторонѣ
Я слухавъ ланцюги одной,
Ихъ стоны въ душу залягли,
Любови змалку налили
До люду вбогого менѣ.

Я не затамлю дѣвѣв отыхъ,
Щобъ звукъ кайданѣвъ трохи
[стихъ;

¹⁾ Не йму я снамъ = не йму я вѣры снамъ. ²⁾ Не потурати = не зважати.

Ночей я навѣтъ не знававъ,
Щобъ суму вѣтъ не навѣвавъ,
Замѣсто чарѣвъ золотыхъ.
Куды-бъ не давсъ, — и доси
[скрѣзь]

Въ ухахъ болючу чую рѣзь;
Увесь дрѣжу, хоча-бъ здалѣкъ
Невольникъ пута проволѣкъ:
Менѣ забрязка нѣбы зблизъ.

И я молю, щобъ тяжкій звукъ,
Мовъ безнадѣйный гробу стукъ,
Пошвыдше стративъ власть свою
Въ моему бѣдному краю, —
Краю невольництва та мукъ.

III.

Божій день — нудьга та зрады;
Почувавшь сердцемъ гидь...
Та зъ якои, братя, рады
Сумувать задалегѣдъ?³⁾

Божій день назустрѣчь муки;
За те стануть розумнѣйшь
Черезъ досвѣдъ нашъ внуки,
Нѣжь батьки були давнѣйшь.
Жизнь — живому; смерть — мо-
[гилѣ];

Въ гору водамъ не текти...
Такъ не тѣмъ, не хижѣи силѣ
Спѣльный трудъ перемогти!

IV.

Вихромъ пѣдъ часъ непогоды
Куда? до насъ здалеки
Пташокъ особнои вроды, —
Жвавѣ та гѣрдѣ пташки!

Скѣльки вже ихъ завитало
Терпѣть лихѣ холоды...
Хугою⁴⁾ слѣдъ замѣтало,
Зносило рухомъ воды.

Скѣлько здобутковъ тѣ гостѣ
Намъ на користъ принесли...
Мы-жь у подяку ихъ костѣ
Въ мерзлѣи землѣ зберегли.

Стужа⁵⁾ далекого краю
Нашихъ гостей не ляка;
Дома ту смѣливу зграю
Швыдко пригода спѣтка.

Здѣймае ся геть хуртовина,
Бурею кине сюды;
Прийме ихъ радо чужина,
Мати ме певнѣи плоды

НИВА.

(Зъ Жадовськои).

Ниво моя, ниво,
Ниво золота!
Стигнешъ ты на сонци,
Налила жита...
Стигнешъ-доспѣваєшь,
Повный колосъ гнешъ,
Тугоньки не чуєшь,
Гѣрко не зѣтхнешъ!
Вѣднеси намъ, вѣгре,
Хмару градову;
Збережи намъ, Боже,
Ниву трудову.

ОСѢНЬ.

(Зъ Тютчева).

Зъ тучѣ безъ устанку
Дрѣбный дощъ пере;
Рядъ калюжь край ганку...
Ажь нудьга бере.
Грабъ похилый плаче
Супроти вѣкна;
Хутѣрь — клантикъ наче
Сѣрого пятна.
Що се осѣнь, що се
Рано такъ прийшла,
Коли сердце просе⁶⁾
Свѣту⁷⁾ и тепла!

ЗИМОВА НОЧЬ.

(Зъ Никитина).

Ясно позирає
Мѣсяць надъ селомъ;
Синѣи огникъ грає
По снѣгу кругомъ.
Промѣнь мѣсяченька
Церкву серебрить;
Хрестъ ѣи звысоченька
Свѣчкою горить.

³⁾ Задалегѣдъ = напередъ. ⁴⁾ Хуга = заверуха снѣгова. ⁵⁾ Стужа = студѣнь, лють. ⁶⁾ Просе = просить. ⁷⁾ Свѣтъ = свѣтло.

Самотно та голо
Посередь села;
Хуртовина вколо
Хаты замела.

Тиша по на двору
Въ улицахъ пустыхъ;
Песъ забивъ ся въ ну ру
На всю нѣчь затихъ.

Помолившись Богу
Спочиває людъ,
Перемѣгъ трѣвогу
И крѣвавый трудъ.

Тѣльки — онъ-де хижка⁸⁾;
Свѣтитъ ся вѣкно,
Тамъ бабуся зъ лѣжка
Не встає давно.

За сирѣтъ гадає, —
Тяжкий жаль бере:
Хто ихъ привитає,
Якъ вона умре?

Дѣтки горопашнї⁹⁾
Двоєчко усѣхъ...
Охъ, мои бѣдашнї,
Хто напярмать¹⁰⁾ ихъ?

Скрѣзь почнуть тинятись,
Пѣдуть у наймы.
Довго пакъ понятись
На лихе зъ людьми?

А вже тамъ дорога
Далѣ поведе:
Позабудуть Бога,
Сорожъ пропаде.

Господи помилуй
Сиротять малыхъ,
Напути, вѣдхилоу
Вѣдъ намѣрѣвъ злыхъ!
У лямнадцѣ мѣднѣй
Тихо тлѣє гнѣтъ,
По вѣконци блѣднѣй
Кидаючи свѣтъ;

Вливши помаленху
Темрявый кутокъ,
Жалѣбницю неньку
И дрѣбныхъ дѣтокъ.

Зъ сѣдала що мочи¹¹⁾
Пѣвень¹²⁾ розкричавъ;
Довгий часъ пѣвночи,
Мертвый часъ почавъ.

Вѣдки — Богъ самъ знає —
Шибеникъ-снѣвѣачъ
Шпарко затинає
Трѣйкою у скачъ.

И въ смутнѣмъ околѣ,
Мерзлѣмъ, якъ снѣги,
Зникъ — и сумъ недолѣ,
И розмай нудьги!

Українська „Улиця“ і москальomanія.

[З подорожій Данила Мордовця по Україні].

„Улиця“ звичайно збираєть ся де небудь за селом, або коли і посеред села, тоді на просторім місці, на майдані, або на леваді. На „улицю“ висипає вся молодіж, найбільш зрелі парубки і дівчата. На улиці більше сьпівають, затинають грища і йде залищанне жвавого парубоцтва до моторної та гарної дівоти. Найчастійше заводять дівчата, і все більше таких пісень, котрі випадає сьпівати у таку пору, — „веснянки“, „Петрівки“, а також і „весільні“. Дівчата сьпівають свої українські пісні, котрі можна найменувати побитовими, звичаєвими, і коли хочете, історичними, через те саме, що инчі з них попереживали цілі віки. І арубоцтво-ж почи-

⁸⁾ Хижка = хатинка. ⁹⁾ Горопашний = нещасний, безталанний, бѣдний

¹⁰⁾ Напярмати = навести [на добру дорогу]. ¹¹⁾ Що мочи = що сили [мѣцьсила]

¹²⁾ Пѣвень = когутъ.

нає тоді супротивне змагання: на злість дівчатам, вони починають співати своїм особнім хором, і доконче московські пісні і найбільше салдатські.

Се справді новина під небом України. Ся нова ява така важна, що хто його зна', до чого воно дійдеть ся. Сила тої новини така, що через неї приспаде, може, українську мову і літературу велике лихо та бездолле.

На „улиці“ майже завсїгди співвають два хори — парубоцький і дівоцький Жіночий хор твердо придержуєть ся народньої, української пісні, а хлопці-парубки пиндючать ся московською культурою і чванять ся тим, що уміють горло драти, якь несамовити на московський лад, коли не

При Данилуці стояла || Калину ломала...

так „Гулял майор молодой“, — або

Ти леті, мой конь, стрелой,
Да й не зупині са,

Коло мілої двора
Да й застанові са.

Коротке слово, вони так калічуть мову, так підлажують ся під московську вимову, та ще так невдачно, сьмішно, що аж волоссе в гору стовбурить ся. Вони підроблюють ся навіть і під московські старосьвіцькі романси, на приклад:

Звук унілой фортепiana || Виряжай тоску мою.

Москалючий парубіка співває так:

Жук у глині, Харко пняой, || Виряжайчко моя!...

Це історичне обмоскалювання перше чинилось поволі і частенько на дуже таки сьмішний кштат; на це вказав з вельми комічної сторони ще Квітка-Основьяненко. Але остаттими роками обмоскалювання йде, видимо, дуже швидким поступом; причиною тому „загальна воїнська повинність“. Відбувши салдатчину, парубок вертаєть ся в своє село з примхою, що ніби то він є висчий, більше освічений від свого брата — хохла і вже погордо веде розмову з „неосвіченими“ парубками та дівчатами.

З тих „освічених“ беруть примір „неосвічені“, а з цих вже навіть і дїтвора, — і обмоскалювання України чинить ся „преблагополучним“ робом.

Нарешті к парубоцьким співам пристають і дівчата, і „улиця“ аж стогне від дужих, сьвіжих голосів та пісень, котрі все більше та більше відбивають ся від української, рідної, історичної мелодії і потопують в морі салдатчини.

Навіть і в розмові хлопці дмуть ся та силкують ся „москалем вирубать“; але це „вирубання“ виходить таким мізерним, таким сьміховищним та неолоадним, що мимохіть нагадують деяких російських панів і паній, силкуючих ся у себе-ж дома, в Росії, мекекекати на душегубній, буцім то французській мові, не згірше „жука в глині“...

Навіть в українську одержу протискалась московщина: смушеву шапку, бриля¹⁾ і свитку випихають міщанський картуз, каф-

¹⁾ Бриль = капелюх.

тан і подбівка; замість корсета — безрукавки, плаhti — черчачки, запаски і сап'янців — городянські спідниці, кохти, ботинки. Щоб показати презирство к своєму братови — неотесаному теплю, „просвещений“ парубок зове його „мужиком, хахлом“.

От куди прямують народні почуття; а яка з сього доля буде української мови і письменности — важко сказати... Та як би там не було, а не хочеть ся, не можна і не слід попустити, щоб та могутня і чаруюча складність мови, котрою сьпівав і писав свої невмирущі твори наш незабутній Шевченко, коли-небудь та загубила свою збавливу, принадну і невідборониму силу задля посьлуху і серця Українця на стільки, на скільки ся складність є чужа серцю і посьлуху московському, — щоб та мова, кажу, на котрій втяг кілька віків говорив і говорить многомільонний народ і котра вже має свою літературу, ізникла з божого сьвіту безслідно.

А що це бездольне з'явище вважаєть ся остатними роками, — так це вже є дійсна правда. Одна тільки утіха є в тім, що ся зара „москалювання“ пристає, як і перше, тільки к козакуючому парубочтву; а раз тільки „парубок“ зробив ся „чоловіком“, то відступаєть ся від сього напущенного москалювання, кидає його

А все-ж таки що там не кажи, як би там парубки не мались на салдатеську постать, як би там не цвенькали „з м ковська“, а „улиця“ зістаєть ся вельми поетичною. Самий елемент „салдатчини“ якоеь то розчиняєть ся тале в українських сьпівах, як крига в теплі. І коли деякі заводять пісню на „гусарський“ лад то і в сій „гусарії“ гучно панує одна нота, вельми знакома всім Українцям, нота любого сьпіву їхньої рідної неньки-України.

Сидячи на танку, я що Божий вечір прислухав ся до дивних сьпівів української „улиці“, з котрими на-взаводи в кущах щebetали срібними дзвониками та гучними вілясками закохані соловейки, а за соловейками — скрекотали по левадах і понад берегом річки Удая жаби, у котрих також почалась своя „улиця“, і котрі завдавали і свій гуртовий концерт. Прислухаючись до цих вечірних сьпівів. я неначе упивав ся якоюсь несказаною солодкою відрадою, якоюсь невимовною втіхою і перелітав геть-геть туди, в ті далечезні краї, де я так недавно поблукав. В душі моїй здіймалась і перед очима малювалась у весь свій зріст та простір величний — величезна картина всього життя сеї-любкої, гарної крихти вселенної, котру ми звемо землею, опукою земною: і у кожному то, подумав я, місци, чи великім, чи малім, — в Мадридї, Севіллї, Гренадї, Неаполї — усюди, усюди, цєї самої хвилини джерелом бє однаковісьньке чарівне, збавливе та безсмертне життя, як і тут, щб так дзвінко гучить в піснях „улиці“.

А коли стихала „улиця“, з салї через відчинені вікна солодким струмнем ринула в темний сад друга мельодия „Stabat mater“; це грала на роялі сама газдиня. Мельодия „Stabat mater“ замінилась другою: „У сусїда хата біла“, а там знову брала гору „улиця“, виразно висьпівуючи:

Мала пічка петрівочка, || Не виспалась моя дівочка.

Та де їй там в Господа виспатись! Почитай, всю ніченьку вона сьпіває, або мліє-умліває в гарячих обіймах свого козаченька: то з „Микитою під ракитою“, то з „дияволком під яворком“, — де-ж тут, скажіте, Бога ради, спати, коли життє огнем і шумовиннєм кипить і клекоче в жилах, а ся тиха українська ніч розливає по всьому тілу якусь солодку млюсть і духоту і якесь драгтовливе отруйне почуттє, котре запалює всю душу зажерливим полум'ям святого кохання. Де-ж тут спати, Боже мій, Боже!

Як зачарований я відходив в свою кімнату і засипав солодким, блаженним сном, заколиханий срібними дробушечками соловейка і лунаючою в душі моїй мєльодією:

Мала нічка петрівочка, || Не виспалась моя дівочка...

Цезар Білило.

ЕВГЕН ГРЕБІНКА,

український письменник.

Написав

ВАСИЛЬ ЧАИЧЕНКО.

1. ДОМА.

На Вкраїні, у Полтавщині, на селі, у небагатого панка, у Павла Гребінки, народив ся 21 січня р. 1812 син Евген.

Проминуло кілька років.

Підріс Евген і став з нього хлопчик невеличкий Мати та батько Евгенові коло господарства впадають, а Евген бігає. Вибіжить з хати. гляне округи і всьміхнеть ся радісно. Сонце сяє, пташки щєбечуть, квітки пахнуть, річка плеще, ліс шумить — весело. Он хлопці-мужичата бігають. Вони батькові крепаки, бо в Евгенового батька пятьдесять душ крепаків. Та Евген на те не зважає: він ще дитина і йому просто хочеть ся грати ся¹⁾. Він біжить до хлопців, хлюпоцеть ся з ними у річці, грієть ся на сонці, бігає по лісах, рве квітки або дере сорочачі яйця.

Набігав ся Евген за день, а ще йому мало. Він заходжуєть ся²⁾ коло своєї няньки.

— Нянько, голубко, — скажіте казки!

Нянька багато знає казок та все таких гарних. І оце ляже Евген уже спати, але то не спати, а няньчиних казок слухати. І починає нянька оповідати:

— У якомусь царстві, у якомусь гетьманстві був собі князь та княгиня і було в них три сини...

І ото розповідає нянька, як ті три сини стрілками стріляли і кождий так собі подружже³⁾ знайшов, а найменчий син за себе жабу зелену взяв... Докаже сю казку, тоді другої починає: про

¹⁾ Грати ся = бавити ся. ²⁾ Заходжувати ся = примилувати ся. ³⁾ Подружже = жінка.

„Яйце-райце“ або про „Телесика“ або „Про пана Коцького“ або ще про кого. Багато, багато казок уміє розказувати нянька, а Євген слухає йс ловечка не промине. І так слуха аж доти, поки сон його зможе. Набігаєть ся за днь та як уже засне — спить як убитий.

А от ще цікаво — кобзарів слухати. Не часто Євгенови трапляєть ся їх чути, але буває. Старий кобзарь сліпий сидить під хатою, люди його обступили. І Євген туди прибіг, пролазить поміж людьми ближче, щоб краще чути. Торкаєть ся кобзар руками до струн бандурних і тихо дзвенять струни. А сам кобзар старим тремтячим голосом сьпіває сумну-сумну думу про те, як три брати з неволі турецької-бусурменської втікали, в степу погибали. І течуть у кобзаря з старих невидющих очий сльози, і течуть сльози у людей, що слухають, і у Євгена те-ж...

І все це: і сьвіт Божий красний та ясний, і казки няньчині цікаві, і думи кобзареві сумні, усе те лягає на душу хлопчикови. І бачить хлопчик, що гарно навкруги, що ласкаві до нього люди. І він сам робить ся гарним, добрим та ласкавим. І він починає любити свій гарний рідний край і своїх людей.

Слухає Євген казку, мудру або думу сумовиту і думає:

Гарно! От гарно!

І йому самому мов хочеть ся вгадати щось таке гарне-гарне як казка або як дума. І у нього в дитячій голові вже починають снувати ся якісь думки, починають складати ся якісь складання...

Але не самі казки та думи зацікавлюють Євгена. Зацікавлює його й книжка. Як це батько читає? — тільки гляне, зараз і розбере? А Євген хоч скільки дивить ся — нічого не розбирає. Правда, він ще малий, йому тільки пять років. За те він сяде часом долі⁴) і щось малює, малює на помості крейдою. Спитаєть ся хто:

— А що то ти робиш?

А хлопець відмовляє:

— Літери пишу!

А там літери такі, що не розбереш, чи то літера, чи звір.

Засьмієть ся батько та й каже:

— Треба тебе навчити читати. Хочеш?

Євген, звісно, хоче. Почав учить ся, незабаром і навчив ся: шести років уже й читає путяще⁵). Треба вчити ся далі, і батько знайшов Євгенови вчителя спершу одного, а потім, після того, другого. Обидва вчителі трапились гарні, розумні. Вони вміли Євгена вчити і вчиттем⁶) зацікавити. Та це й не важко було, бо й сам Євген до вчиття дуже охочий. А ще охочійший до читання. Тепер уже нянька не розказує йому казок що вечора. Скоро ляже Євген на ліжку, зараз бере книгу в руки і читає хто-й зна поки. Аж мати сердить ся.

— Буде тобі, — каже, — читати! Хворий будеш.

А батько радіє з Євгена, каже:

4) Долі = на землі. 5) Путяще = до путя, гарно, добре. 6) Вчитте = наука.

— Оцей у мене розумник буде. Нічого я не бажаю, аби він професором зробивсь.

А професор — це вчитель у найвищій школі, де найбільших наук вчать.

Ну, до професорованя ще далеко. — за те батько і тепер буває часом радий сином розумним перед людьми похвалити ся. Одного разу заїхав до його батюшка, отець Іван, а він просить, щоб той прислав йому „Діяння апостольські“. А се на те, щоб Євген дома добре вивчив ся, що треба гарно читати, а тоді щоб уже в церкві те прочитав на службі Божій. щоб люди бачили, що павський син уже письменний.

— А без сього показування, — говорить батько, — народ не зважає на сього (на Євгена).

І прочитав Євген апостола у церкві. Тільки як довело ся читати, то так засоромив ся й злякав ся, що ледві міг читати. Але се тільки спершу, а потім так насмілився, що читав апостола завжди добре.

Євгенови легко вчити ся, бо память добру мав. А цікавий такий, що вчитель часом не поспішить ся відмовляти на його питання. Найбільше-ж цікавив ся він рідним краєм. Любив Євген свої луки, поля і ліси та ріки, любив своїх людей, що були до нього такі добрі. Любив він це все, сам не помічаючи того, що любить. А як дізнався, що є інші краї — не такі, як наш, є і інші люди, не такі, як наші, — тоді тільки зрозумів він, що з усіх країв найлюбійший йому рідний край; а з усіх людей найрідніші йому свої люди. Дізнався він дещо і про те, як у старовину на Україні було, і зацікавив ся цим дуже. Усе було розпитуєть ся у вчителя про козаків та про гетьманів українських. Тоді книжок писаних доброю українською мовою було всього чотири. Одна з тих книжок потрапила й Євгенови до рук. Се була „Енеїда“, що написав Іван Котляревський. І як же зрадив хлопець, як почав читати книгу рідною мовою! „Енеїда“ так зацікавила його, що він довго не покладав її, кілька разів перечитав і все балакав про неї. Так Євген Гребінка ще змалечку вчив ся любити рідний край. Не багато було такого, що могло його направити до тої любови, та в кого добре та щире серце, тому не багато й треба. щоб полюбити. А в Євгена було серце і щире, і добре до всіх людей, а до рідного краю найбільше.

Виріс уже Євген. Йому тепер тринадцять років. Гарний, чепурний хлопчик, з веселими ласкавими очима, з кучерявим волоссям. Мати його любить найбільш за всіх дітей, батько те-ж хвалить ся завжди ним; другі люди те-ж його люблять. І це не диво, бо в Євгена добре серце і Євген радий усякому добро зробити і тим прихиляє до себе усіх людей. І гарно, легко жити Євгенови...

2. У ШКОЛІ.

Але-ж незабаром довелось зазнати Євгенови й горя. Як стало йому тринадцять років, батько наваживсь відвезти його в місто

Ніжин і віддати там вчити ся у ліцей. А ліцей це була така більша школа, як гімназія.

Сумує Евген, не хочеть ся їхати з дому. Але ж нічого тут не поробиш, — прийшов і той день, що треба було їхати. Зранку ще Евген усе слободу вибігав, по всіх закуточках був — усе прощав ся з рідною місцинею. Після обіду треба було виїздити. Сумний був той обід Евгенови.. Прощаючись мати казала йому:

— Не сумуй, сивку, не журись! Там тобі не погано буде, та й я швидко приїду до тебе.

І довго вмовляла та жадувала Евгена ще й цукерків на дорогу дала. Нарешті виїхали батько з сином у Ніжин, а за кілька день Евгена вже прийнято в той ліцей.

І ось він у ліцею. Його ввели і кинули в тому величезному будинкови. Все незнайомі обличчя, все такі страшні та сурові здають ся учителі; усе таке неласкаве, таке похмуре. Батько поїхав до дому.

Евген підійшов до вікна. Вікно було аж на третьому поверсі. Нижче червоніли покрівлі на маленьких будиночках, далі рівно простягла ся улица, за нею гайок, а там — Боже мій милий, — рівний степ, а по ньому звивав ся шлях до дому!..

Засумував бідолашний Евген Гребінка. Та не сам він тут сумував, — були ще в ліцею такі, що журили ся за домівкою⁷⁾. І ото з одним таким зараз потоваришував Евген. Вони оповідали один одному про своє горе, розважали один одного. Товариш казав:

— Так не може бути! Ліцей невідмінно мусить згоріти. Мусить згоріти, бо в ньому багато безщасних. Вони журять ся по рідній домівці так, як і ми. І повинен ліцей згоріти. А як він згорить, ми знов поїдемо до дому.

І які вони раді були обидва сій думці! Евген що дня лягав спати так, що спершу гарненько поскладає і позв'язує свої книжки та одержу, — це на те, щоб зараз-же бігти, як почнеть ся пожежа⁸⁾. І оце було лежить, не спить, прислухаєть ся. І здаєть ся йому що хтось пішов, що ось неначе димом запахло. Швидко заколотить ся у Евгена серце, голова запалає. Жде він, жде, що ось-ось займеть ся, ось закричать, забігають люди, кинуть ся гасити, ось огонь розлілеть ся по всіх світлицях..

Жде.. Але понуро стоять у темряві муровані стіни у величезному будинкови, і огонь їх не обнімає, і ніхто не прокидаєть ся — хіба зрідка стукне десь вікно не зачинене, або сторож школьний, важко гупаючи чобітьми пройде аж на другому краю будинку, і знов усе тихо, тихо.. так і схочеть ся спати!

І що дня аж місяць так робив Евген. Та ліцей усе не горів, а Евген усе дужче та дужче до нього звивав. І як трохи звик, не став одержу та книжок звязувати, не став пожежі дожидати ся. А далі і зовсім зробило ся йому в ліцею так, як дома.

З товаришами Евген поладнав скоро. Та й диво було з ним

⁷⁾ Домівка = дім. ⁸⁾ Пожежа = пожежа.

не поладнати. Завсїгди він був веселий, завсїгди сьмієть ся, з таким гарним обличчєм розумним з кучерявою головою. До сварок не охочий зовсїм, а більше дбає про те, щоб товаришови догодити, кому добро зробити. Тим усї його люблять — товариші і вчителї. Вчить ся він залюбки⁹⁾, а ще дуже любить читати, а ще й писати, складати де-що своє почав. В лїцею хлопці прихильні були до літератури (до письменства), тим часом заходжувались видавати задля своїх товаришів писанї журналі. Що місяця там або що тижня випускали писану книжку, а в нїй вірші й оповідання і всячина — і все те писали самі школярї. Гребінка те-ж заходив ся це робити і почав видавати тижньовикá себ-то : — що тижня випускав писану книжку з усякими складаннями. Де-що йому товариші давали з своїх писаннїв, так він туди містив, а найбільше там усе були його власні складання та компонування — і віршом і прозою. А другий його товариш і собі почав журнал видавати, — так Гребінка й там пособляв¹⁰⁾ і дуже багато до того журналу давав йому своїх творів.

Тодї в лїцею вчили хлопців писати вірші. Вчителї велїли хлопцям в ті часи, як не вчили ся, писати вірші, і потім подавати собі на прогляд. То инший школяр морочить ся дуже довго з тими віршами, а як який, то й зовсїм не напише. А в Гребінки вже зроду така кебета, що йому се не важко — зараз сїв та й написав та ще й гарно.

Але одного разу й він не написав віршів. Звелїв учитель школярам, щоб на завтра вірші понаписували. Гребінка й забув їх з вечора написати. А другого дня заспав, устав пізно — не встиг нічого зробити, а вже дзвоник дзвонить, щоб іти у клясу і вірші треба нести. А їх-же нема! Що тут робити? Коли гляне, аж на столї книга лежить — та, що він читав з вечора. А в книзі гарні вірші російського поета Козлова, звать ся „Вечірній дзвін“. Гребінка швиденько переписав їх, підписавсь, що наче це він їх написав, побіг у клясу та й віддав ті вірші вчителеві мов свої. Вчитель позабирав вірші від усїх школярів, дома переглядїв, що треба посправляв, і тоді знову назад школярам віддав.

Гребінка тоді жив уже не в лїцею, а нарізно, на квартирі в одній хатцї. Зараз коло нього, через тин, жив другий вчитель Гребінчин. Він дуже любив Евгена, а Евген його. Ото тільки побідав Евген зараз через тин¹¹⁾ стриб і прибігає до вчителя. Він часто до нього бігав. Прибїжить — набалакає, насьмієть ся повну хату. І тепер так. А далї каже :

— А показати вам штучку?

Вчитель каже :

— Покажи, голубе!

А Евген :

— А нікому не скажете?

Вчитель говорить :

— Хіба що там таке? Звісно, як що можна, не скажу.

А Гребінка просить :

⁹⁾ Залюбки = з охотою. ¹⁰⁾ Пособляти = помагати. ¹¹⁾ Тин = пліт.

— Будьте ласкаві, не кажіть нікому!

Та й витягає з кишені папірця і дає вчителєви. Подививсь той, аж се ті вірші, що Гребінка вчителєви подавав. Був той вчитель старий уже. Колись він може й багато знав, та позабував, а нового нічого не читав і не знав. Він думав, що й справді се Гребінка вірші написав. Вірші були дуже гарні і таких Гребінка не міг написати. Але старий вчитель познаходив там безліч помилок і все почеркав та поперецправляв та ще й написав на при кінци: нічого собі!

Прочитали це та й зареготали ся — і вчитель, і Гребінка. Реготали ся довго, аж сльози котили ся. Як нареготали ся до сходу, тоді Гребінка розповідав, як се воно стало ся.

Все вчитте в ліцею було і ті вірші всі писали ся, звісно, по-московському. Та й в тих журналах, що Гребінка з товаришом видавав, писання те-ж були мабуть московські. Та тільки Гребінка не відбивавсь і від рідного. Він любив свою мову, свій рідний край і писав і по-українському. Жив він на квартирі не сам, а удвох з одним товаришом, на прізвище Атанасєвнм. У сього товариша батько був Москаль, а мати Українка. Мабуть Гребінка і його прихилив до того, щоб писати по-українському. Атанасєв як виріс, то зробивсь письменником і хоч писав по московському, але й по українському видав книжку гарненьких віршів. Книжка та зветь ся: „Що було на серці“.

Сам же Гребінка тим часом писав усячину. У ліцею ще почав він перекладати по-українському поему російського поета Пушкіна, що звала ся „Полтава“. Перекладати сю штуку дуже важко¹²⁾, а Гребінка ще не вмів добре сього робити, — тим переклад вийшов не зовсім гарний.

Так жив та вчивсь Гребінка у ліцею шість років, а року 1831 довчивсь, вийшов з ліцею і зробивсь вільною людиною.

III. БАЙКИ.

Як вийшов Гребінка з ліцею, то пішов до війська, але незабаром кинув його і р. 1834 подавсь аж до Петербурга і там знайшов собі службу у „комісії духовних шкіл“.

Увесь цей час Гребінка не покидав писати. Року 1831 він надрукував один уривок з свого перекладу „Полтава“, а р. 1833 другий з його уривок та ще й дві українських байки. На сьому він не спинив ся і почав писати байки. Він їх написав стільки, що р. 1834 видав їх нарізною¹³⁾ книжечкою. Байки сі дуже гарні і кращих байок українських, від Гребінчиних нема. Та й сам Гребінка кращого від своїх байок нічого не написав.

Байка не казка. В байці письменник каже про звіврів або там про птахів. Він оповідає, як і що вони роблять. А треба розуміти так, що це не про звіврів чи про птахів, а про людей. Ось візьмемо Гребінчину байку:

¹²⁾ Важко = тяжко. ¹³⁾ Нарізний = окремих.

Сонце та вітер.

Из вітром сонечко розгугорило¹⁴⁾ мову
 Про силу, бачите, хто з них моцніший був,
 Звичайно за слівцем балакали по слову,
 А далі вітер так на заклад навернув:
 „Чи бачиш, їде ген собі козак по полю?
 Як цупко він напаяв на плечі кобеняк!
 Хто зірве з пліч його до долу,
 Хай буде той уже, моцак.“
 — „Іносе, дми собі!“ — так сонечко сказало;
 І вітер шпарко полетів.
 На дворі дуже сумно стало,
 По небу хмари скрізь погнало,
 А вітер по землі, крий Боже, заревів,
 Наліг на козака, одержу з нього цупить.
 Зігнув ся на кони козак,
 До себе горне кобеняк,
 Та знай нагайкою по ребрах шкапу лупить.
 Хуртовина назад бідачу пре,
 За поли смикає, відлогу з пліч гирює,
 Аж шлях курить, трава в степу хвилює,
 А все одержу не здере.
 Дув, дув, аж потім весь облив ся,
 Из моци вибив ся, сердешний набік плить!
 Ось розгуляло ся і сонце з хмари блись,
 Мов Божий мир і знову народив ся.
 Козак перехрестив ся,
 Кобилку зараз зупинив,
 Бо страх горюшну заморив,
 Поплів ся стежкою ходою потихеньку.
 А сонце гріє все та гріє помаленьку,
 Угріло Божий сьвіт, почув тепло козак
 Та й скинув кобеняк.

Тут казано про сонце та про вітер, а треба розуміти про лю-
 дий. Сонце та вітер сперечали ся про те, хто з них дужчий. І ви-
 явилось, що не вітер дужчий, а сонце, бо не вітер скинув з козака
 кобеняк, а сонце. Вітер сердив ся, лютував, свіломіць хотів зірвати
 з козака одержу, зло йому зробити Але вітрова злість не подужала
 козака. Вітер нічого не зробив. — Сонце-ж було ласкаве. Воно
 зробило добро, нагріло козака. Козак тоді скинув одержу. Вітрове
 зло нічого не вдіяло, а сонцеве добро подужало. Ото й виходить,
 що добро має силу більшу ніж зло. Добрий чоловік може
 більше зробити, ніж злий. Виходить, що написано про вітер та
 про сонце, а треба розуміти про людий: вітер се така людина,
 що має силу і своєю силою величаєть ся і хоче силоміць злом
 присилувати інших людий робити те, що йому хочеть ся; а сонце
 — се така людина, що усяке діло робить добром Оце й наука
 з сеї байки.

¹⁴⁾ Розгугорити мову = завести мову, забалакати.

Байки навчають. Як читавш байку, то треба не забувати, що в байці кажесть ся: „на догад бураків, щоб капусти дали“ Треба розбирати, до чого воно писано і чого ся байка навчає. Тоді буде з того користь тому, що чита'.

Ось ще байка Гребінчина:

Ведмежий суд.

Лисичка подала у суд таку бумагу¹⁵⁾
 Що бачила вона, як попеластий віл
 На панській винниці пив, як мошенник¹⁶⁾, брагу
 Їв сіно і овес, і сіль.
 Суддею був ведмідь, вовки були підсудки,
 Давай вони його по своєму судить
 Трохи не цілі сутки!¹⁷⁾
 „Як можна гріх такий зробіть!
 Воно було-б зовсім не диво,
 Коли-б він їв собі м'ясиво!“ —
 Ведмідь сердито став ревіть...
 — „А то він сіно їв!“ — вовки завили.
 Віл щось почав був говорити,
 Та судді річ його з початку перебили, —
 Бо він ситенький був, — і так опреділили,
 І приказали записать:
 „Понеже віл признав ся попеластий,
 Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласти,
 То за такі гріхи його четвертувать
 І м'ясо роздрать суддям на рівні часті, —
 Лисиці-ж — ратиці віддять.

В сій байці Гребінка описує неправий суд. Перше: хто вола судив? Ведмідь та вовки. Це такі судді, що й без суда зараз ладні¹⁸⁾ того безщасного вола ззісти. Це так буває не тільки в суді, а й в громадї, що часом діло рішають такі люди, що їм самим з того користь буде, то вони так його й рішають, щоб не правду пошанувати, а свої кишені напхати. Так і ведмідь з вовками. Усеї провини волової тільки й того, що він сіно їв. Ведмідь знає, що воли звичайно сіно їдять, і що лисиця по дурному вола позива, та йому про се байдуже — аби було до чого прискипати ся. Так він і каже, що це гріх великий сіно їсти, а то як би віл других тварин роздирав та м'ясиво їв, то се було-б нічого. Тут уже видно, який присуд буде. „Понеже віл признав ся попеластий...“ кажуть судді, — а віл той бідолашний і не думав признавати ся, судді й балакати йому не дали, бо він ситенький був, то їм і кортіло швидче його ззісти. То й ззіли. Та тільки одно горе: лисиці самі ратиці дали. А вона-ж то сподівала ся, що їй м'яся дадуть! На те вона й позивала вола. Та від таких суддів, як сі, того не сподівайсь! І зостала ся лисиця без нічого. Це буває так і з людьми, що який поганець набреше на неповинного чоловіка якому началь-

¹⁵⁾ Бумага = папір, ¹⁶⁾ Мошенник = злодій, ¹⁷⁾ Сутки = доба (24 годин),
¹⁸⁾ Ладен = готовий.

никови або що, набреше думає: його покарають, а міні з того користь буде. То часом з ним і зроблять так, як ведмідь та вовки з лисицею. Та це ще й добре! Бо таким поганцям, що на неповних набріхують треба-б кари доброї завдати.

Третя байка Гребінчина:

Лебідь та гуси.

На ставі пишно лебідь плив,
А гуси сірії край нього поринали.
„Хиба отцей біляк вас з глуду звів?“
Один гусак загомнів:
„Чого ви, братця, так баньки повитріщали?
Ми попеласті всі, а він один між нас
Своє пендючить піре біле!
Коли-б ви тільки захотіли,
Щоб разом стало будь вся бєседа¹⁵⁾ взялась, —
Ми-б панича сього як раз перемастили.“
І завелась на ставі герготня,
Гусине діло закипіло:
Таскають грязь і глей¹⁶⁾ до дна
Та мажуть лебедя, щоб піре посіріло.
Обмазали крўгом і галас трохи стих;
А лебідь плись на дно і випурнув як сніг.

Гусям досадно, що вони сірі не білі, а лебідь білий, чистий. Вони хотіли-б, щоб і лебідь був такий, як вони. На те й почали його умазувати. — Оце так саме й погані люди. Трапить ся гарній чесній людині бути самій поміж поганими та нечесними. Поганим людям не подобаєть ся, що та людина гарна. Вони й почнуть на неї набріхувати усяке погане, щоб люди подумали, що й та людина така саме негарна, як і вони. Так як гуси грязюкою лебідя мазали, так і вони гарну людину каляють своїми брехнями. Та тільки хоч і мазали гуси лебідя, а лебідь сполоснувь і знов білий як сніг зробив ся. Так і з чесною гарною людиною. Хоч і брешуть на неї, хоч і кажуть усяке погане, але гарна, чесна людина з того не споганїє і буде така гарна як і була.

Четверта байка:

Я Ч М І Н Ь.

СИН.

Скажи міні, будь ласкав, тату,
Чого ячмінь наш так поріє,
Що колосків прямих я бачу тут багато,
А деякі зовсім схилили ся униз,
Мов ми, неграмотні, перед великим паном,
Мов перед судовим на стійці козаки?

БАТЬКО.

Отті прямиї колоски
Зовсім пустїсїнькі, ростуть на ниві даром, —

¹⁵⁾ Бєседа = компанія. ¹⁶⁾ Глей = глина.

Котрі-ж поклякнули, — то Божа благодать,
Їх зерно гне, вони нас мусять годувать

СИН.

Того-ж то голову до неба зволить драть
Наш писар волосний, Онисько Харчовитий!
Аж він, бачу...

БАТЬКО.

Мовчи! почують — будеш битий.

Порожні колоски задирали голови, а повні — ні. Так і люди.
У кого голова порожня дурна, той дере вгору носа і величаєть ся
перед людьми. А розумна людина сього не робить. І по сьому мо-
жна відрізнити дурня від розумної людини. Так і син відрізнив
і побачив, що писар дурний, та батко недав казати:

— Мовчи! почують — будеш битий!

Тут, бач, казано про писаря, а треба розуміти про більших
людей; то, звісно, у людей тепер такі порядки, що правди не по-
любляють, та ще й б'ють за неї.

Будяк та конопличка.

„Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш?“

На конопличку в степу будяк гукав.

— „Да як рости міні? І сам здоров ти знаєш,
Що землю в мене ти зпід корінця забрав.“ —

Бува' і чоловік сьому колючці пара:

Людій товче та й жде, щоб хто його кохав!

Я бачив сам таких і може-б показав,

Та цур йому! боюсь: розсерджу комісара.

Сю байку відразу можна зрозуміти і багато до дечого можна
її прикладати. От наприклад так саме гукають на нашу Україну-
Русь ті, що нас товчуть, кажуть, що наче-б то ми їх у боки пха-
ємо. А вони те забули, що нам від них життя нема. На таких на-
ших гнобителів і Гребінка своєю байкою натякає; та тільки ті
гнобителі ще велику силу мають, не можна було просто на них
сказати, тим Гребінка й каже:

Я бачив сам таких і може-б показав,

Та цур йому! боюсь: розсерджу комісара!

Вовк і огонь.

У лісі хтось розклав огонь.

Будо то в осені вже пізно;

Великий холод був, вітри шуміли різно

І біла ожеледь, і сніг ішов либонь;

Так мабуть чоловік біля багаття¹⁷⁾ грів ся,

Та ідучи й покинув так його.

Аж ось не знаю я того,

Як сїрий вовк тут опинив ся.

¹⁷⁾ Багаття = огонь.

Обмерз, забовтав ся, мабуть три дні не їв;
 Дріжить, як мокрий хорт, зубами знай цокоче.
 Звїрюка до огню підскочив,
 Підскочив, озирнувся, мов торопленнї сїв,
 Бо зроду вперше він огонь уздрїв.
 Сидить і сам собі радїє,
 Що смух його огонь, мов лїтом сонце, грїє.
 І став він обтавать,¹⁸⁾ аж пара з шерети йде.
 Із льоду бурульки, що знай кругом бряжчали,
 Уже зовсїм пообпадали.
 Він до огню то рило підведе,
 То лапу коло жару сушить,
 То біля полумя кудлатий хвіст обтрусить.
 Уже огонь не став його лякати.
 Звїрюка думає: „Чого його боять ся?
 Зо мною він як панібрат.“
 Ось нічка утїкла, мов стало розсвїтати,
 Мов почало на свїт благословлять ся!
 „Пора, — вовк думає, — у лози утїкати!
 Ну щоб собі іти? Ні, треба попрощати ся:“
 Скажений захотїв огонь поцілувати,
 І тїлько що простяг своє в багаттє рило,
 А полумя його до щенту обсмалило.

Мій батько так казав: „З панамї добре жити,
 Водить ся з ними хай тобі Господь поможе,
 Із ними можна їсти й пити,
 А цілувати їх — крий нас Боже!“

І сю байку зараз видко до чого вона є. Вона каже проти тих наших людцїв, що лїзли в пани та за панські присмаки радї були-б і душу свою віддати. Можна її прикласти і до нашого українсько-руського народу. Живемо ми поміж другими народами. Ладнаймо¹⁹⁾ з ними бо інакше не можна жити поміж людьми, але не треба віддавати їм свою душу, бо з того тїльки зло вийде. Не треба Русинови-Українцєви запобігати нічим там ласки, а най він собі Русиною буде і братаєть ся з своїми тїльки і від своїх тїльки дожидає ласки.

Та всїх байок тут не напишеш, бо це було-б дуже довго: всїх байок Гребінка написав двадцять сїм. А їх треба кожному прочитати, а дещо й вивчити, щоб знати завсїгди, бо ті байки дуже гарні і з них добра є наука.

Як видав Гребінка свої байки, то всїм землякам вони дуже сподобали ся, всї їх залюбки читали. Гребінку почали земляки знати і він з того часу велавив ся.

IV. ОСТАННІ РОКИ.

Року 1836 видав Гребінка увесь свій переклад Пушкинової „Полтави“. Та землякам не дуже він сподобав ся та й сама та

¹⁸⁾ Обтавати = розтаювати. ¹⁹⁾ Ладнати = в згодї жити, годитись.

Пушкинова поема не дуже подобала ся. Року 1838 він кинув свою службу і зробив ся вчителем у військовій гімназії, — він учив тих хлопців, що на офіцерів учили ся. Писати він не покидав. Тільки-ж українських журналів не було, а російські журнали по-українському не хотіли друкувати. Гребінка мусів писати по-російському і писав вірші та оповідання. В них він здебільшого описував Україну та свій народ і оступавсь за простих людий-крепаків. Та сі вірші та оповідання були далеко не такі гарні, як байки. Се тим, що писав Гребінка чужою мовою. Як пишеш своєю, то почування вільно виливають ся тобі з душі: що на серці є, те й напишеш. А як пишеш чужою мовою, то чужа мова прохолоджує душу і писання робить ся не таке щире і не таке гарне. Та й більше у Гребінки до байок талану було, ніж до оповіданнів.

Року 1838 Гребінка намислив видати збірку з українських творів. Треба було назбирати творів від українських письменників. Гребінка хотів мати який твір від українського письменника Квітки. (Квітки він ніколи не бачив, а тільки читав його писання.) Гребінка написав до нього такого листа:

„Давно, дуже давно я вас знаю, добродію; не один раз я відводив душу, балакаючи з Вами, не раз плакав від щирого серця, слухаючи ваших казок, або реготавсь, як той козак до не змогу — от що! А ви сього й не знаєте! Ще недавно отце я вам казав, та й не я один, а всі наші — превелике спасибі за Козир-дівку (це так повість Квітчина звала ся); з біса десь була гарна дівчина. Я читав ваше-ж таки рукописне у цензурі; прочитав, та аж облизавсь! Та й подумав: Господи мій милостивий! як то народ пише гарно по нашому, і чом от у тії журнали нічого такого не беруть? А далі згадав, що і у мене є зо дві, чи зо три приказок, та є знайомий чоловік Котляревський та ще може до два таких, що пишуть християнською мовою (се-б то по-українському а не по московському) та й кажу собі: а нехай я поклонюсь добрим людям, та зберу невеличквий „Збірничок“ — нехай собі ходить по білому світови, най потїма добрих людий? Еге, так? Так я до вас з прошенням: будьте ласкаві, паве Грицьку, пришліте який небудь кáзень — люблящому і почитающому вас Е. Гребінці. Чи не збудете чого українського у Гулака-Артемовського?‘

Квітка був дуже радий пособити Гребінці. Він написав йому, що пришло до збірника свою повість „Сердешну Оксану“. Потім Квітка писав, що було-б гарно, як би видавати український журнал.

Гребінка написав йому на це, що один петербурський письменник згоджуєть ся видавати український журнал і доглядати ме за цим ділом Гребінка. Гребінці дуже хотїло ся сього і він трохи згодом писав Квітці:

„Хіба-ж я коли діла цуравсь? Я й сам свиту зняв-би та робив-би, аби було що. Журнал повинен бути під моїм доглядом, бо я трохи тямлю чоловічеську мову. Ми мусимо зробити чотири книжки: першу у мартї, другу у кінці мая, або у червні, третю к Семену, або к Воздвиженню а четверту у Пилипівку, геть туди к Різду, після Сави або Зачаття. А ще тут є у мене один земляк, Шев-

ченко, — що то за завзятий писати вірші, то нехай йому сей та той! Як що напише, тільки цмокни та вдар руками об поли! Він міні дав гарних стихів на „Збірник“. — Потім Гребінка пише про те, що треба Квітці присилати у той журнал.

Та тільки на лихо той петербургський письменник, що обіцявсь давати гроші на український журнал, мабуть потім не схотів сього робити, або може ще чого — тільки вкраїнського того журналу не видавано. А тим часом Гребінці вже чимало дечого поприсилано на новий український журнал від усяких українських письменників. Усе те Гребінка зібрав до купи і року 1841 видав одною книжечкою, назвавши ту книжку „Ластівка“. Це був перший український збірник. В йому надруковано було твори найбільших



Евгенъ Гребінка.

тодішних письменників: самого Гребінки, Левка Боровиковського, Квітчині, Котляревського, Кулішеві, Шевченкові, Чужбинського та інших. Книжка ся повинна була зробити чимало добра українській літературі. За неї, так саме, як і за свої байки, Гребінка заробив від усіх своїх земляків великої дяки, бо книжка ся посувала наперед українську літературу, прихилила до неї і читачів і письменників.

Гребінці давно хотіло ся побачити ся з Квіткою та побалакати з ним. Як їхав Гребінка з Петербурга на Україну (мабуть р. 1843), то заїхав він і в Харків до Квітки. Квітка жив не в самому Харкові, а коло Харкова, на селі Основа. (Тим Квітка на своїх писаннях підписував ся Основяненко). Їхавши з Харкова на Основу, Гребінка все балакав з почтарем про Квітку. Як

приїхали на Основу, то підїхали до будиночку, що в ньому Квітка жив. Дивить ся Гребінка — вікно відчинене, а біля вікна старий чоловік сидить та читає книгу. Гребінка й питаєть ся:

— А чи дома пан Основяненко?

А далі роздививсь, — аж се Квітка й є, — тоді як скрикне:

— Здоров, батьку Грицьку!

Квітка не поспішаючись положив книгу, перехилив ся з вікна та й питаєть ся.

— А чи не Гребіночка?

— Вона, вона! — каже Гребінка.

Квітка зрадів дуже і повів Гребінку у хату. Скільки день прогостював Гребінка в Квітки, і дуже один одного вони улюбили.

Опріч Квітки Гребінка був знайомий і з другими українськими письменниками, а поміж ними й з Шевченком і мабуть пособляв Шевченкови придбати більшу освіту. Про Гребінку можна сказати, що він змалечку щиро любив свій рідний край і робив йому на користь, як міг. Правда, це Гребінка не гарно зробив, що писав по-московському, а по-українському мало. Вадавши р. 1841 „Ластівку“, він уже, здаєть ся, нічого по-українському не писав. Се недобре. Але-ж треба згадати й те, що тоді, як починав Гребінка працювати, то затого зовсім не було української літератури. Як видав Гребінка свої байки, то тоді тільки який десяток українських книжок був. Українських журналів, щоб друкувати українські писання, не було, а в російські затягано Гребінку і дуже його часом хвалено. А за українські писання Українців більше лаяно, ніж хвалено. Лаяли Москалі, лаяли й свої пани-зрадники. Вони самі помоскалились, то хотіли й усю Україну помоскалити. Вони гордували всім рідним українським Вони так саме гордували й мужиками, що вдержали українську мову й звичаї. І пани звали все українське мужичим, а самі, як дурна отара пхали ся в Москалі. От серед таких людей доводило ся жити Гребінці. Не диво-ж, що він не вдержавсь на українській постаті.

Гребінка був дуже гарна людина і його всі і дорослі і малі дуже любили. У Петербурзі він оженив ся, придбав багато знайомих. Він був дуже гостинний та щирий господар. Земляки любили ходити до нього у гостину. Він кожного привітає, кожного розважить, бо сам був завжди добрий та веселий. Ніхто з тих людей, що знав Гребінку, ніколи не міг сказати про нього ні одного злого слова. Усі його хвалили.

Гарно поводив ся Гребінка і з своїми школярами. Школярі його дуже любили. Він був завжди до них добрий, ласкавий і не карав їх. А як що хто вже дуже дошкуляв йому своїми пустощами, то він тому тільки скаже:

— Ви хорі — вам-би треба до лікаря.

То той школяр засоромить ся так, що вже ні за що не пустувати ме більше.

Гребінка завжди був радий пособити людям і робив це дуже охоче. Пособляючи людям і вмер він. Він лежав дуже хорий. Коли приходять до нього люди і вносять пособити одному чолові-

ковн. Задля сього треба було поїхати кудись у Петербурзі. Гребінка хоч і дуже був хорий, встав і поїхав. Була зима, холод. Гребінка застудив ся зовсім і занедужав ще гірше. А перед Різдом р. 1848 він умер з тої хороби.

Поховано його у Петербурзі. Але-ж погано було йому на чужині спочивати. Тим перевезли його земляки у рідний край, на Україну. Там він тепер спочива' довічним сном..

Гребінка написав найкращі українські байки, щиро любив свій рідний край і працював йому на користь. Довічннй йому за те память!

Про катакомбы*).

Коли читаємъ описы подорожи по Италіи, то находимъ въ нихъ споминки про катакомбы, якї находятъ ся въ Римѣ, Неаполи, Медиоланѣ и деякихъ иншихъ мѣстахъ. А хто звидѣвъ самъ лично Италію, той не залишивъ такожъ заглянути въ катакомбы. Для христіянина катакомбы мають ще о стѣлько бѣльше значѣне, що зъ ними вяжуть ся спомини найпершихъ вѣкѣвъ христіянства, и що зъ нихъ почала ся штука христіянска.

Що-жь то є тї катакомбы? Суть то пѣземнї христіянскї кладѣвища. Сама назва „катакомба“, зложена зъ грецкогo (κατά) и латинскаго (cumba), означає тѣлько, що мѣсце вѣдпочинку або кладѣвище. Тї кладѣвища повстають зъ множества кѣмнатъ, галерій и ходникѣвъ, выкопанихъ въ земли. Около Риму вѣдкрыто до теперъ бѣльше нѣжь 60 такихъ пѣземныхъ кладѣвищъ, котрї свою назву мають то вѣдъ важнѣйшихъ мученикѣвъ або папъ тамъ похороненихъ, то вѣдъ тыхъ людей, що ихъ выкопали, то зновъ вѣдъ поблизкихъ мѣсцевостей. Катакомбы повстають зъ трехъ, чотырохъ и пяти поверхѣвъ, а якъ вони суть великї, яке множество кѣмнатъ мають, можъ собѣ представити зъ того, що кладѣвище св. Каліста само має кѣлька сотъ кѣмнатъ и галерій. Въ катакомбахъ находили ся ще керницѣ и цистерны, котрї служили такожъ за хрестильницѣ.

Вхѣдъ въ катакомбы крыє ся або въ винницяхъ, що окружають Римъ, або въ церквахъ. Стрѣмкими сходами входить ся въ глубину. Позаякъ верхнї версты землѣ не надавали ся до выкопаня въ нихъ кѣмнатъ и ходникѣвъ, бо суть сыскї, проте находятъ ся вони въ значнѣй глубинѣ, де поклады землѣ суть твердшї. Поодинокї поверхи зъ собою суть сходами сполученї.

Стѣны и стеля криштъ и кѣмнатъ пѣземныхъ суть часто покритї рѣзьбою и малюнками. Въ горѣ находить ся отвѣръ, черезъ котрый входивъ воздухъ и свѣтло. Тамтуды спускали часомъ такожъ тѣла умершихъ. Часомъ задля беспеченства тї отворы затыкали, и втѣдъ освѣчували пѣземнї ходники и кѣмнаты лампа-

*) Гл. Die christliche Kunst v. Dr. F. X. Kraus.

ми. Ще до нынѣ можна на стѣнахъ бачити слѣды диму зъ тыхъ лампъ.

Яке вражѣне роблять на чоловѣка катакомбы коли ихъ навѣщуе ся, можна бачити зъ опису св. Бронима¹⁾: „Коли я ще бувъ въ Римѣ, щобы образувати ся въ штукахъ и умѣтностяхъ — пише вѣнъ — звыкъ я бувъ зъ моими ровесниками-товаришами навѣщати крипты, котрѣ, глубоко въ земли выкопанѣ, крыють мертвѣ тѣла, и такъ суть темнѣ, що тутъ майже сповняе ся слово пророче: да снидѣть вѣ адъ жики (Пс. 54, 16) Темноту лагодить лише скупо впадаюче свѣтло зъ горы не черезъ вѣкно тѣлько черезъ дѣры, и лишъ поволи крокъ за крокомъ ступае ся напередъ. А коли такъ въ темнѣй пѣтѣмѣ ступае ся, стае чоловѣкови передъ душу слово Виргилія: *Horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent* [Страхъ збъ вѣхъ боковъ переймае душу, а и сама тишина е страшна. „Енеида“ II. 755].

Яке було назначене катакомбъ? Назначене катакомбъ було трояке:

Передовѣмъ служили вони на кладовища для умершихъ християнъ. Стѣны вѣхъ галерій, ходникѣвъ и кѣмнатъ суть переповненѣ тѣлами мертвыхъ, котрѣ въ выжолобленяхъ лежать по-земо однѣ надъ другими. Часами есть цѣлый вѣддѣль назначеный для одной родины, а въ заднѣй стѣнѣ въ нижѣ або абсидѣ е грѣбъ якогось знатного мученика,

Вѣдтакъ катакомбы заступали християнамъ першихъ вѣкѣвъ мѣсце церквѣвъ. Християне любили сходити ся на гробахъ мученикѣвъ и тамъ вѣдиравли св. жертву; такожь радо хоронили своихъ умерлыхъ попри мученику. Коли-жь такъ мученикѣвъ, якъ и взагалѣ вѣхъ мертвыхъ християнъ хоронили въ катакомбахъ, то такожь и св. жертву тамъ вѣдиравли. Особливо се дѣяло ся въ часѣ переслѣдованъ християнъ, коли то вони зъ богослуженемъ своимъ мусѣли крыти ся передъ поганами. Зъ той причины повстали въ катакомбахъ каплицѣ для вѣдиравы богослуженя. Тѣ каплицѣ звычайно такъ урядженѣ, що серединою йшовъ хѣдникъ, а по обохъ бокахъ були двѣ кѣмнаты. одна для мужчинъ, а друга для женщинъ. Въ хѣднику стоявъ свободно жертѣвникъ, а за нимъ кафедра епискона.

Вкѣнци катакомбы въ часѣ переслѣдованъ християнскихъ служили за сховокъ передъ поганами. Тамъ укрывали ся папы Олександръ²⁾ и Калистъ³⁾, тамъ майже мешкавъ папа Стефанъ⁴⁾, удѣлявъ св. тайны и державъ синоды, тамъ папа Сикстъ⁵⁾ бувъ убитый на своѣй кафедрѣ.

Хто выкопанъ и побудовавъ катакомбы? Выкопали ихъ давнѣ християне, щобы въ нихъ похороняти своихъ мерцѣвъ, та сходити ся въ нихъ на богослуженѣ. За тымъ промавляе по перше та обставина, що въ цѣлѣй околици Риму не найдено нѣгде слѣдѣвъ кладовища християнського, кромѣ однихъ катакомбъ. Зъ поганами

¹⁾ Род. 320. † 410. ²⁾ Въ р. 109—119. ³⁾ Р. 218—223. ⁴⁾ Р. 253—257. ⁵⁾ 119—127.

однакожь христiяне своихъ мерцѣвъ разомъ похороняти не могли, позаякѣ вони уникали спѣльности зъ поганями; и такъ н. п. св. Кипріявъ¹⁾ строго ганить єретичого єпископа зъ Астуры Мартiяна, що свои дѣти похоронивъ посередѣ погань. До того ще треба додати, що передъ кѣнцемъ 2. вѣку лише вимково лучає ся, щобы поганина похоронено въ домовинѣ; звичайно палили мерцѣвъ поганьскихъ, а невѣльниківъ и бѣднихъ вкидали въ глибокiй ровы и кирницѣ, котрый то звичай задержавъ ся въ Италиі ще дуже довго. Дальше въ будовѣ катакомбъ видно одну гадку, веюды ходники, кѣмнаты и комѣрки правильнiй и рѣвнiй, пѣсля одного пляну заложени; а въ бѣчныхъ стѣнахъ часомъ и въ помостѣ находятъ ся правильнiй чотырокутнiй заглибленя для помѣщеня одного або бѣльше мерцѣвъ, отвѣръ замкнений вапнистымъ тинкомъ або мраморовою таблицею, на котрѣй суть написи, знаки, малюнки або рѣзьбы, що вказують на то, що тутъ спочиває христiянинъ.

Коли повстали катакомбы? Вже выше згадава обставина, що въ цѣлѣй околици Риму не нашли христiянського кладовища, вѣдтакъ малюнки, написи и монеты, якiй нашли въ катакомбахъ, промавляють за тымъ, що початокъ катакомбъ сягає першого вѣку христiянства. Переслѣдованя Нерона (64 – 68 р.) дало правдоподобно початокъ катакомбѣ ватиканськѣй. Старинна исторiя папъ оповѣдає, що св. Петра похоронили въ сѣй катакомбѣ, не далеко того мѣсяця, де єго розпiято Тамъ такожъ похоронили єго наслѣдникѣвъ: Лина, Клетта и багато иншихъ римськихъ єпископѣвъ Катакомбы будовали ажъ до початку IV. вѣку то є до часѣвъ Константина В. По Константинѣ В. вже не будовали новыхъ, лише розширювали давнiй катакомбы, бо ще и теперъ багато бажало бути похоронеными въ тыхъ мѣсяцяхъ разомъ зъ святыми мучениками. Однакожь се причинило ся до знищеня деякихъ гробѣвъ и образѣвъ. Папа Дамазь²⁾ вѣдреставрувавъ и прикрасивъ катакомбы, котрiй декуды були ушкодженiй. При кѣнцi IV. вѣку вже рѣдко хоронили въ катакомбахъ, а вѣдъ половины V. вѣку (властиво вже вѣдъ 409. р.) зовсѣмъ залишили. Христiяне стали хоронити своихъ мерцѣвъ около церкѣвъ (базилікѣ), а катакомбы шанували лише яко мѣсяця супокою мученикѣвъ.

Якимъ способомъ могли христiяне будувати собѣ гробы пѣдъ тереномъ, що належавъ до державы або до погань? На се пытанѣ вѣдповѣдає ученый Россі такъ: Першiй катакомбы повстали вавѣрно зъ гробницъ вельможъ римськихъ, що збѣтали христiянами, на ихъ власнѣй посѣлости, около котрыхъ вони позваляли такожъ и другимъ христiянамъ хоронити своихъ мерцѣвъ. Римскiй закони поважали и охороняли власнѣть и святѣсть гробу. Такъ збудовала собѣ св. Домітія, що походила зъ цѣсарєкого роду Флявіѣвъ, катакомбу, а при входѣ до неѣ бувъ будынокъ выставлений въ поединчѣй, але клясичнѣй формѣ. Вона зовсѣмъ не потребовала укrywати передъ очима зверхности того, що на ѣй посѣлости будувало ся. Пѣдъ кѣнець I. и на початку II. вѣку були вже кла-

¹⁾ † 257 р. ²⁾ 367 – 384.

довища, що належали яко власнôсть не до поодинокихъ людей, але яко власнôсть церкви. Тутъ заходить зновъ питанє, пòдъ якимъ правнимъ титуломъ могли христiяне въ тыхъ часахъ посѣдати кладовища яко власнôсть товариства се є церкви?

Якъ небудь за римского цѣсарства всѣ тайнiї стоваришеня були забороненiї, а особливо христiянъ узнавали за небезпечне стоваришенє, то все таки христiяне могли займати ся похоронами своихъ мерцѣвъ пòдъ титуломъ зборòвъ убогихъ и товариствъ погребальныхъ, котрiї були дозволенiї и навѣть стояли пòдъ охороною державы. Навѣть и невòльники могли належати до такихъ товариствъ, и кожде товариство мало свое власне кладовище. Законне узнанє такого товариства легко було дòстати, бо треба було лише зголошити ся у зверхности. Зъ того права отже христiяне користали; такiї товариства могли истнувати навѣть въ часѣ переслѣдовань, а въ часѣ супокою вони свòбòдно розвивали ся.

Катакомбы дòзнали великого спустошеня вòдъ Готòвъ 537 р. А ще бòльше ихъ спустошили Лангобарды за Айстульфа и багато св. мощей мученикòвъ вòдтамъ забрали. Папы Адриянъ I.¹⁾ и Левъ III²⁾ старали ся деякiї кладòвища вòдреставровати але при сѣй нагодѣ вынято и вывезено вòдтамъ тысячь мощей св. до рòжнихъ церкòвъ.

Ще вòдъ часòвъ переслѣдовань христiянськихъ побожнiї богомольцѣ звиджували тiї святiї мѣсцѣ. Але вòдтакъ на довгiї часѣ, бо на кòлька соть лѣтъ, забуто про нихъ. Тòлько колись-не-колись пробувавъ якийсь побожнiї богомолець тамъ зайти, щòбы добути мощей святыхъ. Ажъ пòдъ конецъ XVI. вѣку стали сiї святiї селитьбы свѣтови зновъ звѣстивъ. Кòлька черцѣвъ и деякiї богомольцѣ запустили ся тамъ будь зъ побожности будь зъ цѣкавости. Але ще бòльше причинивъ ся до того ось який злучай: Дня 13. мая 1578 року деякiї робòтники, щò копали въ винницѣ, положенiї двѣ мiлѣ вòдъ Риму при дорозѣ саларийскòй, злучайно натрапили на христiянське кладòвище. Дорога запала ся и показали ся гробы, гробницѣ, камѣннiї лавки, мраморовiї домовинны, малюнки та грецкiї и латинськiї написи. Велике настало здивованє въ цѣлòмъ мѣстѣ, люде всѣхъ станòвъ спѣшили побачити то диво власными очима, и того-жъ дня зачала ся исторiя пòдземного Риму.

Першiї ученый, щò зачавъ студiювати пòдземнiї памятники, бувъ испанськiї доминиканинъ Чяковiї. Въ его слѣды вступивъ бельгiецъ Вунге. Однакожь найбòльше и найуспѣшнѣйше въ тòмъ дѣлѣ потрудивъ ся Антòнъ Босiю, родомъ зъ Малты, котрый 35 лѣтъ житя и велику часть свого мастку на то посвятивъ. Неразъ на кòлька днѣвъ и ночей забиравъ ся въ той пòдземнiї лабиринтъ и самъ заступомъ и мотыкою робивъ собѣ дорогу черезъ засыпанiї хòдники. Свои дослѣды списавъ вòнъ въ дѣлѣ, котре однакожь ажъ въ 30 лѣтъ по его смерти выйшло на свѣтъ (1632). — Але по Босiю залишили зновъ обраный нимъ способъ пошукованя въ катакомбахъ и черезъ два столѣтя глядали лише за мощами, причѣмъ выдобували вòдтамъ забутки штуки, и такимъ способомъ

1) 722—795 2) 795—816.

множество монетъ, штучныхъ робѣтъ въ слоновѣй кости и бронзѣ, дорогихъ каменѣвъ и написѣвъ перейшло то въ публичнй то въ приватнй музеѣ, — чимало зъ нихъ пропало, а таблицѣ зъ написами ужито до будѣвъ и на помосты. Ажъ въ другѣй половинѣ нашего столѣтя повернули на дорогу наукового слѣдження катакомбъ, вказану Босіємъ, два мужѣ: римскій О. Маркі и рицарь де Россі.

Именно сей послѣдній уважае ся нынѣ княземъ археологѣвъ христіянскихъ. Працю сихъ ученыхъ мужѣвъ улєкшили вѣдкрытй письменнй памятники зъ давныхъ часѣвъ, котрй Босієви ще не були звѣстнй. Були то ось якй: 1) Списъ папъ римскихъ вѣдъ св. Петра ажъ до св. Юлія¹⁾; 2) Списъ мѣсьць похорону папъ вѣдъ Люція²⁾ ажъ по св. Юлія; 3) Списъ гробѣвъ мученикѣвъ. Сй три памятники по ходять зъ часѣвъ папы Ліберія³⁾ и цѣсаря Константина В⁴⁾. — Дальше слѣдуютъ: 4) О церквахъ римскихъ, провѣдникъ для богомольцѣвъ; 5) подорожникъ, списаный двома богомольцями сальцбургскими зъ часѣвъ папы Гонорія⁵⁾, 6) Збѣръ написѣвъ и описъ околицъ Риму; 7) Давнй молитвы, въ котрыхъ споминае ся о похоронѣ мученикѣвъ; 8) Топографія кладовищъ около Риму. Сй памятники послужили Росієму до вѣдкрытя усѣхъ кладовищъ пѣдземныхъ и до розьясненя багато пытанъ, щѣ зѣстають зъ тымъ въ звязи.

Объемъ всѣхъ до сего часу знаныхъ катакомбъ выносьть около 1. □ милѣ. Коли-жъ зъуважити, щѣ всюды находить ся 2—5 поверхѣвъ, однй надъ другими, то наколи бы всѣ въ тыхъ поверхахъ выкованй хѣдники зложити въ однѣй лінії, выносили бы довготу 876 кильометрѣвъ, або 120 милѣ.

Въ катакомбахъ находить ся багато забуткѣвъ старинной штуки поганьскои: рѣзбы, образы и написы „Вони намъ розкрывають значѣне старинного христіянства, а коли христіянскй нагробнй надписи порѣвнаемъ зъ повными роспуки написами поганьскими, то покаже ся дуже ясно, якъ великй переворотъ выкликало въ стариннѣмъ свѣтѣ евангеліє. Саме тутъ найяснѣйше показуе ся, якъ сонце христіянства зъ высохлои, спустошенои и збещенои землѣ старинной культуры выпровадило чудный цвѣтъ христіянскои любови, христіянскои чистоты покори и переданности, якъ въ роздѣртый поганьскй умъ войшовъ супокѣй и радѣсть Христова зъ своєю небесною потѣхою и прекраснымъ довѣремъ“⁶⁾.

Ще послухаймо слѣвъ одного зъ найбѣльшихъ и найблагороднѣйшихъ мужѣвъ нашего вѣку, въ котрыхъ вѣнъ представляе, якй споминъ въ души єго полишили катакомбы: „Я часто переносу ся — пише сей мужъ по имени Лякордеръ — въ катакомбы. Тамъ находжу я, — коли моя надѣя хитае ся, енергію моєи душѣ и потрѣбну силу, щѣбы свѣй тягаръ нести; я представляю собѣ тыхъ убогихъ, тыхъ робѣтниківъ и невѣдльниківъ, той погордженый нарѣдъ, котрый пѣдъ тріумфующимъ Римомъ такого Верона и Траяна тутъ укрывавъ ся. По довгихъ дняхъ коли були пригнетенй постомъ и мовчанемъ, принесено имъ вечеромъ межи тѣнью ночи и свѣтломъ смолоскипъ замучене тѣло декотрыхъ зъ нихъ. Вони чи-

1) + 352. 2) + 257. 3) + 366. 4) 347. 5) + 638 6) Kraus Christl. Kunst.

слили раны, вони бачили своїми очима и дотыкали ся своїми руками тыхъ бороздъ, котрї туртуры тымъ слабымъ, нѣчимъ неохороненымъ членамъ громады, врыли, а тї, що кости въ своїй побожности зббрали, оповѣдали тихимъ голосомъ про скаженный крикъ юрбы лютоуючи противъ мученикѣвъ, и про непохитну ихъ терпеливѣсть. Жадна слѣза не упала на сї сумнї останки, старинна церква не плакала, вона надѣяла ся. Коже тѣло, котре подъ гробовымъ склепомъ похоронено, було для нихъ каменемъ въ мурахъ города Божого, основою будуючи побѣды, вѣдкликомъ до невидимой справедливости. Такъ проминули три вѣки, найкраснѣйшї вѣки свѣта, бо вони жили надѣю, котра нѣчимъ не була оправдана, якъ лишъ непобѣдною вѣрою въ смерть чоловіка, що єв випередила смерть Богочоловѣка. А мы жъ, котрї зъ катакомбъ вийши до правды сонця, котрї бачили дав Константина, малибы дрожати безъ надѣѣ?“

О. Торонскій.



БАВОВНА.

На траві сиділо кілька хлопців. Один з них був в новій сурій черкасиновій чимарці Деякі придивляли ся до чимарки і казали:

— Ай, гарно пошито!

Другі хапаючи чимарку, мняли у руках кінець заполи¹⁾ і додавали:

— Гарна черкасіна, а почім брав?

Хазяїн²⁾ чимарки, огрядний хлопець — Петро, відказував:

— Черкасіна гарна, але ж і не дешева, по 30 коп. за аршин.

На цей час, я побачивши хлопців, підійшов до них. Поздоровкавшись і дізнавшись, про що вони балакають, я спитав:

— А не знаєте з чого ся черкасіна робить ся?

— Ні, не знаємо, — відказали деякі.

Але-ж один промовив:

— З матерії.

— Та воно так, але-ж я не про те питав, я питав, з чого ся матерія робить ся?

— Осього вже і я не знаю, — відказав той же самий хлопець.

— А я знаю: з прядива, — обізвавсь ще инший.

— Ні, хлопче, помиляєш ся: — з бавовни.

Усі пороскривали очи, у декого в очахъ з'явила ся навіть усмішка. Нарешті один з них промовив:

— Це ви з нас сьмієте ся.

¹⁾ Запола = пола. ²⁾ Хазяїн = господар, влaститель.

— Ні, я не жартую, а правду кажу. Ось стривайте я вам оповім про це, то ви тоді побачите, що я не шуткую³⁾. Найперше скажу вам, що таке бавовна, бо ви тільки й знаєте про ню, що вона продаєть ся по крамницях на підбій⁴⁾. Та ще знаєте, що вона буває м'ягка, біла або сіра. Але-ж не знаєте, з чого вона береть ся і як родить ся? Де росте?

— Хіба вона росте? — дивували ся хлопці.

— А то-ж. Бавовна росте на куцах⁵⁾ в дуже теплих краях, так наприклад в Америці, в Єгипті, Хиві, Бухарі — це чужоземні князівства, в Туркестані, де живуть Туркмени, і в інших землях. Бавовняник буває не однакоий: травою, кущем і деревом, через це саме і заввишки буває ріжний; той, що росте деревом, виганяє до 3 сажнів, кущатий — тільки на сажень або трохи менше трохи більше. Бавовняник росте дикий і його розводять. Такі місця, де садять і доглядають його, звать ся бавовняними плянтаціями. Сі плантації бувають дуже великі, іноді по кілька сот і тисяч десятин.

Сама найкраща бавовна росте в Америці, бо там і ґрунт і повітре дуже сиріяють сій корисній рослині. Задля сеї рослини треба, щоб ґрунт був дуже гарний, родючий, щоб у ґрунті і в повітрі була вогкість, а вкупі з цим і спека.

Бавовна не однаково наспіває у ріжних краях; та не те що в ріжних, а навіть і в однім краю, особливе, коли бавовняні плантації дуже великі; цей час тягнеть ся до чотирьох місяців.

— Яка-ж вона єсть? — спитав оден хлопець.

— Та тобі-ж казано — відказав другий — куди ти слухав!

— Найбільше вона росте кущем; лист у неї довгастих з зубчиками по краях, цвіте вона біленькими квіточками; опісля виростає малесенька зелена маківочка, тільки не така кругла, як на макови а вугласта з рубцями; ся маківочка чи стручок росте, більшає. Коли цей стручок почне спіти⁶⁾, то з зеленого робить ся темно-рудим, тоді він буває забільшки із середню маківку, а вже, як зовсім виспіє, то робить ся такого коліру, як от сухі стручки з фасолі чи бобів. Тоді стручок тріскаєть ся саме на рубцях і розлупуєть ся, на поверсі з'являєть ся білий пушок, це і є бавовна. Чим далі стручок більше розгортаєть ся і бавовна може уся висипати ся до доду. Але-ж хазаїни і наглядачі не дають бавовні висипати ся, бо її тоді нелегко збирати та ще й нечиста зробіть ся. Тим то люди, як тільки порудіють стручки і почнуть розлупувати ся, зараз же зривають їх. Бавовну вибирають з стручків руками, укупі з насіннем і ростелюють тонкими шарами,⁷⁾ що-б висхла; опісля насіння викидують геть з бавовни.

Але-ж звісно, що руками усе робить ся не так швидко, як машинами, от і це діло незмірно краще і лекше робить ся осібними задля сього машинами.

Ото коли вже це діло скінчать, насінне з бавовни повикиду-

³⁾ Шуткувати = жартувати. ⁴⁾ Підбій = підшивка. ⁵⁾ Куц = корч. ⁶⁾ Спіти = дозрівати. ⁷⁾ Шар = ряд.

ють, тоді складають її в особні мішки чи кулі, потім нагнічують її кулі і стягують їх обручами. Тоді відсилають її пакунки на бавовняні фабрики.

Чи гарна бавовна, то дізнають ся з того, що ниточки повинні бути у ній тонесенькі, довгі, міцні, м'ягкі. Ніжні аж наче шовкові і блискучі, коліру білого, тільки трошки наче жовтуваті.

В Росії найкращі місця задля бавовняника це на Кавказі біля Каспійського моря по низинах таких річок, як от Ріон, Кура, Терек і інші, також і в туркестанському краю, що не дуже давно завойований. Отже бавовна з цих країв поганійша не тільки від американської, але-ж і від інших.

На бавовняній фабриці виймають з куль бавовну: вона так щільно склала ся в кулях, що її треба знов розгортати, а далі щіпати; це все робить ся руками. Опріч сього у бавовні багато ще єсть посліду з стручків, листя і насіння; усе це сьміття треба вибрати з бавовни. Тоді, як бавовна зробить ся чистою, її мішають з поганійшою і віддають до особних машин, до її тіпають. Після сього тіпання бавовняні ниточки відділяють ся одна від другої і лягають поруч, але-ж багато знаходить ся ще ниточок у попереку. Задля того, щоб вони усі лежали поруч одна другої, їх знов тіпають на інших машинах. Скінчило ся зовсім тіпанне, тоді бавовняні нитки віддають до іншої, так званої бавовняної машини. Тутечки усю бавовну ростеляють в оден не дуже грубий шар і вона, як уже вийде з сеї машини, зветь ся бавовною. Ся бавовна виходить з машини довгою бичівкою, звісно не твердою, не скрученою, а м'ягкою, пухкою. Опісля бавовну чешуть: задля сього єсть окремі чесальні машини. Бавовну, ростелену на полотні, що йому й кінця нема, тягне машина до себе і своїми залізними гребінями росчісує. З другого кінця машини вже ваходить нескінчена бавовняна стьожка. На інших бавовняних фабриках єсть по дві чесальних машин. Тоді бавовна з першої машини іде на другу не стьожкою, а тонким шаром і тільки вже з другої виходить стьожкою.

— Дивись, та й багато якої праці над нею! — промовив оден із хлопців.

— Ти думав, що так відразу з бавовни і матерія зробить ся?! — додав другий.

— Еге, багато роботи над бавовною: побуває вона в багатьох руках і на кількох машинах, поки зробить ся з неї матерія. Так слухайте-ж далі.

— Хоч бавовна і зробить ся вже стьожками, але-ж її стьожки поки ще пухкі і неоднаково рівні закрушки: там тонше, там грубше. Через це стьожки її переходять на інші машини, що так звать ся стьожковими машинами. На сій машині кілька стьожок роблять ся одною, потім ся стьожка укупі з іншими тягнеть ся знов в одну і так далі.

Потім її стьожки передають на иншу ровенсову машину: на

сій машині бавовняні стьожки опріч того, що вирівнюють ся, ще трохи й сучать ся Звідти трохи зсукані стьожки ідуть до другої ровенсової, а нарешті і до третьої машини: тутечки стьожка вже зовсім робить ся ниткою без краю усюди рівною однаковісінькою. З останньої ровенсової машини бавовняні нитки ідуть відразу на дві прядки-машини На першій бавовняна нитка дужче сукаєть ся і робить ся міцнійшою; це буде осяова, а на другій — не так міцно сукаєть ся; це пітканне. Нитки, що йдуть задля основи, мотають ся окремо, а ті що задля піткання, теж окремо.

З цих ниток на осібних фабриках витикають ріжні матерії, як ось: миткаль, ситці, плис, киргазин, черкасин і інші; потім на такі виткані бавовняні полётна чи миткаль набивають ріжного коліру і пошибу малюнки. А тоді вже спродують на інші фабрики, або просто купцям і крамарям

Після тіпання і після розчісування від бавовни зістають ся шматки, клочча Сі шматки клочча теж не пропадають: їх збирають і віддають знов до машини, де тїпають їх а потім передають до чесальної машини. З сеї бавовни роблять теж матерії, тільки звісно вже не такі гарні і добрі, як перші.

Ще і після сього зостають ся клочча, але-ж і цей послід не викидують: він іде на ту бавовну, що продають єї задля підбою по крамницях. Коли дуже вже нечисті сі клочча, то їх білять.

Бавовну, що затого⁷⁾ кожен купує на підбій за для теплого одягу, треба пробувати так. Узяти шматочок такої бавовни в обидві руки обома пальцями і рвати: коли легко розірветь ся, то це буде негарна бавовна. через те, що у ній ниточка коротенька. Ся бавовна опісля на підбій в одержі зібеть ся в одну купу. Коли-ж бавовна не дуже легко рветь ся, то це визначає, що у ній ниточки довгі; ся буде краща.

— Оце вам хлопці і кінець: тепер ви знаєте, з чого ваші чимарки пороблені або штани; де береть ся бавовна.

— А у нас вона значить не може рости? — спитав оден із хлопців.

-- Звісно, ві, — відказав оден із хлопців: ти-ж чув, по яких вона краях росте

— Вона у нас завжди буде вимерзати — відказав я, — бо у нас зми бувають дуже холодні, та часто пізна весна з добрим морозами.

Побалакавши ще трохи то про те, то про се, хлопці почали розходити ся; пішов і я до дому.

⁷⁾ Затого = майже.



ЗАМѢТНІІ РУСИНЫ.

Корнило Устиновичъ.

(Портретъ на 5 стр.)

Корнило, найстаршій сынъ ліричного поета Микола Устиновича, родивъ ся 1839 р. въ Волковѣ, повѣту львѣвского. Учивъ ся въ школахъ нормальныхъ въ Дрогобычи, Стрию и у Львовѣ. Скончивши вѣншу гімназію у Львовѣ, вступивъ вѣнъ до высшой реальной школы, однакъ рѣкъ опѣсля вернувъ ся зновъ до гімназіѣ. Пѣдъ конецъ шкѣльного року (1858) занедужавъ и поѣхавъ до батька въ стрыйскій горы. Въ осени-жь того року бувъ вѣнъ вже у Вѣднѣ, де вчивъ ся въ академіи штукъ слухаючи притѣмъ такожъ въ університетѣ историчныхъ выкладѣвъ професора Ашбаха и Єгера та й лекціѣ Айтельбергера про исторію штуки. Бажаючи вѣрно служити своему народови вернувъ ся вѣнъ 1863 р. зъ Вѣднѣ до Львова, вѣдтакъ поѣхавъ въ горы стрыйскій, а въ осени бувъ уже въ Коломыѣ, де черезъ два роки малювавъ церкву мѣйску. Пѣдъ конецъ р. 1867 поѣхавъ до Холму и тамъ ставъ малювати церкви. Пробуваючи въ тѣмъ мѣстѣ придививъ ся добре моральной руинѣ тамошнихъ перевертнѣвъ-Галичанъ и дѣзнавъ ся, що Москалѣ гордуютъ Русинами. Зъ Холму поѣхавъ до Варшавы, а зъ вѣдтамъ де Петербурга. Въ столицѣ царства пѣзнавъ вѣнъ, якъ велика заходить рѣзниця мѣжь двома народами — Москалями а Русинами-Украинцями, особливе ще до етнографичныхъ приметъ. Вѣнъ затуживъ за рѣдною землею, котрой не бачивъ пѣвъ року; покинувъ користній работы, покинувъ надѣю на славу, котру ему деякій тямущій люде ворожили задля композиційного таланту въ штукѣ малярскѣй, и поѣхавъ, не вступаючи нѣгде по дорожѣ, до дому свого батька въ горы карпатскій. Въ 1872 р. поѣхавъ вѣнъ зимою до Кіѣва и живъ въ Печерскѣй Лаврѣ пять тыжнѣвъ, рисуючи изъ старыхъ памятникѣвъ и малюючи для друкарнѣ Лавры образъ Воскрѣсеня. Вечерами-жь выѣзджавъ вѣнъ въ мѣсто, заходивъ до патриѣтъвъ Украинцѣвъ и бувъ свѣдкомъ ихъ тихихъ праць народныхъ. Вѣдтакъ вернувъ до Львова а опѣсля выбравъ ся до Вѣкна, до Володислава Федоровича, для которого малювавъ портреты и историчній образы. Вѣдвѣдавши весевѣтну выставу у Вѣднѣ 1873 р., вернувъ на Буковину, де живъ то въ Сучавѣ у батька, то въ Радѣвцяхъ у брата, то въ Серетѣ у шурина, малюючи портреты и пишучи першу й другу частину своихъ поезій. Зрештою ѣздивъ вѣнъ трьома опадами на Угорщину и познакомивъ ся тамъ зъ декотрыми передовыми Русинами. Мѣжь тымъ малювавъ вѣнъ церкви по деякихъ селахъ и мѣсточкахъ въ Галичинѣ. Всеюды намагавъ вѣнъ побудити землякѣвъ до любви батькѣвщины, всеюды бувъ вѣнъ речникомъ високихъ идей Тарасовыхъ, однакъ горячій слова поэта-артиста мало кого загрѣвали до ентузіязму за идею самостѣйности нашої народности. Ажь ось товаришѣ покликали єго до Львова (1881 р.), щобъ обѣймивъ редакцію гуморис-

тичною часописи „Зеркало“. Сю часопись выдавав вѣнъ въ 1882 и 1883 р. и вмѣвъ поставити єѣ помѣжъ наилучшими гумористичными писемми славянскими, прикрашуючи єѣ гарными своими рисунками и користуючись помочію самыхъ найлѣпшихъ писателѣвъ галицкихъ. Въ 1883 р. вѣдбулось у Львовѣ 17. (29) вересня народне вѣче Русинѣвъ, на котрѣмъ мотивувавъ Устияновичъ резолюцію о шкѣльныхъ справахъ краю. Грѣмкимъ голосомъ критикувавъ вѣнъ непрактичну систему науки въ школахъ народныхъ и такожъ польонизаційну систему верховной управы шкѣльной въ Галичинѣ. Вѣдтакъ звернувъ ся до Русинѣвъ самыхъ и, жалуючись на ихъ байдужність, сказавъ: „Ратуймо и любѣмъ нашѣ школы, бо выѣе остатня година и для тои одинокои [втодѣ мали Русины тѣлько одну гѣмназію у Львовѣ. Ред.] гѣмназіѣ рускои, — выѣе остатня година для выкладѣвъ рускихъ на університетѣ, — выѣе остатня година, и грѣмъ посмертний заголосить по народности, котра втратила свѣй языкъ — свою душу“ .. Опѣсля сказавъ ще кѣлька теплыхъ слѣвъ, взываючи притомныхъ, щобъ засновували читальнѣ и вписувались въ члены товариства „Просвѣта“, та й вѣдчитавъ резолюцію, котру збрѣръ принявъ одностайно. Побѣчь патріотичныхъ праць въ хосенѣ Руси-Украины займавъ ся вѣнъ не тѣлько писанемъ стихотворѣвъ, але й мальованемъ деякихъ историчныхъ образѣвъ. Щобъ-жъ бѣльше вправитись въ малярствѣ, поѣхавъ вѣнъ при кѣнци р. 1886 до Вѣдня, и вчавъ ся тамъ зновъ въ академіи штукъ, вдоволяючись иногдѣ кусникомъ сухого хлѣба, позаякъ не мѣгъ одержати нѣ подмоги зъ фондѣвъ краєвыхъ. нѣ помочи вѣдъ якого мецената. По чотыромѣсячныхъ студіяхъ намалювавъ вѣнъ величній образъ Мойсея, и симъ своимъ творомъ зъєднавъ собѣ славу не тѣлько мѣжъ земляками, але й въ чужинѣ. Вѣдтакъ въ 1888 р. поѣхавъ до Италіѣ, щобы познакомитись зъ клясичными творами артистѣвъ всесвѣтної славы. Бувъ въ Римѣ и вѣдвѣдавъ ще иншѣ мѣста клясичной землѣ. Згадки изъ своєї вандрѣвки списавъ вѣнъ въ статѣ „Въ Римѣ и въ Неаполи“, помѣщенной въ „Дѣль“. Теперъ пробує нашъ артистъ въ Галичинѣ, де малює церкви та komponує рѣжній образы а у вѣльныхъ хвиляхъ запомагає особливо часопись „Зорю“ творами своєю талановитого пера. Нашъ артистъ поетъ вызначує ся гарными прикметами душѣ и въ громадѣ галицкихъ Русинѣвъ-народовцѣвъ уважає ся сердечнымъ товаришемъ. А знають его не тѣлько люде письменнѣ, але й неграмотнѣ хлѣборобы, добачаючи въ нѣмъ тямущого своєю брата. Особливо-жъ на вечерницяхъ музыкально-деклямаційныхъ придбавъ вѣнъ собѣ вже неразъ дуже грѣмкихъ оплескѣвъ, позаякъ єсть теперъ въ Галичинѣ найлѣпшимъ декляматоромъ.

Литературну своєю дѣяльностью почавъ вѣнъ при кѣнци шѣстьдесятихъ рокѣвъ. Писавъ найбѣльше поезіѣ, котрѣ мѣстивъ головно въ „Правдѣ“, „Зеркалѣ“ и „Зорѣ“. Въ 1873 р. явивъ ся въ „Правдѣ“ великѣй гарный епичный стихотворѣ „Вадим“, а въ 1875 р. надруковано и геопичный поезіѣ пѣдъ заг. „Письма К. Н. Устияновича. Часть I. Поеми историчнѣ“ [16-о, стор. 376]. Въ свѣй частинѣ надруковано „Вступ“ писанный вѣршами а вѣдтакъ двѣ поэмы „Вадим“

и „Искоростень“. Въ 1876 р. надруковавъ вѣнъ другу часть своихъ поезій, въ котрѣй помѣтивъ думу пѣдъ заг. „Святослав Хоробрий“ и трагедію въ пяти дѣйствахъ п. з. „Олег Святославич Овруцкій“ [16-о. стор. 26 и 163]. Въ роцѣ-жъ 1877 выдавъ вѣнъ третю часть стихотворѣвъ се ѣ трагедію въ шести дѣйствахъ п. з. „Ярополк І Святославич, великій князь кїївскій“ [16-о. стор. 182]. Такъ одже въ Корнилѣ Устияновичу пѣзнали земляки драматурга, котрый намагавъ звеличити историчну бувальщину періоду князївского въ давній Руси. Вѣнъ писавъ чимало такожъ прозою. Найважнїйшимъ прозаичнымъ его писанемъ єсть автобіографія пѣдъ заг. „М. О. Раевскій и росїйскій панславизмъ — споминки зъ пережитого и передуманого“. [У Львовѣ вел. 8-о, стор. 86]. Се ѣ щира сповѣдъ поета-артиста, котрый зъ москвофіла ставъ ся [зъ початкомъ 1870-ыхъ рокѣвъ] горячимъ Украинцемъ-народовцемъ.

Михайло Старицкій.

(Портретъ на 19 стор.).

Родивъ ся 2-го грудня 1840-ого р. въ селѣ Клищинцяхъ, золотоношеского повѣту, полтавской губерніѣ. На 10-ѣмъ роцѣ зѣоставъ ся вѣнъ круглымъ сиротою и нимъ стала опѣковатись зъ початку рѣдна тѣтка, а вѣдтакъ родина славного нашего музики М. Лисенка, зъ рѣдною сестрою котрого [Софією] опѣсла вѣнъ и оженивъ ся. Скънячивши гїмназію, ставъ студентомъ харкѣвского університету на математичнѣмъ выдѣлѣ; по 2 рокахъ вѣнъ перенѣсъ ся до Кїѣва на той самый выдѣлъ, але небавомъ перемѣнивъ его на выдѣлъ правничій. За часѣвъ своего пробуваня на університетѣ займавъ ся вѣнъ перекладомъ зъ московскихъ поетѣвъ.

Въ напрямѣ рѣдного слова найперше незатерте вражѣне на душу ще гїмназиста зробивъ П. Кулѣшъ своею „Черною Радою“ и „Записками о Южной Руси“, а потѣмъ Т. Шевченко; пѣдъ впливомъ тыхъ творѣвъ у Михайла прокинулось почутѣ и палка любовь до рѣдной мовы, и вѣнъ, молодымъ ще хлопцемъ, почавъ збирати народнїи скарбы и выучовати народню мову, а вѣдтакъ ставъ пробувати свои силы на перекладахъ — то малыхъ вѣршѣвъ, то байокъ, то прозы; але его працѣ перебивались черезъ хорубу. Ще въ 1863 р. дѣоставъ вѣнъ страшного ревматизму, котрый повертавъ ще кѣлька разѣвъ и надѣливъ его хорубою сердца. Въ 1871-ѣмъ, р., щѣбъ ратувати здоровлѣ, переѣхавъ вѣнъ зъ села до Кїѣва и тутъ пѣдпавъ пѣдъ впливъ кружка щирыхъ и высокоталановитыхъ людей, котрїи и довершили розвѣй его идеалѣвъ. Зъ того-жъ року вѣнъ вѣддавъ ся цѣлымъ житемъ украиньскѣй літературѣ поставивши метою выпробити по змѣзѣ мову на стѣлько, щѣбъ вона здодала выявити найкращїи творы свѣтовыхъ вѣлетнїѣвъ слова. Отъ и почавъ вѣнъ перекладати ѣ выдавати казки Андерсена, повѣсти М. Гоголя, байки Крылова, а вѣдтакъ славныхъ поетѣвъ Байрона, Гайного, Міцкевича, Сирокомлю, Шекспїра, Некрасова, Пушкина и Лермонтова. У всѣхъ тыхъ перекладахъ и думка, и малюнокъ, и музичнѣсть слова та

вѣрша вѣдповѣдали цевротворамъ, и выкликали то похвалы прихильникѣвъ, то роздратовану лайку ворогѣвъ самостѣйности нашон мовы. Сей періодъ перекладѣвъ скѣвчивъ ся славною и добѣрною працею — перекладомъ сербскихъ народныхъ думъ [2 томы], вельми похваленымъ критиками, и перекладомъ трагедіѣ „Гамлет“. Вѣдтакъ залишивши переклады, перейшовъ на власній роботы. Ставъ отже писати поезіѣ, зъ котрыхъ значна частина помѣщена въ літературній збѣрцѣ на 1883 р. пѣдъ заг. „Рада“, нимъ самымъ впорядкованѣй. Головно-жь посвятивъ ся вѣнъ рѣднѣй драматургіѣ. На тѣмъ поли почавъ вѣнъ працювати ще въ Кіѣвѣ для кружка драматичныхъ любительѣвъ, котрого вѣнъ и ставъ головою. Ото-жь и появились на свѣтъ „Різдвяна ніч“, (комедіо-опера и опера), „Як ковбаса та чарка, то минеть ся сварка“ (водевіль) и „Чорноморці (опера). Опѣсля, коли въ 1882 р. ставъ вразъ зъ славнымъ нашимъ артистомъ М. Кропивницькимъ на чолѣ великой украиньскои труппы, и цѣлый свѣй мастокъ поклавъ на єи звелічанє, то драматичный талантъ єго, яко писателя, швидко розвинувъ ся. Саме тодѣ написана нимъ дуже добра драма „Не судилось“, котру критка привитала зъ великими похвалами. Вѣдтакъ що року появляють ся нові єго драматичні творы, котрі свѣдчать про зрѣбеть єго таланту и про невсыпучу працю. Осъ ихъ заголовки: „Сорочвнський ярмарок“ (ком. опера въ 4. д.) „За двома заяцями“ (комедія въ 4 д.), „Ой не ходи, Грицю, на вечерниці“ (драмат. опера въ 5 д.), „По модньому“ (водевіль въ 1 д.), „Утоплена“ (опера въ 3 д.), „Тарас Бульба“ (лібретто до оперы М. Лисенка), „За правду“ (драма), „Одноокий писар“ (комедія), „На Івана Купала“ (опера), „Юрко Довбуш“ (исторична драма зъ побуту гуцульскогѣ), „Чорт побратим“ (опера), „Розбите серце“ (драма) и „В темряві“ драма въ 5 дѣяхъ, котру надруковала въ 1893 р. „Зоря“.

Теперь Михайло Старицкій мешкає въ Кіѣвѣ, працює для нашого письменства и мѣстить свои творы въ літературно-науковѣй газетѣ „Зоря“.

Олександръ Корсунъ.

(Портретъ на 41 стор.).

25-ого листопада 1891 року умеръ въ селѣ Антипѣвцѣ коло Таганрогу въ Росіѣ давній украиньскій поетъ Ол. Корсунъ. Вѣнъ побачивъ свѣтъ въ селѣ Богданѣвскоѣ Антипѣвцѣ 11-ого травня року 1818-ого. Змалечку вчивъ ся вѣнъ у дѣда читати и писати по славяньскому, а такожъ и украиньскои мовы. Вѣдъ 7—10 лѣтъ вчивъ ся у філософа харкѣвскои колєгіѣ Будяньскогѣ, котрый тодѣ живъ въ ихъ родинѣ. Вѣдтакъ вѣдъ 1829—1833 р. живъ и вчивъ ся въ губернскѣмъ мѣстѣ Ставрополѣ и черезъ сей часъ, маючи 13—15 лѣтъ вѣдъ роду, прочитавъ силу рѣжныхъ книжокъ, починаючи вѣдъ Четѣ Минеѣ и кѣнчаючи Вольтеровыми творами. Року 1834 въ червнѣ вѣнъ вступивъ до другои класы комерческои гімназіѣ въ Таганрозѣ. Въ р. 1836 кинувъ вѣнъ гімназію и дѣставъ посаду въ тамошній коморѣ (таможнѣ). Живучи отутъ на урядо-

вѣмъ мѣсци вѣнъ лагодивъ ся вступити на університетъ и справдѣ за рѣкъ зложивъ экзамень, а вѣдтакъ въ р. 1837 ставъ слухачемъ харкѣвского університету. Живучи въ Харкѣвѣ почавъ и самъ писати, дуже пильнуючи, щобы мова въ его творахъ була чиста. Зшитокъ зъ его творами [„Чому жиди не їдять свинини“, „Відкіля узяли ся ведмеді“, „Як Петро знайшов тююн і табаку та став курити та нюхати“] пішовъ по рукахъ и дійшовъ до Квѣтки и Срезневского. Вони забажали познаємити ся зъ авторомъ, котрий и завитавъ до нихъ. Квѣтка и Срезневскій ласкаво привитали его й радили писати. Року 1840-ого Ол. Корсунъ бувъ вже добре знаємый зъ Костомаровомъ и въ кѣнци сего року, а такожъ на початку 1841-ого р. багато писавъ та перекладавъ по українськи и друкувавъ въ прихильнѣмъ тодѣ до української літератури московскѣмъ журналѣ „Маякъ“. Скінчивъ вѣнъ університетъ р. 1842 ого. Яко студентъ університету выдавъ вѣнъ при помочи кѣлькохъ молодыхъ письменникѣвъ літературный збѣрникъ „Сніп“ (Харкѣвъ 1841 р. 222 стор. 8-о). Въ тѣмъ збѣрнику помѣтивъ вѣнъ сѣмъ вѣршованыхъ перекладѣвъ зъ ческой мовы и кѣлька власныхъ вѣршѣвъ, окрѣмъ того „Українські повіря“, переказані вѣршами. Тутъ же вперше надрукована трагедія Костомарова „Переяславська ніч“, талановиті поезіи студента Петренка, гуморвистична поема діякона Кореницкого „Вечерниця“, вѣршѣ семінариста Писаревского и деякі инші твори. Збѣрникъ сей досыть симпатично повитала тодѣшня крѣтика. Вѣдтакъ въ московскѣмъ журналѣ „Маякъ“ за 1842 р. (т. III и IV) и за 1845 р. [Ч-а 21 и 26] бачимо бѣльше якъ десять его вѣршѣвъ, котрыми, здаєтъ ся, вѣнъ и закѣнчивъ свою літературну дѣяльність.

Зѣ вѣсхъ літературныхъ творѣвъ Корсуна найбѣльшу вагу мають „Українські повіря“, котрий вѣнъ переказавъ справдѣ згѣдно зъ народными повѣрjami и переказами, прибравши до того складні вѣршѣ, скомпоновані чистою народною мовою. Въ останнихъ вѣршахъ Корсунъ найбѣльше наслѣдувавъ Метлинського або Гулака-Артимовского и взагалѣ не виявивъ або не встигъ виявити значной поетичной здатности.

Зъ 1845 р. Корсунъ зовсѣмъ зникъ зъ українсько-рускої літературной нивы и навѣтъ въ часы найбѣльшой літературной дѣяльности на Украинѣ [на пр. въ кѣнци пятьдесятыхъ або зъ початку шѣстьдесятыхъ рокѣвъ, коли выдавала ся „Основа“], зовсѣмъ не вѣдбававъ ся. Кажуть, що Корсунъ мавъ на думцѣ въ 50-тї роковины після виходу збѣрника „Сніп“, то єсть въ 1891 р., выдати другу частину того збѣрника, для котрого було у нього досыть матеріалу вѣршами и прозою, але тяжка хвороба не дала ему довести до кѣнца се дѣло и небавомъ звела его въ домовину.

Корсунъ бѣльшу частину свого житя служивъ яко мировый суддя. На тѣмъ становищи заслуживъ собѣ добре имя и мавъ вѣдъ усѣхъ повагу. На 70-ѣмъ роцѣ свого житя залишивъ службу и живъ приватно въ Антипѣвцѣ, покладаючи все свое жите на запомогу простымъ людамъ чи дѣломъ чи доброю порадою, черезъ що всѣ люде дуже любили его; коли-жъ рознеслась вѣетка про его смерть,

то навѣть зъ околичныхъ сель зѣбрало ся дуже багато народу, котрый зъ великимъ жалемъ и ревними сльозами проводивъ до могилы свого добродѣя...

Др. Юліянъ Целевичъ.

(Портретъ на 67 стр.)

24-ого грудня 1892 р. о годинѣ 4-ой рано умеръ у Львовѣ скоропостижно на ударъ сердцевый професоръ исторіѣ въ рускѣй гѣмназіѣ и голова товариства наукового им. Шевченка — др. Юліянъ Целевичъ. Вѣнъ уродивъ ся 23-ого марта 1843 въ сель Павельчи, близько Станіславава, де его отецъ Андрій бувъ священникомъ. До шкѣль гѣмназіяльныхъ ходивъ въ Станіславовѣ въ рр. 1853—61. Зложавши зъ вѣдзначенемъ экзамень зрѣлости въ р. 1861, послушный воли матери, слухавъ чотыри роки выкладѣвъ богословскихъ яко выхованецъ львѣвской семінаріѣ духовной, але побѣчь тыхъ наукъ слухавъ такожъ выкладѣвъ историчныхъ дуже способного професора дра Цайсберга, теперѣшного знаменитого професора вѣдѣньского університету. Тутъ то въ мурахъ семінаріѣ зазначила ся вѣдразу его вдача щирого народовця, якимъ позбѣставъ непохитно цѣле свое житѣ. Яко семінаристъ належавъ до того невеличкого числа трудовниківъ, щѣ то вже тодѣ намагали вѣсми силами до того, щѣбъ товаришѣвъ своихъ напутити на дорогу працѣ. Въ тѣй цѣли завязали вони вже тодѣ кружокъ, щѣ займавъ ся дробненькими видавництвами переважно гумористичными, а головно плекали музику; самъ Юліянъ молодымъ гравъ на флетѣ. Хочъ невеликій ростомъ, бувъ покѣйный замѣтнымъ веселостю лица, довгимъ кучерявымъ волосемъ, добродушностю и щиростю, а се все еднало ему багато приятелѣвъ; а щѣбъ вѣнъ коли nebude розсердивъ ся, мабуть не довелось нѣкому бачити. Скѣнчивши теологію записавъ ся въ 1865 р. на вѣдѣньскій університетъ, де три роки слухавъ выкладѣвъ професорѣвъ Ашбаха, Бішінтера, Гѣра и иншихъ а въ падолистѣ р. 1860-ого зложивъ экзамень зъ исторіѣ на цѣлу гѣмназію и ставъ заступникомъ учителя въ II-й гѣмназіѣ у Львовѣ. У Вѣдни належавъ до першихъ основателѣвъ товариства „Січ“. Вѣдтакъ именовано его професоромъ исторіѣ для гѣмназіѣ въ Станіславѣ, де учивъ молодѣжь вѣдъ р. 1871—1875. Въ жовтні 1875 р. перенѣсь ся до Львова, до руской гѣмназіѣ, де учителювавъ до конца житя. Вѣнъ мавъ славу найлѣпшого учителя и приятеля молодѣжи. Не тѣлько въ школѣ, але и поза школою опѣкувавъ ся щиро бѣдными школярами: харчувавъ у себе заѣдно одного школяра, а крѣмъ того запомагавъ щедрыми жертвами багато иншихъ, наколи тѣлько довѣдавъ ся, щѣ якийсь добрый и пильный школяръ находитъ ся въ нуждѣ; а запомагавъ такъ, щѣбъ не знала лѣва рука, щѣ дає права...

Перенятый вѣдъ лѣтъ дитинячихъ житемъ щиро-народнымъ, бо такимъ житемъ жила его рѣдня ще вѣдъ рокѣвъ трийцятыхъ пѣдъ благодатнымъ впливомъ Маркіяна Пашкевича. бравъ бл. п. Юліянъ якъ найживѣйшу участь въ кождѣмъ проявѣ руху щиро-

народного: вѣнъ бувъ членомъ „Просвѣты“ вѣдъ першого еи за-
снованя, а кѣлька лѣтъ членомъ видѣлу того-жъ товариства; вѣдъ
р. 1876—89 належавъ до видѣлу „Руской Бесѣды“, а черезъ шѣсть
лѣтъ бувъ еи головою; бувъ членомъ руского Тов. педагогичного
у Львовѣ, „Народной Рады“, „Народной Торговлѣ“, Товариства имени
Шевченка“ и розставъ ся зъ всѣмы тыми товариствами яко голова
сего послѣднего по своѣмъ приятелю и попередникови Дамянови
Гладиловичеви саме тодѣ, коли покликавъ се товариство до нового жи-
тя, перестроивши его на товариство, зъ котрого маѣ колись-то двигну-
тись Руска Академія наукъ. Такъ про те вже зъ тои коротенкой
згадки бачимо, що бл. п. Юліянъ Целвичъ служивъ вѣрно и ши-
ро справѣ народній, вѣнъ стававъ радо до каждой службы, до ко-
трои его громада покликувала чи то на старшого чи на рядового,
а лагодною своею вдачею, характеромъ бѣльше флѣматичнымъ
умѣвъ довести до ладу кожду ему поручену справу. А наколи вже
инакше не мѣгъ вдѣяти, то тодѣ просьбами и ввѣчливостю доти
намагавъ, ажъ доки не довѣвъ до ладу.

Про житє бл. п. Юліяна хѣба ще те додати, що въ р. 1878
придбавъ собѣ на тутешнѣмъ університетѣ степенъ доктора фільзо-
зофій, зложивши пѣсля давнѣйшого систему чотыри ригороза, та
що въ р. 1889 дѣставъ VIII. рангу. Але якъ перша обставина
свѣдчить красно о старанливости покѣйника, щобъ станути побѣчъ
старѣйшины науковои, такъ ся друга була для него такъ байдуж-
ною, що зовсѣмъ нею не тѣшивъ ся; покѣйникъ звыкъ бувъ на
те все уживати пословицѣ нѣмецкой: davon wird man weder satt
noch fett. Натомѣць тѣшивъ ся дуже, коли посередъ тяжкой служ-
бы учительской успѣвъ дещо написати. Тожъ перейдѣмъ теперъ на
послѣдокъ до працѣ літературныхъ бл. п. д-ра Юліяна Целвича:
1) Дещо за поселенє угорской Украины и за унию церкви право-
славной угорскихъ Русинѣвъ зъ Римомъ (Правда, 1868); — 2) Об-
лога мѣста Львова въ р. 1672 (Зоря, 1883); — 3) Перехѣдъ коза-
кѣвъ черезъ Покуте до Молдавы в. р. 1739 (Зоря, 1885); — 4) При-
года пѣсля нападу татарского въ р. 1676 (Зоря, 1886); — 5) Нѣч-
ный нападъ на дѣмъ Маркіяноваго [т. е. Маркіяна Шашкевича]
дѣда, о. Романа Авдыковского въ Пѣдлѣю в. р. 1794 (Зоря, 1887),
— і 6) тамъ-же критична оцѣнка: „Ювильное изданіє Ставро-
пигійского Института“. Въ фелетонѣ „Дѣло“ появились, почавши
вѣдъ р. 1880 отѣтъ статѣ: 8) Дещо про Скитъ Манявскій и устне
переданє про его знесенє Йосифомъ II.; — 8) Историчный причи-
нокъ до нашои мартирології и рицарской славы; — 9) Росія
и Китай и дещо про Кульджу; — 10) Чи було въ Росіи невѣль-
ниче пѣдданство? — 11) Про Олексу Довбушука, его попередни-
кѣвъ и наслѣдникѣвъ (Дѣло, 1882); — 12) Двѣ судовї розправы
зъ р. 1722 и 1723 (Дѣло, 1885); — 13) Процессъ Скита Манявского
зъ шляхтчомъ Семеномъ Ладковскимъ въ рр. 1736—39 (Дѣло,
1885); — 14) Клопоты мѣста Львова зъ кагаломъ жидѣвскимъ въ
половинѣ XVII. в. и погрома жидѣвъ у Львовѣ р. 1664 (Дѣло, 1886);
— 15) Три судовї розправы передъ 150 рр. (Дѣло, 1887); — 16)
Староста и полянецкій каштелянъ Ёжимала Яблоновскій (Дѣло,

1888); — 17) Ще дещо про Олексу Довбушука и его наслѣдникѣвъ (Дѣло, 1888); — 18) Дальшій вѣсти про опришкѣвъ (Дѣло, 1890); — 19) Вовкулаки (Дѣло, 1891); — 20) Послѣдній историчный вѣсти про опришкѣвъ XVIII. в.: а) Иванъ Бойчукъ, другій наслѣдникъ Довбушука; б) Ще деякі переказы и легенды про Олексу Довбушука (Дѣло, 1891): — въ календари „Просвѣта“ знаходить ся его розвѣдка исторична: 21) Павло Полуботокъ, наказный гетьманъ Украины, — и для видавництва тов. „Просвѣта“ описавъ житє: 22) Св. Кирила и Методія; — въ справозданю гїмназїи львѣвской академичной за р. 1886 появилася перша часть историчной монографїи: 23) Історїя Скиту Манявского вѣдъ его заснованя ажъ до приступленя львѣвской епархїи до униѣ (1611—1700); — вѣдтакъ 24) въ р. 1887 цѣла ся монографїя. — Для ужитку шкѣльного спорудивъ бл. п. Юліанъ отсї книжки: 25) Шараневичъ-Целевичъ: Нарисъ исторїѣ австрїйско-угорской монархїѣ (1881); — 26) Гинделі-Целевичъ: Учебникъ всемїрной исторїѣ для класъ высшихъ, т. II, вѣкъ середный (1883); — 27) Томекъ-Целевичъ: Історїя австрїйско-угорской державы (1883); надъ книжкою шкѣльною працювавъ трудящїй покѣйникъ до остатной хвилѣ житя и саме 28) надъ учебникомъ исторїѣ краєвой захопила его неумолима смерть; книжку сю выдасть небавкомъ товаришь долѣ его проф. Наталь Вахнянинъ. Остаточнo деякихъ праць нашого широго то вариша не могли мы на борзѣ роздобути, бо вони оголошуванї пѣдъ криптонїмами, отъ хочъ-бы дуже цѣкава розвѣдка: 29) Гостина цѣсаря Йосифа II. въ Галичинѣ.

Крѣмъ того яко членъ колишней комїсїѣ до укладаня рускихъ книжокъ шкѣльныхъ вѣвъ покѣйникъ не тѣлько томлячу коректу, але справлявъ такожъ стиль декотрыхъ книжокъ шкѣльныхъ, тожъ его то заходамъ належить завдячити, що деякі пѣдручники до науки релїгїѣ и исторїѣ выходили доперва зъ пѣдъ его руки поправнїй.

Отсе поважне число праць науково лїтературныхъ вказує достатно, що бл. п. д-р Юліанъ Целевичъ часъ, вѣльный вѣдъ службы заводовой и громадской, посвячувавъ дослѣдамъ нашої бувальщины. Була се праця о стѣлько тяжша вѣдъ иншихъ, що авторъ слѣдивъ по архївахъ и выдобувавъ на свѣтъ божїѣй такї старїѣ записки, що то о нихъ нѣкому и не снилось, якъ то сего доводитъ передовѣсїмъ монографїя про Скитъ Манявскїѣй. — Нашъ историкъ розлюбивъ ся бувъ дуже такожъ въ дослѣдахъ про Довбуша и тымто запопадливимъ трудамъ треба завдячити выяснене сеи зъ многихъ сторѣнъ неясной, але цѣкавой справы; теперъ же-жъ вона станула въ такѣмъ свѣтлѣ, що хто небудь зъ людей талантливѣйшихъ на зѣбравыхъ и критично розсудженыхъ бл. п. д-ромъ Ю. Ц. переказахъ про Довбуша и Довбушукѣвъ, та на такихъ-же переказахъ про словацкого Яноша и украиньского Кармелюка буде мѣгъ заснувати цѣльнїй циклъ оповѣданъ романтичныхъ, що то при-мѣромъ въ лїтературѣ нѣмецкѣй сливуть пѣдъ назвою „Raubritterromane“.

Про сїѣ праць выражалася критика все зъ признанѣмъ вели-

кон стійности и фахового знаня; та якъ се знаємо зъ жерела дуже автентичного, факультетъ філософічний тутешного університету думавъ поставити такожъ бл. п. д-ра Ю. Ц. мѣж кандидатѡвъ на ново отворену катедру исторіѣ Украинны-Руси. Такъ щожъ, коли бл. п. Юліанъ не дѡждавъ ся вже того достоиньства за свои працѣ науково-літературній, а натомѣсець дѡзнавъ не абы якои вѡдзнаки за свои труды яко щирый и трудящій громадянинъ та яко добрый и сумлѣнный учитель — вѡвъ розтае ся зъ симъ свѣтомъ яко голова Тов. им. Шевченка. Тожъ кождый, хто тѡльки мѡгъ и якъ тѡльки мѡгъ, дававъ щирѣ доказы правдивого жалю по такѡй передвчаснѡй и доткливѡй стратѣ, а найбѡльшимъ доказомъ того чотыри промовы надъ сирою могилою, въ котрыхъ зазначено и житебѣте благородного покѡйника и смутокъ, що скоропостижна смерть такъ немилосерно его зъ посередѣ насъ спрятала. А хочъ и якъ напрасною була ся смерть, такъ все-жъ бл. п. д-р Юліанъ Целевичъ сповнивъ — свою задачу чесно и благородно, що не треба вже хочъ бы ще и тымъ стверджати, що мабуть ще за жита розпорядивъ, щобъ цѣла его досыть спора бібліотека стала по его смерти власностію „Просвѣты“. Зрештою майна не лишивъ жадного, бо якогожъ може добути ся майна хочъ-би и при найбѡльшой ошадности професоръ гімназіяльный посередѣ такихъ прикрыхъ обставинъ.

К. Луцкѡвскій.

Иванъ Белей.

(Портретъ на 105 стор.)

Въ половинѣ сѣмдесятихъ рокѡвъ було на львѡвскѡмъ університетѣ чимало рускои молодѣжи. Гімназія дрогобицка, станиславѡвска, коломыйска, бережаньска достарчали замѣтне число молодѣжи самосвѣдомои и зъ огляду національного добре пѡдготовленои. Въ громадѣ академічнѡй були втѡдѣ мѣжъ иншими Леонідъ Заклинскій, Омелянъ Калитовскій, Иванъ Франко, Михайло Павликъ, Антѡнъ Горбачевскій, Василь Дѣдошакъ, Кость Бобикевичъ, Андрѣй Павлишъ и Иванъ Косъ. Тѡдѣшний академики-народовцѣ групповались въ товариствѣ „Дружний Лихвар“, въ котрѡмъ способнѣйшій зъ помѣжъ нихъ держали вѡдчиты полученій зъ обширною дискусією, — організувались самѣ въ „Громадѣ“ и стояли въ дуже тѣсныхъ зносинахъ зъ молодѣжію по гімназіяхъ. Делегаты ихъ працювали у выдѣлахъ товариствъ „Просвѣта“, „Руска Бесѣда“, „Побратимъ“ и у всѣлякихъ комітетахъ.

Ряды сеи трудящои и патріотичнои молодѣжи збѡльшивъ Иванъ Белей, записавшись въ жовтви 1875-ого р. на правничій выдѣлъ львѡвского університету. Пѡдготовлений вже добре въ станиславѡвскѡй гімназій, котру перейшовъ изъ знаменитымъ успѣхомъ, и приспособлѣнный до працѣ народнои такимъ патріотомъ якъ Євгеній Желехѡвскій, взявъ ся у Львовѣ зъ щирою охотою до сту-

дій фаховыхъ и до работы громадскои. Нѣяка справа народна, почата академічною молодѣжею и нею ведена, не обѣйшла безъ его дѣяльной участи; вѣнъ всюды помагавъ радою и работою и вже небавомъ по приѣздѣ до Львова належавъ до найзамѣтнѣйшихъ рускихъ академікѣвъ-народовцѣвъ. На справу національну дививъ ся зъ ширшого погляду и для еи розвою постановивъ посвятити свои силы. Тожъ коли зъ початкомъ 1880-ого р. незабутный Володимиръ Барвѣньскій розпочавъ выдавати „Дѣло“, Белей скѣнчивши університетъ, не оглядае ся на карієру, котра ему, яко чоловікови вельми способному, справдѣ усмѣхалась, але повный благородного порыву вступае до редакціи яко одинокий и го-



Иванъ Белей.

ловный помѣчникъ. Кто знае тодѣшний станъ нашої справы въ Галичинѣ, а зглядно крайный еи занепадъ, той зрозумѣе, кѣлько працѣ мусѣли обидва редакторы вложити вже зъ самого почину въ сей першій, на бѣльшій розмѣры заснований, політичный органъ Русинѣвъ-народовцѣвъ, котрого засноване творить дѣйстно епоку въ нашѣмъ житю політичнѣмъ. Працювали вони дѣйстно понадъ силы, трудились безъ вѣддыху, що и вѣдбилось на головнѣмъ редакторѣ, котрый въ три роки вѣдъ заснованя „Дѣла“ попрацавъ ся зъ симъ свѣтомъ. По смерти В. Б—ого обявъ Иванъ Белей самъ фактично редакцію „Дѣла“, якъ небудь спо-

чатку супротивъ властей підписувавъ хто иншій; небавомъ одначе ставъ не тільки фактичнимъ але и правнимъ редакторомъ „Дѣла“, котре вразъ зъ „Бібліотекою найзнаменитшихъ повѣстей“ веде и доси. Редагувати щоденну газету політичну независиму, що не побирає нѣякихъ підмогъ а опирає ся тільки на передилатъ, взагалъ рѣчь не легка. О стільки-жъ тяжше є вести що днини выходячій органъ, що поклавъ собѣ метою заступати интересы такой безталанной, прибитой и приниженой народности, якъ и аша. Отже середъ рѣжного рода прикрыхъ и тяжкихъ обставинъ Иванъ Белей удержавъ органъ народнои партіи на принадлежнѣйшій высотѣ и заодно вѣвъ его зъ честію та зъ користію для sprawy, розбуджуючи нимъ у великій мѣрѣ самосвѣдомѣсть національну мѣжь земляками и достойно репрезентуючи нимъ нашу народну идею. Праця его не перейшла марно и безъ впливу на пересвѣдченя політичній нашой интелігенціи, а „Дѣло“ стало въ Галичинѣ домашною книжкою виховуючою, на котру що днини нетерпеливо ждуть рускій родини, знаючи, що певне знайдуть тамъ щось, що порушить ихъ патріотичне серце та займе, заспокоїть и покрѣпить ихъ умъ.

Въ рѣкъ по заснованю „Дѣла“ почавъ Иванъ Белей редагувати мѣсячникъ „Свѣтъ“. Була се „ілюстрована літературно-політично-наукова часопись“, въ котрѣй найлѣпшій нашій письменники помѣщували свої працѣ. Якъ небудь „Свѣтъ“ бувъ редагований дуже добре и мѣстивъ цѣнній та цѣкавіи статѣ, мимо те єму судилась доля его попередникѣвъ — нашихъ двотыждневникѣвъ и мѣсячникѣвъ. якъ „Вечерницѣ“, „Мета“, „Нива“, „Русалка“ и т. и. По пѣвтора року вѣвъ переставъ виходити по тѣй причинѣ, що наша суспѣльнѣсть не попірала его якъ треба зъ огляду матеріальнаго. Коли не стало „Свѣта“, Иванъ Белей не переставъ займатись літературно-науковими справами, але вѣдтакъ въ „Дѣлѣ“ удѣлявъ и удѣляє имъ чимало мѣся, обговорюючи кожду важнѣйшу нашу словесну прояву, забираючи голосъ у вѣсѣхъ замѣтнѣйшихъ літературныхъ пытаняхъ и помѣщаючи будьто въ фелетонѣ „Дѣла“ будьто въ „Бібліотецѣ найзн. повѣстей“, якъ оригінальні творы нашихъ знаменитыхъ письменникѣвъ Ив. Нечуя Левицкого, Кулѣша и Гребѣнки. такъ и переклады свѣтовихъ велитѣвъ пера, якъ Бальзака, ір. Толстого, Гончарова, Тургенѣва, Достоевского, Золя, Дікенса, Додета, Фейлѣта, Ерк. Шатріяна, Вальтера Скота, Еберса, Оржешковой и т. и.

Редакторъ „Дѣла“ не вѣдтягає ся и вѣдъ иншои працѣ народнои. Вѣвъ трудить ся у выдѣлахъ „Просвѣты“ и . Народнои Рады“ и бере дѣяльну участь у всякихъ народныхъ зборахъ та вѣчахъ, зъ котрыхъ звѣстный и широкимъ кругамъ, яко дуже добрый бесѣдникъ и совѣстный референтъ.

Зъ огляду на рѣдъ писанъ Иванъ Белей — головно публіцистъ. Статѣ его, котрыхъ за десять лѣтъ помѣстивъ въ „Дѣлѣ“ чимало, писаніи ясно, приступно и свободно, — вызначають ся силою аргументаціи, — безъ штучнои позы и фразеологічнѣйшій бляги, котра убожество думки хоче прикрити блискотливимъ миготнѣмъ стилістичныхъ прикрасъ и риторичныхъ зворотѣвъ.

Василь Луквич.

С М Ъ Ш Н Е.

Розумнй. Бувъ у батька та сынъ Грицько. Отъ, Грицько пбшовъ на улицю, а злодѣй залѣзъ у комору. Батько чуе, що тамъ щось сгугае, та й пытае ся: „Се ты, Грицьку?.. Злодѣй: „Та вже-жъ не хто!“ Батько: „Берешъ кожухъ?“ Злодѣй: „Та вже-жъ не що?“ Батько: „Вбзьми й сѣраць!“ Злодѣй: „Та вже жъ не якъ!“ Батько: „А може и кудину?“ Злодѣй: „Та вже-жъ не покину!..“ — Оглядѣли ся вранцѣ батько зъ сыномъ — ажъ збстали ся вони такъ, що нбчимъ и пальця обгорнути.

Наука. Хотѣвъ Москаль по нашому навчити ся. Отъ нашъ чоловѣкъ и почавъ его вчити: — „Слухай: якъ ишовъ я у Полтаву, то найшовъ холяву, та пбшовъ на вечерницѣ та вдаривъ обълаву — ось вамъ дѣвчата, на славу! Ну, кажи теперъ ты, Москалю!“ Москаль: „Какъ шоль я, малай, у Платаву, да нашоль галанішшу, пашоль на пасиделки да ударилъ абъ скамейку: вотъ вамъ, дѣвки на деваване — та!“

Швачка. Петро: „Шиешъ, дѣвонько?“ Маруся: „Шию“. Петро: „А пороти скоро будешъ?“ „Та ось тбльки ниточку дошити, то й пороти му“.

Свято. Дядько: „А чомъ вы хлопцѣ, не орете?“ Хлопцѣ: „Та, дядьку, свято“. Дядько: „Яке свято?“ Хлопцѣ: „Чересло й лембшь изнято.“

Злодѣй. Въ однбмъ селѣ уздечку украли. Шукали — шукали, нбьякъ не могли знайти злодѣя. И невелика й штука та уздечка, та за сердце бере, що не знайдешъ. Осъ вбйтъ и велить збирати ся цѣлбй громадѣ. Збйшли ся. „А що-жъ, чи веѣ тутъ?“ — пытае ся вбйтъ. Громада: „Веѣ“. Вбйтъ: „И той тутъ, що уздечку вкравъ?“ А злодѣй не вдержавъ та: „Тутъ!“ — каже. Заразъ его и вхопили.

Злодѣй та сало. Злодѣй залѣзъ въ ночи до чоловѣка Сава красти сало, увбрвавъ ся зъ саломъ зъ бантини та й гепнувъ ся середъ сѣней. Сава почувъ та й пытае ся: „А хто тамъ?“ А злодѣй не дурный бувъ та: „Сава, — каже, — Сава! Приславъ тобѣ чортъ сало!“ А Сава: „Геть зъ нимъ! Я зъ чортами не братаюсь, то й сала ихъ не хочу“. — „Ну, — каже злодѣй, — коли не хочешъ, то дверѣ вбдчини та поможи вынести сало!“ Такъ той сердега ще й помбгъ...

Жидбвскй наймы. Жидъ наймавъ наймычку: „Ты зъ мене, каже, галоцко, не багато бери, бо въ мене не багацько работы“. Наймичка: „А яка-жъ у васъ работа?“ Жидъ: „Отъ бацисъ: встань ранкомъ, пбдмети хату — та й сядъ; вынеси смѣте — та й сядъ; подбй коровъ — та й сядъ; наноси воды — та й сядъ; звари обѣдати — та й сядъ; знову попрйбирай въ хатѣ — та й сядъ; спряди поцинкбвъ двое — та й сядъ...“ И все сядъ та й сядъ — и лбку тымъ сѣданямъ нема. „А якъ узе все зробисъ, сцо я казавъ — обѣдати. Страва тобѣ хороша буде: ци зварисъ картофлѣ — юска твоя, раки — юска твоя яйця — юска твоя.. А сцо-зъ,

хиба мало, якъ три стравы на обѣдъ? Де-зъ бѣльсе варять най-мнѣмъ?“

Бдѣцъ. Чоловѣкъ: „Ой, жѣнко, не здужаю! Якъ бы ты менѣ зварила пирогѣвъ... Та не вари сорокъ, бо не зѣмъ, а звари трийцять девять та великихъ... може-бъ я зѣвъ, та чи не одужавъ бы“. Жѣнка: „Охъ, старый, старый! Якъ я молодою бувала, то сорокъ пирогѣвъ зѣдала, а теперъ хамелю-хамелю — на силу пятьдесятъ умелю...“

Глухий. Сусѣдъ: „Здоровъ, Тарасе!“ Глухий: „Хлѣвъ плету“. Сусѣдъ: „Боже поможи!“ Глухий: „На свинѣ“ Сусѣдъ: „Але-жъ ты дурень!“ Глухий: „Спаси бѣгъ!“

Коваль. Бувъ собѣ коваль такий мудрый, що взявъ ся лемѣшъ чоловѣкови скувати, та багато зельза зѣпсувавъ, перепаливъ, бо не вмѣвъ робити. Тодѣ й каже чоловѣкови: „Нѣ, чоловѣче, скую тобѣ сокиру“. Чоловѣкъ: „Та чи сокиру, то й сокиру“. Куе, куе коваль, — не йде дѣло. „Нѣ, каже, не сокиру, а серпъ“. Чоловѣкъ: „Коли серпъ, то й серпъ“. Кувавъ, кувавъ серпъ, а далѣ каже: „Най уже швайку!“ Покувавъ ще: „Краще я вже тобѣ пшикъ зроблю“. Та роспѣкъ кусничокъ того зельзця, що вѣдъ лемѣшѣвъ зѣставъ ся, та въ воду, та въ воду, а воно — пшъ! „Отъ тобѣ, каже, й пшикъ!“

Невѣстка. „Хто виненъ?“ — „Та звѣстно. невѣстка“. „Та сѣ-жъ и въ хатѣ нема!“ — „Такъ плахта ѣи висить“.

Цыганѣвъ батько. Чоловѣкъ: „Цыгане, твого батька пѣймали“. Цыганъ: „Де?“ Чоловѣкъ: „У коморѣ!“ Цыганъ: „Е, у коморѣ! У коморѣ хочъ кого, то пѣймають. Вы его у степъ пустѣтъ, та й пѣймайте“.

Слѣпецъ. Чоловѣкъ: „Слѣпецъ, нѣ млинець (пампухъ)!“ Слѣпецъ: „Не хочъ“. Чоловѣкъ: „На два!“ Слѣпецъ: „Не бачу“. Чоловѣкъ: „На три!“ Слѣпецъ: „Въ торбу при!“

До чого охочій. „Якъ тебе звать?“ — „Михайло!“ — „А робити хочъ?“ — „Нехай-но!“ — „А борщъ?“ — „Не хочъ!“ — „А пирога?“ — „Хочъ бы и два!“

Швидка работа. Ходивъ ракъ сѣмъ рокѣвъ по воду, та прийшовъ до дому, ставъ черезъ порѣгъ перелазити, — розливъ та й каже: „Оттаке горе зъ швидкою работою!“

Розказала. Подорожний: „Бабо, де у васъ вѣйтъ живе?“ — Баба: „Бѣдѣте, серденько, навпростецъ, а тамъ живе Андрѣй Швець, а тамъ — круто собѣ — Кулина Вакуленкова: сѣ чоловѣка торѣкъ взяли до вѣйска, — а тамъ провалечко, а за провалечкомъ — по горѣдѣ ходить сива кобила, а на приспѣ лежитъ руда собака: ото тамъ, серденько, й вѣйтъ живе“.

Цыганъ та хлѣборобъ. Цыганъ хлѣборобови розказувавъ кѣлько ѣму бѣдолашному роботы: „Менѣ, каже дуги!.. кувати!.. ухналѣ робити!.. на торгъ носити, хлѣбъ купувати, дѣти годувати!.. А тобѣ що? — Ори, мели, ѣджъ!..“

Наймитъ. Сусѣдъ: „Чого ты, наймитку, такъ рано встаєшь?“
Наймитъ: „Та я то обуванечкомъ, то одяганечкомъ та й надолужу“.

А що теперъ буде? Пытає ся панъ жида: „Бувъ ты у Варшавѣ?“
Жидъ: „Нѣ, не бувъ“. **Панъ:** „Дурень же ты, що не бувъ. А въ Парижи бувъ“. **Жидъ:** „Нѣ пане но бувъ“. **Панъ:** „Дурень же ты, що не бувъ. А въ Римѣ?“ **Жидъ:** „И тамъ, пане, не бувъ!“ **Панъ:** „Дурень же ты, що не бувъ“. **Жидъ:** „Я и самъ, пане, знаю, що дурень.. Але-жь я и вась запытаю: Чи бувъ панъ тамъ, де я свою козу напуваю?“ **Панъ:** „Нѣ, не бувъ...“
Жидъ: „Ну, герехтъ, А що-жь теперъ буде?“

Салдатъ та баба. Сидить салдатъ, насыпає порохъ. А стара баба зроду того дива не бачила, та й пытає ся: „А що то, каже! службу?“
Салдатъ: „А ето икра салдатская. Зъ ентового у насъ бабка выходять салдаты“. Тѣлько салдатъ зъ хаты, а баба: „Постѣй же бѣсовъ сыну! Не дамъ я вашѣй икрѣ выплоджувати ся!“
 Та якъ ухопить той порохъ, та въ пѣчь его. Якъ бухне вѣнъ — такъ печи мовъ не було. Отъ тодѣ баба: „Чи не диво-жь зъ салдатами? Въ икрѣ ще салдатиня, а дивись, що виробляє!“

Весьо гараздъ! Вертає ся панъ зъ заграницѣ, и здыбає его гуменный на дорожѣ. „А що, Иване? Весьо гараздъ дома?“ — пытає ся панъ. Гуменный: „Та весьо гараздъ, пане. Одно тѣлько...“ **Панъ:** „А що-жь тамъ таке?“ **Гум.** „Та нѣжь, пане, вашъ складаный поломавъ ся“. **Панъ:** „Ну, поломавъ ся, то поломавъ ся — що тамъ балакати. Мабуть, хлопцѣ бавили ся тай поломали.“ **Гум.** „Та не бавили ся, а гнѣдого коня бѣдували“. **Панъ:** „А зъ чого-жь то гнѣдый кѣнь згинувъ?“ **Гум.** „Та пѣгнали у мѣсто по лѣки та й пѣдѣрвали“. **Панъ:** „По лѣки! А хто-жь хорый бувъ?“ **Гум.** „Та панѣ нездужали...“ **Панъ:** „Панѣ? що-жь, панѣ довго нездужали?“ **Гум.** „Та нѣ, пане, — усього оденъ день, а другого дня вѣдъ огню и Богу душу вѣддали...“ **Панъ:** „Якъ вѣдъ огню?“ **Гум.** „Та такъ, пане; якъ зайнявъ ся хлѣвъ, то усьо у пана выгорѣло — нѣчого не зѣстало ся“.

Загадки. Забавляють ся люде въ шивку, та й причепили ся до жида: „Загадуй, жиде, загадѣкъ“. — „Ну то й загадѣкъ!“ — жидъ каже. „А що-жь буде, якъ нѣхто не вгадає?“
Люде: „Та не жури ся про те! Кто не вѣдгадає, той заплатитъ карбованця (рубля)“. **Жидъ:** „Ну, герети! А що-жь воно таке е, що у день чорнѣе, а въ ночи бѣлѣе, а ранкомъ синѣе?“
Думали-думали — нѣ, не втнуть; довелось платити по карбованцю. „Ну, скажи-жь, Мошку, що воно таке?“ — пытають ся жида люде. А жидъ: „Герети, що то таке? А я звѣдки маю знати!“
Люде: „Е, то вертай грошѣ!“ **Жидъ:** „А на що-жь я маю вертати? И я не вгадавъ — и я самъ собѣ плачу карбованця“.

Цукоръ. **Иванъ:** „Та й солодкій же той цукоръ!“ **Петро:** „А ты хйба ѣвъ?“ **Иванъ:** „Та менѣ розкасувавъ цимбалѣстый, а ему казавъ басѣстый, що якъ вони грали у жидѣвъ весѣлѣ, то жиды ѣли, — и такой, каже, солодкій, що ажъ страхъ.“

Бабині воробці. Внукъ: „А кѣлько вы, бабо, поймали воробцѣвъ?“ Баба: „Оце шинку, тѣлько отсього поймаю, та ще девять зѣстане ся. — то й буде ажъ десять!“

Рахунокъ. Чоловѣкъ зъ жѣнкою вѣдуть зъ ярмарку. Въ тѣмъ вѣдзываетъ ся чоловѣкъ: „Тпру! Стѣй! Давай, жѣнко, грошѣ раховати! Кажу, куду подѣла?“ Жѣнка: „То що це тобѣ, чоловѣче, прийшло, щобъ усе грошѣ раховати! Ну отъ: шѣтку за сѣль, шѣтку на сѣль, та за шѣтку соли купила, та шѣтку зъ кумомъ пропила — отъ и грошѣ всѣ!“ Чоловѣкъ: „Такъ! А гей, воли!“

Нѣчлѣжане. Покрали коней, а нѣчлѣжане бачили. Отъ ихъ на допытѣ. „Вы винні!“ — кажуть. А вони: „Не знаємо мы нѣчого! Правда, що мы ходили дѣщо и гомонѣли про що, тѣлько коли мы хочъ що, або або-що, то нехай намъ чортъ знає що — отъ що, а не то що! А вы кажете, щобъ мы тамъ, що-що, або або-що!“

Мало всѣ. Газдиня до наймычки: „Ты, бѣсового сына дочко, по десять разѣвъ на день вѣси! И хлѣба тобѣ не настачишь!“ Наймычка: „Де жѣ тамъ по десять разѣвъ! Усього по три разы!“ Газдиня: „А зрахуй-но, сяка-така!“ Наймычка: „Снѣдала-обѣдала — разѣ вѣла, полуднувала-пѣдвѣчѣркувала — два разы вѣла; вечеряла-повѣчѣркувала — три разы вѣла. Отъ и все!“

Угадки. „У мене, каже, цыганъ, три сыны, та всѣ три угадки: якъ скаже оденъ, що буде дощъ, другій що снѣгъ, третій, що соняшно — такъ оденъ зъ нихъ певно вгадає.“

Дитина зъ плачемъ. Одного разу вѣхали два купцѣ и заѣхали на заѣздный дѣмъ, а той заѣздный дѣмъ державъ чоловѣкъ простый. Позносили ото вони зъ воза свои клунки и просятъ газдыню, чи не можна дѣстати кавунѣвъ та дынь. — „Чомъ не можна? Можна!“ — каже газдыня. Отъ вона и пошла по кавуны, а хлопчикѣ рокѣвъ пяти зѣставъ ся дома и далѣ ото кричати, що мати не взяла его зъ собою, а комната поручъ зъ тою, де були купцѣ. Ото вѣнъ кричавъ, поки втомивъ ся, тодѣ замовѣъ. Тодѣ оденъ купецъ, бо имъ обрыдло, що вѣнъ кричить, и каже: „Ну, слава Богу, перестало.“ А хлопчикъ, почувши: „Еге, перестало: спочину та зновъ буду“.

Мачуха. Обдѣлила мачуха двоихъ своихъ пасынкѣвъ каждого цѣлымъ пирѣжкомъ, а сынови нѣ одного не дала та й каже пасынкамъ: „А вы-жѣ дайте мому сынови хочъ по половинцѣ“.

Вѣйтъ. Разѣ обрали собѣ люде вѣйта. Отъ и запышавъ ся новый вѣйтъ; зробивъ ся такой пановитый, що й пѣдступити до нього страшно. Сидитъ якось новый вѣйтъ передъ хатою и бачить, що хтось вѣде селомъ. Погукнувъ вѣйтъ на своего небожа: „Бѣжи скорше, та спытай ся, що воно за птиця така вѣде черезъ мое село“. Кинувъ ся хлопецъ скоро доганяти; бѣжитъ та гукає на профѣзжачого, щобъ пѣдождавъ. Той задержавъ ся. Пѣдбѣгає хлопчикъ. „Чого тобѣ треба?“ — пытає профѣзжачій. Хлопецъ: „Та нашъ новый вѣйтъ звелѣвъ спытати, що вы за птиця така тутъ вѣдете?“ — „Скажи свому новому вѣйтову, — озвавъ ся профѣзжачій, — що и ты дурень и вѣйтъ дурень“. Вернувъ ся хлопецъ. Вѣйтъ пытає:

„А що?“ Хлопець: „Та то якийсь знайомый“. Війть: „Якь?“ Хлопець: „Та такъ: и васъ знає, и мене знає“. Війть: „Якь же вѣтъ знає?“ Хлопець: „Та казавъ, що й вы дурень, и я дурень“. Замокъ вѣтъ. Зъ того часу вже нѣкого не пытавъ ся.

Цыганъ-косарь. Найнявъ чоловѣкъ цыгана сѣно косити, и назначивъ ему платню, яка вже тамъ була, и харчъ. Отъ той вийшовъ косити, та й пролежавъ увесь день у лѣсѣ. Надъ вечѣръ прийшовъ: „Уже скосивъ!“ — каже. Отъ повечерявъ, взявъ грошѣ, та ще й просить сала; а чоловѣкъ не дає; вѣтъ и каже: „Ну не давъ ты сала щобъ же твоя трава встала!“ Коли поде господар на другій день — ажъ трава й стоить: „Ото каторжний цыганъ, щобъ було менѣ ему вже той кусникъ сала дати, а то пропала робота!“

Скѣлько рокѣвъ? „Якь же менѣ знати, скѣлько менѣ рокѣвъ! Якъ родивсь, то безъ памяти бувъ; якъ рѣсь, то розуму не мавъ, а якъ уже до розуму дѣйшовъ, то тодѣ-бъ то й рахувати та багачько лѣтъ уплыло“.

Брехенька. „Якъ бувъ я ще парубкомъ. а дѣдъ тодѣ ще невеличкимъ бувъ, а батька ще на свѣтѣ не було, то дѣдусь бувало пытає ся: — „А що будемъ, сыну, робити? Зима холодна!“ То я було дѣда раджу: „Поѣдьмо, кажу, дѣдусю, въ лѣсѣ та нарубаємо дровъ“. — „Поѣдьмо такъ и поѣдьмо!“ „А въ насѣ бычечки невеличкѣй собѣ були, такъ, можна на пригѣрщъ було взяти. Поѣхали въ лѣсѣ. Дивлюсь, ажъ ломачча така велика купа! Я стукъ сокирою въ те ломачче, а медвѣдъ звѣдтамъ, зъ того ломачча! Коли я въ те ломачче, ажъ тамъ шестеро яєць. Якъ узяли мы зъ дѣдомъ то дручемъ на вѣзъ не скотили, а вже я ледви-не-ледви въ шапку забравъ: такій великій. Ото принѣсь до дому. А въ насѣ, якъ на те правда, свиня квоктала. Отъ я поѣсыпавъ пѣдъ ту свиню, а зъ того и вылѣзло шѣсть волѣвъ, такъ якъ соколѣвъ. Тодѣ вже якъ узяли мы зъ дѣдомъ тыми волами поле орати та хлѣбъ сѣяти.. та и вродило-жь добре. Выйдемъ було зъ дѣдомъ на поле, то те чуже, а те не наше; те чуже, а те не наше!.. Якъ узяли-жь мы женцѣвъ збирати, такъ, Боже мѣй милостивый: що то мы того женця зѣбрали, ажъ одну бабу!.. Якъ понажинала вона намъ кѣпъ... Боже милостивый, скѣлько кѣпъ! А дѣдъ покѣйникъ и пытаєть ся мене: „Де-жь мы, сынку, будемъ стырты складати?“ А я кажу: „Адже-жь у насѣ коминъ великій; то на коминѣ стырты складемо, а на печи молотити мемо“. Якъ же вклучулась та проклята кузка, мышѣ, та такъ же вклучула ся! А въ насѣ признати ся, кѣтъ добрый бувъ. Якъ махнувъ вѣтъ по коминѣ, якъ ударить хвостомъ, а нашѣ стырты та въ помыйницю!.. А тутъ уже й батько подрѣсь. Такъ мати, було, все любить молоко парене, а мы все кисле. То мати, було, по селу парить, парить, а мы въ запѣчку киснемъ-киснемъ. А батько, правда, рыбалка добрый бувъ: кине удочку въ чужу будочку, то й тягне коли не кожухъ, такъ свиточку. Отъ мы й розжились. Такъ батько каже: „У тебе мати змерла, а въ мене жѣнка, то поставимо обѣдъ“. Якъ узяли-жь

мы збирати людей на обѣдъ, та зъ такою умовою, щобъ була своя ложка и хлѣбъ, и сѣль. Отъ якъ найшло народу. такъ, Боже милостивый, ажъ два чоловѣки. Такъ батько и каже: „Засолимъ же отсе сѣрце, то выѣджете щербичку, а на сподѣ буде рибка“. Такъ тѣ люде не могли надякуватись“

Похваливъ ся: „Ехъ, — каже парубокъ, танцюючи, — ехъ штаны-жъ мои, штаны синїи, а ще двоє дома въ скрынѣ.“ — „Такъ, скинь-же мои, вражий сыну, коли въ тебе є свои!“ — каже єго товаришъ.

Пѣшли въ гору! „Цыгане, онъ твого батька повѣсили!“ Цыганъ: „О, пѣшли нашїи въ гору!“

Хорый: „Що се тобѣ, сыну, сталося? Чи то въ тебе хвороба яка, гнѣтючка, чи що? Бо ты-жъ таки нѣчого не ѣси. Чи ѣвъ ты сьогондѣ що?“ **Сынъ:** „Нѣ, тату. Тѣлько дали менѣ мати вранцѣ хлѣба крайчикъ, та черствый дуже; отъ я хотѣвъ размочити єго у ведрѣ зъ водою та не влѣзъ, — такъ я єго сухимъ и згрїзъ. Бѣльше нѣчогѣсѣнько не ѣвъ...“

Хвальки. Купивъ собѣ чоловѣкъ новїи чоботы, жѣнцѣ перстенѣ, а дочцѣ сережки. Настало свято, усѣ и повбїрали ся у новеньке. Коли це заходити якийсь гѣсть. Чоловѣкъ сѣвъ на покутѣ, човгає ногами, выставивши новїи чоботы; самъ хату озырає, а тодѣ, ногою показуючи (щобъ чоботы бачили): „А чомъ це у насъ, каже, хата не метена?“ А жѣнка выставила попередъ себе руки. розпѣрчивши пальцѣ, щобъ перстенѣ видно було, та й каже: „Чи я жъ не казала!“ А дочка замотала головою такъ, що сережки зателѣпались, та собѣ: „Оце лихо! Скѣлько-жъ єѣ на день мести?!“

Дурнѣ на продажъ. Одному чоловѣкови та треба було у мѣстѣ купити догтю. Отъ, не потрапивъ вѣнъ куды треба, та й зайшовъ у таку крамницю, де усякїи фїги-мїги продають. Увѣйшовъ, мазницю поставивъ коло нѣгъ, та й дивить ся. А въ крамници тѣлько оденъ крамарчукъ, и пытає ся вѣнъ того чоловѣка: „А чого тобѣ?“ — „А дивлюсь, — каже чоловѣкъ, — що тутъ продає ся.“ **Крамарчукъ:** „А тобѣ-жъ чого?“ **Чоловѣкъ:** „Та менѣ догтю“. **Крамарчукъ:** „Такъ не догѣть же, а дурнѣ, дурнѣ дурнѣ тутъ продають ся“. Подививсь чоловѣкъ на нього та й каже: „Отсе-жъ якъ тыхъ дурнѣвъ здорово купують — тѣлько оденъ всього й зѣставъ ся...“

Неоднакова мѣра. Невдала жѣнка напекла негарного хлѣба, та вже й подлещуєтѣ ся до чоловѣка: „Глянь, чоловѣче, який бо то хлѣбъ гарный — якъ пухъ легенькїи!“ Тѣлько жѣнка вѣдвернулаась, а чоловѣкъ гупъ єѣ тымъ хлѣбомъ. А вона тодѣ: „Оце харцизъ, ударивъ, якъ камѣнюкою!“

Дякъ. „Дяче, дяче, чого твоя сѣмя (родина) плаче?“ **Дякъ:** „Не всѣмъ же спѣвати!“

Блаженъ мужъ. Блаженъ мужъ до церкви недужъ, а до коршмы суне ся чимъ дужъ. И зстарѣвъ ся воюючи. по тыхъ коршмахъ ночуючи. И кунає, й наливає, наливає-выпиває, выпиває и кунає, — своего вѣку доживає...

Головку скрутивъ. Цыганъ внадивъ ся кудысь обѣдати и вже помѣчае, що газдиня, якъ покрае мясо на тарѣлцѣ, то кращими кришениками до чоловіка або дѣтей. Отъ цыганъ и пѣшовъ на хитрощѣ: почавъ розказувати, що вѣнъ воробця пѣймавъ та — „оттакъ, каже, головку ему скрутивъ!“ Та хпѣ за тарѣлку и крутнувъ еѣ кращими кришениками до себе.

Хмѣль та цибуля. Здыбавъ ся хмѣль зъ цибулею; перше одно другого позневажали, а потѣмъ повеличали: „Помагай Боже, гѣрка!“ — „Здоровъ, шаленый!“ „Помагай Боже тобѣ, смаковита!“ „Здоровъ бувъ, веселый!“

Очи. Принѣсъ чоловікъъ податокъ, а писаръ подививъ ся книгу та й каже: „За тобою недоплата. Ты не вѣддавъ!“ Чоловікъъ: „Нѣ, вѣддавъ!“ Писаръ: „Не вѣддавъ!“ Чоловікъъ: „Отъ же вѣддавъ!“ Бачить писаръ, що не одурить, та щобъ выкрутити ся якось, — до писарчука: „А подай менѣ очки!“ Надѣвъ окуляры, глянувъ: „Правда твоя: вѣддавъ“. Тодѣ той чоловікъъ: „Отъ спасибѣгъ отсимъ склянымъ очамъ, а тамтѣ хочъ бы й повылазили!“

Не грѣши на Бога! Цыганъ зайшовъ до шевця, а у того дѣти на сей часъ померли. Пытае ся цыганъ: „А де-жъ твои дѣти?“ Швець каже: „Богъ забравъ“. Просить тодѣ цыганъ наптити ся. Той зъ свого жалю, не дивлячись: „Онъ, каже, напийсь!“ А тамъ шевскій квасъ стоявъ. Цыганъ якъ сьорбонувъ та тодѣ: „Не грѣши, чоловіче, на Бога: вѣдъ чортового квасу дѣти померли!“

Добра жѣнка. То такъ жѣнка чоловіка годувала: „Дано тобѣ кѣсточку: хочъ лужи, хочъ на далѣ бережи“.

Ковбаса. Казавъ оденъ дядько: „Що якъ бы ковбасѣ та крила..., кращои-бъ птыцѣ не було!..“

Богата. У мене одежѣ-одежѣ: одна на менѣ, друга въ помелѣ — отъ и веѣ.

Подорожна. Схотѣлось бабѣ у пѣсть скоромного, а грѣхъ. Думала, думала... Далѣ вийшла на шляхъ, сѣла й починае собѣ гарненько салце плямкати. Коли йде чоловікъъ: „А що се ты, бабо, робишь? Теперъ пѣсть!“ На те баба: „Подорожному, шиночку, чоловікови не грѣхъ“.

Ноги болять. Мати: „Сыну, пѣду стовчи пшона на кашу!“ Сынъ: „Охъ, мамо, ноги дуже болять!“ Мати: „Сыну, иди ѣти кашу!“ Сынъ: „А де-жъ. мамо, моя ложка велика?“

Розумнй люде Два рабѣны зашабасували въ коршмѣ у жида, вѣдправили свои борокуты, посѣдали за столомъ и сидять мовчки. Ажъ ту входить нашъ чоловікъъ та й пытае ся шинкаря: „А хто то?“ Шинкаръ: „А то-жъ два рабѣны“. Чоловікъъ: „Та що-жъ вони сидять мовчки, — нѣчого й не говорять?“ Шинкаръ: „Етъ, Иване, и на що пытати? Хиба про що такй розумнй люде мають розмавляти? Що оденъ зъ нихъ добре знае, те й другий знае, а чого оденъ не знае того й другий не знае“.



Де-що про асекурацію

и

Товариство взаим. обезп. „ДНѢСТЕРЪ”.

Не ма институціѣ, котра була бы лучшою мѣрою політично-економічного розвою якогось народу, якъ институція обезпечень. Се найкрасшій и найхосениѣйшій здобутокъ поступу на поли економічнѣмъ. Черезъ обезпечене увѣльняе ся кождый горожанинъ вѣдъ журбы о добро свое и своєи родины, за певняе собѣ найспѣшнѣйше свободу економічну, стає ся независимый вѣдъ припадку, самодѣльный, не потребує чужої помочи и милостинѣ, а тымъ самымъ пѣдносить свое достоинство горожаньске. При помочи институціѣ обезпечень можна усунути або бодай злагодити много недостаткѣвъ и хибъ въ вѣдносинахъ теперѣшної суспѣльности, посредствомъ тої институціѣ можна найуспѣшнѣйше зарадити щоразъ бѣльше зростаючому зъубожѣню масъ народа.

Той добротинный впливъ институціѣ обезпечень потрібный дуже для нашего руского бѣдного народа, вынищеного матеріально черезъ нещастя елементарній, черезъ власну непоряднѣсть, свою легковѣрнѣсть и лихву.

Для того щирій народолоубцѣ давно вже предпринимали заходы, щобы основати власне, руске Товариство асекураційне. Ті заходы вѣнчали ся доперва въ послѣднѣмъ роцѣ успѣхомъ, и на основѣ концесіѣ, одержаної вѣдъ ц. к. Міністерства справъ

внутр. зъ дня ⁹/₁₂ 1891 ч. 22751., засновало ся перше руске Товариство взаим. обезп. „Днѣстеръ“ у Львовѣ.

Товариство „Днѣстеръ“ має на цѣли, подати своимъ добровѣльно приступающимъ Членамъ способнѣсть до обезпеченя своего майна противъ всякихъ шкѣдъ вѣдъ пожару. Дѣяльнѣсть Товариства розтягає ся на разѣ на обезпеченє вѣдъ шкѣдъ огневыхъ, бо въ тѣмъ напрямѣ давала ся найбѣльше вѣдчувати потреба такого Товариства, якъ доказують урядові дати статистичнїи о пожарахъ въ нашѣмъ краю. Пѣсля тыхъ датъ згорѣло въ Галичинѣ въ трохъ рокахъ 1887, 1888 и 1889 25.077 домѣвъ вартости 13,823.000 злр. в. а.; зъ тыхъ було тѣлько 8.608 будынкѣвъ обезпеченыхъ, за котрї Товариства обезпеченъ звернули шкѣду въ высотѣ 4,463.000 злр., — а решта въ сумѣ 9,360.000 злр. в. а. яко необезпечена безповоротно пропала; значить, що въ нашѣмъ краю иде пересѣчно на марне зъ дымомъ рѣчно необезпеченого маєтку на 3,120.000 злр. Та застрашаюча цифра представляє головно шкѣду, котра дотыкає наше селянство и маломѣщанство, бо версты просвѣченїи, дворы, церкви, школы и мешканьцѣ бѣльшихъ мѣсть суть майже все асекурованы. Тому головнымъ назначенємъ Товариства „Днѣстеръ“ єсть обезпечати майно властителѣвъ меншихъ посѣлостей и рукодѣльникѣвъ.

Въ статутѣ (§. 5) застережене однакожь Товариству „Днѣстеръ“ право завести такожь въ вѣдповѣднѣмъ часѣ обезпеченє плодѣвъ земныхъ всякого рода противъ шкѣдъ градовыхъ.

Товариство полягає на засадѣ взаимности своихъ Членѣвъ, то значить, що кождый обезпечаючий въ „Днѣстрѣ“ свое майно стає ся черезъ те саме членомъ Товариства и бере удѣль въ управѣ Товариства, а такожь належить ся кождому Членови удѣль въ зыскахъ и страхахъ Товариства. По скѣнченю кождого року розкладають ся кошта адміністраціи и квоты, выплаченїи въ протягу року за шкѣды, на всехъ Членѣвъ Товариства, размѣрно до обезпеченои кождымъ зъ нихъ вартости, — а надвыжка доходу має обертати ся на утворенє фонду резервового, котрый єсть власностею Членѣвъ, и сплаченє фонду основного, — а коли сей цѣлкомъ сплатить ся, буде кождоразова надвыжка, по дотованю (20%) фонду резервового, звертати ся Членамъ Товариства размѣрно до зложеного задатку. Зъ того оказує ся такожь головна рѣжниця мѣжь Товариствами, опертыми, на взаимности а Товариствами акційными: въ тыхъ

послѣднихъ тѣлько властителейъ акцій суть членами Товариства, тѣлько они, а не обезпеченіи мають впливъ на управу Товариства, и тѣлько акціонеры саміи побирають зыскъ зъ надвыжокъ доходѣвъ.

До розпочатя дѣяльности Товариствъ на взаимности опертыхъ wymagaє у насъ законъ, (т. зв. Assecuranz-Regulativ зъ дня $18/8$ 1880 — ч. 110 В. зак. держ.) щобы Товариство посѣдало фондъ основный въ высотѣ що найменше 20.000 зр. для обезпечень житевыхъ, а для обезпечень иного рода, вѣдповѣдно до обставинъ, навѣтъ менше. Товариство „Днѣстеръ“ посѣдає такой фондъ основный въ сумѣ 50.000 зр., зложеный въ готѣвцѣ черезъ самыхъ Русинѣвъ-Патріотѣвъ на 500 удѣлѣвъ по 100 зр. Въ мѣру розвою и зросту Товариства має той фондъ основный сплатити ся, а до часу сплаты побирати мають властители новышихъ удѣлѣвъ четверту часть зъ надвыжокъ доходѣвъ, яко процентъ вѣдъ зложеныхъ грошей зъ тымъ обмеженемъ, що процентъ той не може перевышати 6⁰/₀ вѣдъ ста.

Зложивши повысшій фондъ основный, зѣбрали ся Члены на загальній зборы дня 20 червня 1892, выбрали Раду надзирающую и Комісію контрольную, вѣдтакъ Рада надзирающая выбрала Дирекцію, и спѣльно зъ Дирекцією именовала Делегатѣвъ Товариства и зъорганизовала агенціи въ бѣльшой части краю. Такъ уконституоване Товариство розпочало при помочи Господа свои чинности дня 15 вересня 1892. Зъ цѣлого краю щиріи патріоты и просвѣченіи селяне радо повитали свое перше руске Товариство асекураційне, а вже въ листопадѣ 1892 найвысшій Достойники Галицкой Руси, Впреосв. Митрополитъ и Преосв. Епископы Епархіи Перемыской и Станиславѣвской въ своихъ урядовыхъ вѣстникахъ поручили горячо Товариство „Днѣстеръ“ Всеч. Духовенству и всеѣмъ вѣрнымъ. Хоть першій рѣкъ дѣяльности Товариства принавъ въ часѣ, коли строга зима, лиха весна и страшній дощѣ и повени въ лѣтѣ причинили населеню нашего рѣльничого краю много бѣды, — хоть такожь многіи нашіи церкви и громады, якъ такожь многіи приватніи лица не могли еще приступити до „Днѣстра“, бо попередно на довшій протягъ лѣтъ звязали ся въ другихъ не-своихъ Товариствахъ, — однакъ при помочи Бождей посѣдавъ „Днѣстеръ“ до дня 20 серпня 1893 въ 50 повѣтахъ нашего краю въ 1235 мѣсцевостяхъ 7324 обезпечень на суму 5,484.329 зр. в. а. вартости Се дає надѣю и за поруку на красный роз-

вѣи сеи загально потрібной институціѣ. Тѣлько не закладати намъ бездѣльно рукъ, покиньмо всяку малодушнѣсть, пѣдъ окликомъ солідарности и взаимности возъмѣмъ ся все до дѣла, а тогдѣ власными хотъ скромными силами здобудемо собѣ въ недалекой будучности независимѣсть економичну, и таке становиско въ краю, яке wymagaє наша честь народна.

Нарѣдъ нашъ великій и численній, — але головна пѣдвалина того народу, селянинъ, упадає матеріально. Причини матеріального упадку нашего селянства рѣжній; одною зъ найголовнѣйшихъ причинъ того суть пожари, котрій въ Галичинѣ пожарають рѣчно, якъ вже сказано, бѣльше якъ 3 миліоны зр. необезпеченого, въ бѣльшой части селяньского майна. „Днѣстеръ“ може зберечи тоє майно передъ утратою, приходячи пошкодованымъ зъ помочою матеріальною, — отже обовязкомъ кожного просвѣченого чоловѣка, дбаючого о добро народа, повинно бути, поучувати менше просвѣченыхъ братѣвъ о конечной потребѣ асекурацѣ и заохочувати ихъ при кождей способности до асекурованя своего майна въ „Днѣстрѣ“. Коли бы все рускій церкви, все рускій школы, все рускій громады и приватній люде обезпечали ся въ „Днѣстрѣ“, тогдѣ се перше руске Товариство стануло бы велитомъ сильнымъ и могучимъ, и ставши ся розсадникомъ другихъ потрібныхъ русскихъ институцій фінансовыхъ та економичныхъ, принеслобы необчисленій добродѣйства цѣлой нашой суспѣльности. Дятого нѣхто нехай не вѣдтыгає ся, нехай кождый причинить ся до скрѣпленя сеи институціѣ. „Днѣстеръ“ не дѣлає и не буде дѣлати въ хосенъ поодинокихъ осѣбъ або партій, але для добра и для будучности цѣлого народу.

Обезпеченє доконує ся на пѣдставѣ внесєня або заявленя стороны, що хоче такій-то предметы на такій-то — часѣ въ Товариствѣ вѣдъ шкоды въ такій-то вартости обезпечити. Въ внесєню належить означити предметъ обезпеченій, подати єго вартѣсть и все на небезпечнѣсть огню впливаючі обставины. На пр. при будынкахъ належить означити зъ якого матеріалу зрубъ, зъ якого покрытє, зъ якого коминъ; чи той послѣдній надъ дахъ выведеній, або тѣлько пѣдъ дахъ, або зовемъ коми́на нема; — яке призначенє будынку, яке єго вѣддаленє вѣдъ сусѣдныхъ будынкѣвъ и т. п.; при движимостяхъ означити, въ якѣмъ будынку тѣ движимости находятъ ся, и описати такъ само будынокъ якъ выше; при збѣжу такъ само означити мѣсце або будынокъ, де оно находить ся, и подати,

чи и скільки буде підчасъ обезпеченя збѣжа прибувати або убувати. Товариство на підставѣ того внесеня, коли узнасть, що умова о обезпеченіи може бути заключена, выставляє грамоту обезпеченя або т. зв. полісу.

Обезпеченіе зачинає ся, если сторона не жадає пѣзнѣйшого термину, вѣдъ години 12 вѣ полудне по надходѣ внесеня до Дирекціѣ. Обезпеченя дѣлять ся зѣ взгляду на часъ ихъ треваня на треваліи и часовіи; обезпеченіе тревале переходить зѣ року на рѣкъ, доки не буде вѣдкликане 3. мѣсяцѣ напередъ передъ уплывомъ року; часове обезпеченіе заключає ся на певный коротшій означеный часъ. Обезпеченіе будынкѣвъ може бути лише тревале; обезпеченіе движимостей може бути або тревале (рѣчне), або часове; найкоротшій часъ, на котрый приняте часовыхъ обезпеченіи обмежає ся, єсть 3 мѣсяцѣ; истнующій вже обезпеченя часовіи можна однакъ продовжити такожъ на 1 мѣсяць.

Обезпеченый повиненъ, щобы обезпеченіе вѣ жаданѣмъ речинци вѣ житіи вѣйшло, зложити припадающу за часъ обезпеченя належитѣсть. Належитѣсть тая складає ся зѣ задатку на премію, — и при новыхъ обезпеченяхъ зѣ оплаты на фондъ резервовый. Именно при кождѣмъ новѣмъ тревалѣмъ обезпеченію має Членъ зложити на фондъ резервовый суму, выносячу 30% задатку вкладкового, котру розкладає ся правильно на протягъ 3 лѣтъ, по 10% рѣчно; при обезпеченяхъ часовыхъ платитъ ся все 5% вѣдъ задатку яко вписове, котре припадає такожъ вѣ користь фонду резервового.

Высота преміи вѣ Товариствѣ „Днѣстеръ“ залежитъ вѣдъ мѣсцевости, де находятъ ся предметы обезпеченіи (чи вѣ мѣстѣ, мѣсточку, або селѣ), вѣдъ матеріалу будынку, вѣдъ конструкціѣ комины, и вѣдъ того, чи мѣститъ ся вѣ будынку або вѣ близкѣмъ сусѣдствѣ яке небезпечнѣйше предпріємство, якъ на пр. шинокъ, кузня, скленъ зѣ нафтою и т. п. Для звычайныхъ обезпеченіи на селахъ показує премію слѣдующа табличка:

| Предметъ | вѣдъ 100 зр. обезпеченой вартости | | | | | |
|--|-----------------------------------|----------------|--------------------------|------------------------------|------|---------|
| | зрубъ мурованый | | | зрубъ зъ дерева
або глины | | |
| | покрытѣ даху | | | покрытѣ даху | | |
| | тверде (бляха,
дахбляка) | юнты,
доски | солома,
грос-
тина | тверде | юнты | солома |
| платить ся рѣчно крейцарѣвъ | | | | | | |
| 1. Церкви, школы, и уряджене въ тыхъ будынкахъ | 18 | 36 | 72 | 36 | 54 | 72 |
| 2. Будынки приходскій и громадскій, подвижности въ такихъ будынкахъ и будынки господарскій при школахъ | 22 | 54 | 84 | 54 | 64 | 84 |
| 3. Дома мешкальнй зъ коминами муроваными, або безъ коминѣвъ, подвижности въ такихъ будынкахъ, и инвентарѣ живй | 22 | 54 | 90 | 54 | 70 | 90-100 |
| 4. Будынки господарскій разомъ зъ домами мешкальными | 25 | 62 | 95 | 62 | 75 | 95-100 |
| 5. Дома зъ коминами городжеными (плетеными зъ прута) | 30 | 75 | 104 | 75 | 90 | 104-115 |

Повышена стопа премійна естъ може въ дечѣмъ вышена вѣдъ тарифы, котрой уживають декотрй позакраевй Товариства аскураційнй, оперуючы въ нашѣмъ краю — однакъ „Днѣстеръ“ принявъ повышешу стопу, выпробовану довголѣтнымъ досвѣдомъ власне въ нашѣмъ краю черезъ Товариство взаим. обез. въ Краковѣ, а то зъ двоухъ причинъ: разъ, що „Днѣстеръ“ буде пѣсля статута своего звертати своимъ членамъ надвыжку зъ доходѣвъ, чого не дѣлають Товариства позакраевй, отже членъ на тѣмъ не стратить, — а подруге, що послѣднихъ кѣлька лѣтъ записало ся въ исторіи обезпечень вѣдъ огню въ всѣхъ краяхъ середной Европы дуже численными и значными пожарами идля

того въ кругахъ асекураційныхъ проявляє ся тенденція до підвыжки стопы, а не до неосторожного обниженя, — отже „Днѣстеръ“ выбравъ повышу стопу для бѣльшой безпечности такъ Товариства, якъ и своихъ членѣвъ.

„Днѣстеръ“ поставивъ собѣ головнымъ обовязкомъ, и того крѣпко придержує ся, щобы шкоды своихъ Членѣвъ ліквидовати и выплачувати безпроволочно, бо каждый рѣльникъ въ такѣмъ нещастю потребує якъ найскорше помочи.

Названный вже высше фондъ основный, котрый находитъ ся въ цѣлости улькованный въ пупулярныхъ цѣнныхъ паперахъ, — дотеперѣшне значне число Членѣвъ и роздѣль обезпеченои вартости на велике число мѣсцевостей, — фондъ резервовый, котрый творить ся вѣдповѣдно до постановъ статута и закона, — и постановлене статута, що Товариство „Днѣстеръ“ єсть обовязане такъ довго, доки фондъ резервовый не перевысити суму 100.000 зр. а. в., вѣдповѣдну часть ризикъ, перевысшаючихъ пересѣчну вартѣсть або мѣсцево сконцентрованныхъ, контрѣ-асекуровати, — якъ такожь договоры заключені зъ першими Товариствами контрѣ-асекураційными, подають повну безпеченѣсть и запоруку, що „Днѣстеръ“ може обезпечати найвысшій сумы.

Першій рѣкъ адміністраційный скѣнчить ся дня 31 грудня 1893, и найблизшій Загальній Зборы мають вѣдбути ся въ Львовѣ, а то найпѣзнѣйше до дня 15 мая 1894. Брати участь въ Загальныхъ Зборахъ має право каждый Членъ Товариства, котрый обезпечить свои будынки въ сумѣ 3.000 зр. а. в. а тѣ Члены, котрї зъ меншими сумами суть обезпеченї, мають право выбирати свого одного заступника на Загальнї Зборы, если разомъ въ одной громадѣ обезпеченї суть на суму 6.000 зр. а. в. На тыхъ Зборахъ буде предложеный білянсь и рахунокъ за першій рѣкъ адміністраційный. Нехай-же всѣ сини матери Руси доложать щиро рукъ и труда, щобы той першій білянсь, той испыть економичной зрѣлости нашої суспѣльности, выпавъ свѣтло, а Господь Всевышній поможе и поблагословить до щасливого розвою сеи такъ важной и потрѣбнои институціѣ. Дай Боже.

У Львовѣ, дня 22 августа 1893.

Дирекція

Товариства взаимныхъ обезпеченъ

„ДНѢСТЕРЪ“.

| | |
|--|--------|
| 134. Зъ житя хлѣборобѣвъ | 10 кр. |
| 135—139 Рѣдныи Зѣльничъ, літер. часть календ за р. 1892 | 31 " |
| 140. Що мае работи „Просвѣта“ | 10 " |
| 141—142. Наше лихолѣтѣ | 15 " |
| 143. Григорій Квѣтка, оповѣдане Чайченка | 10 " |
| 144. Галя, оповѣдане Забрѣнои | 10 " |
| 145. Зъ житя Якова Кука, розказавъ К. Селецкій | 10 " |
| 146. Юрко Стефенсонъ | 12 " |
| 147. Финляндія и Сахара. В. Чайченка | 12 " |
| 148. Про нові грошѣ | 10 " |
| 149—150. Левада, літер. часть календаря за р. 1893. | 25 " |
| 151. Про холеру | 6 " |
| 152. Децо про землю | 10 " |
| 153. Сократъ, грецкій учитель, Вас. Чайченка | 12 " |
| 154. Про польовы пошкоды | 5 " |
| 155—156. Якъ дбати о здоровле | 25 " |
| 157. Своѣки | 12 " |
| 158. Три побратимы | 20 " |
| 159—160. Про книги ґрунтовѣ | 25 " |
| 161. Маркіянъ Шашкевичъ | 10 " |
| 162. Забобоны та ворожитетво | 20 " |

II. КНИЖКИ, котрі ПРОСВѢТА закупила або даромъ дѣстала:

| | |
|---|--------------|
| 1. Нѣмецко-рускій словарь Ом. Партыцого | 1 злр. — кр. |
| 2. Маруса Квѣтки-Основяненка | 10 " |
| 3. Вечери на хуторі, повѣсти Гоголя, 2 томы | 65 " |
| 4. Непропаца сила, дра И. Пулюя | 40 " |
| 5. Правотарь рускій народный, Лукичъ Василь | 2 злр. 50 " |
| 6. Сербскі думи і пісні | 1 злр. — " |
| 7. Історія руской літературы, Ом. Огоновского томъ I.
Ізр. 70 кр., томъ II. 3 зр., томъ III. 2 зр.; разомъ | 6 злр. 70 " |
| 8. Мѣзерѣвка. Написавъ Б. И. | 10 " |
| 9. Словарь руско-нѣмецкій, Жележѣвского | 6 злр. — " |
| 10. Історія Н. Костомарова ч. I. | 50 " |
| 11. Пѣвнѣство, нещастья народа | 5 " |
| 12. Иванъ Густь Шевченка, музика Лисенка (на фортецянь) | 50 " |
| 13. Драматичній творы Григ. Бораковского | 1 злр. 30 " |
| 14. Поезія В. Масляка ч. I. | 1 " — " |
| 15. Марко Вовчокъ II. 25. III. — 15 кр. | 40 " |
| 16. Проскурка Юр. Федьковича | 10 " |
| 17. Войскова такса | 15 " |
| 18. Про вывлащенє пѣдъ желѣзницѣ | 15 " |
| 19. Про выборы до сойму (друге выданє) | 18 " |
| 20. Про выборы до рады державнои | 10 " |
| 21. О пожичахъ | 13 " |
| 22. Новый податокъ ґрунтовый | 15 " |
| 23. О опѣкунахъ та кураторахъ | 6 " |
| 24. Кирилъ и Методій, рѣчницъ по | 50 " |
| 25. Уґрська Русь Лукича | 15 " |
| 26. Портретъ Тараса Шевченка | 50 " |
| 27. Карта Галичины, Буковины и угор. Руся | 5 " |
| 28. Альбомъ заслуженныхъ Русинѣвъ зъ пересылкою | 100 " |
| 29. Устѣяновичъ, Ярополкъ драма | 10 " |
| 30. Галишка Ом. Огоновского | 15 " |
| 31. Рускій сѣвѣяникъ, збѣрникъ пѣсень 40 кр., опразный | 50 " |
| 32. Шляхта ходачкова, Гр. Григоріевича | 15 " |
| 33. Minoritätsvotum | 50 " |

KL

611673

B 2962

B 2.962